

277

በምዕራብ ሐረርጌ ዞን ጭር ወረዳ አካባቢ
የድኮና ሾብዶ ዘፈን ክዋኔና የግጥሞች ይዘት ትንተና

* ድርቤ ቀነዓ

ለኢትዮጵያ ስነ-ፅሁፍና ፎክሎር ትምህርት
ለኤም.ኤ.ዲ.ግሪ ከሚጠበቁ ግዴታዎች
በከፊል ማሟያ የቀረበ ጥናት

በቋንቋዎች ጥናት ተቋም
ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ-ጽሁፍ ክፍል
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

ነሐሴ 1999 ዓ.ም.

በምዕራብ ሐረርጌ ዞን ጭሮ ወረዳ አካባቢ
የድክና ሾብዶ ዘፈን ክዋኔና የግጥሞች ይዘት ትንተና

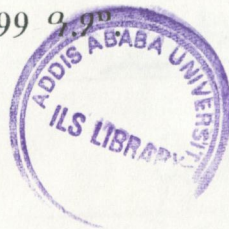
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የድህረ ምረቃ ትምህርት ቤት

ለኢትዮጵያ ስነ-ፅሁፍና ፎክሎር ትምህርት
ለኤም.ኤ.ዲ.ግሪ ከሚጠበቁ ግዴታዎች በከፊል ማሟያ
የቀረበ ጥናት

በ
ድርቤ ቀነፃ

አማካሪ
አቶ ዘሪሁን አስፋው

ነሐሴ 1999 ዓ.ም

በምዕራብ ሐረርጌ ዞን ጭሮ ወረዳ አካባቢ የድኮና ሾብዶ ዘፈን
ክዋኔና የግጥሞች ይዘት ትንተና

በ
ድርቤ ቀነፃ

አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የቋንቋዎች ጥናት ተቋም
የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነጽሁፍ ክፍለ-ትምህርት
የድካሚ-ምረቃ መርሐ ግብር

የፊትና ቦርድ አባላት ማረጋገጫ

ዘሠን ከለፍሬ
አማካሪ

ፈቃድ: ነዘዘ

የውስጥ ፈታኝ

የሰር: ነዘዘ

የውጭ ፈታኝ

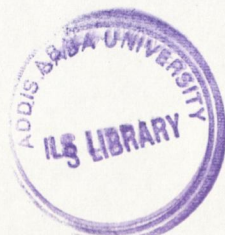
ዘሠን
ፊርማ

ደብረ

ፊርማ

የታደሰ

ፊርማ

አርዕስት

ምሥጋና

አጠቃሎ

- 1. መግቢያ 1
  - 1.1 የጥናቱ ዓላማ 2
  - 1.2 የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት 2
  - 1.3 የጥናቱ ጠቀሜታ 2
  - 1.4 የጥናቱ ወሰን 3
  - 1.5 የአጠናን ዘዴ 3
  - 1.6 የጥናቱ አቀራረብ 4
  - 1.7 ያጋጠሙ ችግሮችና መፍትሔዎቻቸው
    - 1.7.1. ያጋጣሙ ችግሮች..... 4
    - 1.7.2. የተወሰዱ መፍትሔዎች 5
  - 1.8. የጥናቱ አካባቢያዊ ዳራ
    - 1.8.1 መልክዓ ምድራዊ ገዕታ 5
    - 1.8.2 የህዝብ ብዛትና ሃይማኖት 5
    - 1.8.3 ኢኮኖሚያዊ ገዕታ 6
    - 1.8.4 ማህበራዊ ሁኔታ 6
- 2. ክለሳ ድርሳን 6
  - 2.1 የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት 8
    - 2.1.1 የኦሮምኛ ቃል ግጥም ጥናት አጭር ዳሰሳ 8
    - 2.1.2 ከዚህ ጥናት ጋር ተዛማጅነት ያላቸው ጥናቶች ቅኝት 12
  - 2.2 ቃልግጥምና የሥራ ዘፈን ተወራሪያዊ ቅኝት 16
    - 2.2.1 ቃልግጥም 20
    - 2.2.2 የሥራ ዘፈን 22
  - 2.3 የድኮና የሾብዶ ዘፈን ምንነት
    - 2.3.1 የድኮ ምንነትና ባህርያት 25
    - 2.3.2 የሾብዶ ምንነትና ባህርያት 27

2.4	ጉዛ	
2.4.1	የጉዛ ምንነት	27
2.4.2	የጉዛ ዓይነቶችና የአለማመን ሥርዓታቸው	28
2.4.3	ለጉዛ የሚያስፈልጉ ዝግጅቶች	29
2.4.4	የጠዋት በርጫ	31
3.	የሙቀጫ ወቀጣና የማሽላ ውቂያ ዘፈኖች ክዋኔ	
3.1	የሙቀጫ ወቀጣ ዘፈኖች (የድኮ) ክዋኔ	32
3.2	የማሽላ ውቂያ ዘፈኖች (ሾብዶ) ክዋኔ	36
4.	የድኮና የሾብዶ ዘፈን ግጥሞች ይዘት ትንተና	
4.1	የድኮ ዘፈን ግጥሞች ይዘት ትንተና	45
4.1.1	ንቀትን የሚያሳዩ ግጥሞች	45
4.1.2	መለያየትን የሚያሳዩ ግጥሞች	47
4.1.3	የሀብትና የንብረትን ጉዳይ የሚያሳዩ ግጥሞች	51
4.1.4	ፍቅርን የሚገልጹ ግጥሞች	54
4.1.5	ውዳሴን የሚያመለክቱ ግጥሞች	56
4.2	የሾብዶ ዘፈን ግጥሞች ይዘት ትንተና	
4.2.1	የሙገሣ ግጥሞች	60
4.2.2	የልምና ግጥሞች	61
4.2.3	የምርቃት ግጥሞች	62
4.2.4	ምክር አዘል ግጥሞች	62
	ማጠቃለያ	64
	የተጠቀሱ ምንጮች	66
	አባሪዎች	
	ለቃለ መጠይቅ የቀረቡ ጥያቄዎች	73
	የመረጃ አቀባዮች ስም ዝርዝር	75
	የግጥሞች ስብስብ	76

ምሥጋና

በመጀመሪያ ውድ ጊዜያቸውን ሰውተው ረቂቁን ሥራዬን ላረመልኝና የተለያዩ አስተያየቶችን በመስጠት ለረዱኝ አማካሪዬ አቶ ዘሪሁን አስፋው ምሥጋናዬን አቀርባለሁ። በመስክ ሥራዬ የተለያዩ መረጃዎችን በመስጠት ለተባበሩኝ መረጃ አቀባዮች በሙሉ እና መረጃ አቀባዮችን ላስተባበሩልኝ ወ/ሮ ልማት ተስፋዬ፣ ወ/ሪት ጌጤነሽ ስዩም፣ አቶ ሰሎሞን ዘውዱ፣ መምህርት አይናለም፣ መምህር ብርሃኑ እንዳለ እና በሥራዬ ሁሉ ላበረታታኝና በሐሳብ ከጎኔ ለነበረው ደረጃ በላይ ምሥጋናዬ ላቅ ያለ ነው። በተጨማሪም በሥራዬ ወቅት እርዳታ ያልተለየኝን የክፍል ጓደኛዬን ሄለን አላምረውን እና በተለያዩ መንገድ ለጥናቱ እገዛ ያደረጉልኝ ካሶች ገ/መስቀልንና ትዕግስት ሲሳይን ሳላመሰግናቸው አላልፍም። በመጨረሻም በጥናቱ ለተባበሩኝ ሁሉ እና ለምዕራብ ሐረርጌ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት ምሥጋናዬ ይደረሳቸው።

አጠቃሎ

ይህ ጥናት በምዕራብ ሐረርጌ ጭሮ ወረዳ አካባቢ የሚሰሙ የድኮና የሾብዶ (የሙቀጫ፣ የወፍጮና የማሽላ ውቂያ) ዘፈን ክዋኔና ግጥሞች ይዘት ትንተና በሚል ርዕስ የቀረበ ነው። የጥናቱ ዋና ዓላማ ከዚህ ቀደም በምዕራብ ሐረርጌ በተለይ ደግሞ በጭሮ ወረዳ አካባቢ በስራ ወቅት የሚሰሙ የድኮና የሾብዶ ዘፈኖችን ክዋኔ ማሳየት፣ ግጥሞችን መሰብሰብና የሚያነሱባቸውን ጉዳዮች (ይዘት) ማሳየት ነው።

ይህን ጥናት ለማድረግ ያነሳሳኝ ነገር በሥራ አጋጣሚ በአካባቢው የተለያዩ ባህላዊ ዘፈኖችን እሰብስብ ነበር። በዚያን ወቅት በተለይ የሾብዶ ዘፈን ክዋኔውን ሳይ እና ግጥሞቹን ስለማይሰቡኝ ነበር። እነዚህ የሥራ ዘፈኖች (ድኮና ሾብዶ) አለመጠናቃቸውንና የሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ ለማዘጋጀት ሳስብ ቢያንስ ግጥሞቹን ሰብስቤ ለቅርስነት ማስቀመጥ እችላለሁ በሚል ይህን ርዕስ መርጫለሁ።

ለዚህ ጥናት የሚያስፈልጉ መረጃዎችን በመቅረፅ ድምፅ፣ በቪዲዮ ካሜራና በጽሑፍ የሰበሰብኩ ሲሆን ቃለ መጠይቅና ቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼቶችን በማዘጋጀት መሰብሰብ መረጃዎቹን ለማግኘት የተጠቀምኩባቸው ዘዴዎች ናቸው። እነዚህን ዘዴዎች በመጠቀም ከነሐሴ 1998 ዓ.ም እስከ ጥቅምት 1999 ዓ.ም ባሉት ጊዜት ሁለት ጊዜ እየታወቀ ድረስ በመሄድ መቶ አምስት የሙቀጫ ሃያ ሰባት የወፍጮና አርባ ዘጠኝ የውቂያ ዘፈን ግጥሞችን በአጠቃላይ አንድ መቶ ሰማኒያ አንድ ግጥሞችን ሰብስቤ በአባሪነት ያቀረብኩ ሲሆን በዚህ አጋጣሚ ያገኘኋቸውን ማሽላ በበሬ ሲወቃ የሚዘፈኑ ሃያ ዘጠኝ የአማርኛ ግጥሞችንም በአባሪው ውስጥ አካትቻለሁ።

በዚህ ጥናት የድኮና የሾብዶ ዘፈኖችን ክዋኔ የተመለከትኩ ሲሆን ድኮ በሙቀጫ ወቀጣና በወፍጮ ወቅት ሴቶች ተሰባስበው እህል እየወቀጡና እየፈጩ የሚዘፍኑት ባህላዊ ዘፈን መሆኑ ሾብዶ ደግሞ በውቂያ ወቅት ወንዶች በቡድን በቡድን ሆነው ዳላቸውን ተራ በተራ እያነሱ የሚዘፍኑት የሥራ ዘፈን መሆኑ በጥናቱ ተመልክቷል። ድኮ አብዛኛውን ጊዜ በቡድን የሚዘፈን ሲሆን አልፎ አልፎ በተናጥል ይቀርባል። ሾብዶ ግን ሁልጊዜ በቡድን የሚቀርብ ዘፈን ነው። ሁለቱም የሥራ ዘፈኖች በአቀንቃኝና በተቀባይ የሚዘፈኑ ሲሆን በድኮ ጊዜ ተቀባዮቹ « ድኮ ጋ » የሚል አዝማች ብቻ ይደጋግማሉ። በአሁኑ ወቅት ድኮ እየተረሳ ሲሆን ሾብዶ አልፎ አልፎ ይገኛል።

የድኮና የሾብዶ ዘፈን ግጥሞች የተለያዩ ጉዳዮችን ያነሳሉ። የሰበሰብኳቸውን ግጥሞች በሚያስተላልፉት መልእክት ከፋፍዬ ያቀረብኩ ሲሆን በዚህ መሠረት ግጥሞቹ ንቀትን የሚያሳዩ፣ መለያየትን የሚገልጹ፣ የሀብትና የንብረት ጉዳይን የሚያሳዩ ፣ ፍቅርን የሚገልጹ፣ ውዳሴን የሚያመልክቱ ፣ የሙገላ፣ የልምና እና የምርቃት ግጥሞች የሚሉ ጉዳዮችን የሚያነሱ ናቸው።

1. መግቢያ

ፎክሎር የሰዎችን መንፈሳዊና ቁሳዊ ባህል የሚያጠና የሙያ ዘርፍ ነው (ፈ.ቃደ 1991:6):: በፎክሎር ከሚጠነት ነገሮች አንዱ ሥነ ቃል ነው:: ሥነ ቃል በየጊዜው የሚፈጠር ሥርጭቱ ወይም ተስተላልፎው በቃልና በቡድን አማካይነት የሆነ ክዋኔ ያለውና በርካታ ዘርፎችን የያዘ ነው:: ከሥነ ቃል ዘርፎች ደግሞ የቃል ግጥም አንዱ ነው:: የቃል ግጥም በቃል ተደርሶ በቃል የሚከወንና ከትውልድ ትውልድ የሚተላለፍ ዜማ ያለው የሥነቃል ዘርፍ ነው::

የአፍሪካ ሥነ ቃል ጥናት ከ19ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ጀምሮ እየተጠና ያለ ሲሆን ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለቃል ግጥም ጥናት ብዙም ትኩረት እንዳልተሰጠው የተለያዩ አጥኚዎች ይገልጻሉ (ጌቴ ገላጭ፣ 2001፣ Finnegan 1998፣ 38)::

ቀደም ሲል አውሮፓውያን የአፍሪካን ሥነ ቃል ሲሰበስቡ ከቃል ግጥም ይልቅ ዝርወ (prose) የሆኑት ላይ ያተኩሩ ነበር:: ይህ የሆነው ምናልባት ሥነቃሎችን ለመሰብሰብም ሆነ ቀርሶ ለማስቀመጥ ዝርወ አመቺ ሆኖ ሊሆን እንደሚችል Finnegan ገልጿዋል:: " ..... prose was more often referred to than sung poetry, since it was easier to make a quick record of it and since it was more suitable, ..." (Finnegan, 1998:38)

የአገራችንን ሥነ ቃል ጥናት ስንመለከት ደግሞ በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሁፍ ተማሪዎች በርካታ የመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፎች በቃል ግጥም ላይ ተሰርተዋል:: እስከ 1990 ዓ.ም መጨረሻ ድረስ እንኳን ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነጽሁፍ ክፍል የቀረቡት የዲግሪ ማሟያ ጽሁፎች ከሁለት መቶ አርባ በላይ ሲሆኑ በቃልግጥም ላይ የተሰሩት ከመቶ ሰላሳ አምስት በላይ ናቸው (ፈ.ቃደ 1991፣ 44)::

በኤም. ኤ ደረዳ ስንመለከት ግን የዝርወን ያኸል በቃልግጥም ላይ የተሰሩ አይቋስልም:: ለበሳሌ ከ1980ዎቹ ወዲህ የተሰሩና በቋንቋዎች ጥናት ተቅም ቤተመጻሕፍት ካታሎግ ካገኘኋቸው አስራ አምስት የሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፎች መካከል በቃልግጥም ላይ የተሰሩት አምስቱ ብቻ ናቸው::

የቃል ግጥም የራሱ የሆኑ ዘርፎች ያሉት ሲሆን ከነዚህ ውስጥ ባህላዊ ዘፈን አንዱ ነው:: ባህላዊ ዘፈን በግጥም ከሚቀርቡትና ከሚዜሙት የቃል ግጥም ዓይነቶች አንዱ ሆኖ በተለያዩ አጋጣሚዎች ላይ የሚዘፈኑትን የሥራ ዘፈን፣ የክብረ በዓል ፣ የሠርግ፣ የፍቅር ዘፈን ወዘተ የሚባሉትን ያጠቃልላል (ዘሪሁን 1992፣ 46)::

በጭሮ ወረዳ አካባቢ የተለያዩ የባህላዊ ዘፈን ዓይነቶች ይገኛሉ። ለምሳሌ ድኮ (የሙቀጫና የወፍጮ ዘፈን) ሾብዶ (የማሽላ ውቂያ ዘፈን)፣ ደረሲ (በአጠቃላይ የሥራ ዘፈን ከምንጣሮ እስከ አጨዳ) ፣ ሄሌ (የሴቶች የሠርግ ዘፈን) ፣ ሄሌማና ዲችሣ (የወንዶች የሠርግ ዘፈን)፣ ሸጎዬ (የፍቅርና የሠርግ ዘፈን)፣ ፋሩ ሱኒ (የከብቶች ሙገሣ) ወዘተ የሚጠቀሱ ናቸው። ከነዚህ መካከል በዚህ ጥናት ከሥራ ዘፈኖች የሚመደቡትን ድኮንና ሾብዶን እመለከታለሁ።

1.1. የጥናቱ ዓላማ

የዚህ ጥናት ዋና ዓላማ ከዚህ ቀደም በምዕራብ ሐረርጌ በተለይ ደግሞ በጭሮ ወረዳና አካባቢዋ ይሰሙ የነበሩና በአሁኑ ወቅት ግን እየተረሱና እየጠፉ ያሉትን በማሽላ ውቂያ፣ በሙቀጫ ወቀጣና በወፍጮ ወቅት የሚዘፈኑ ዘፈኖችን ይዘት ማጥናት ነው። የጥናቱ ዝርዝር ዓላማዎች ደግሞ

1. የዘፈኖቹን ስያሜና ምንነት መግለፅ
2. ግጥሞቹን መሰብሰብ (በቴኛ ና በቪዲዮ ካሴት)
3. ክዋኔያቸውን ማሳየት
4. ግጥሞቹን በሚያነሱት ርዕሰ ጉዳይ መከፋፈል (ይዘታቸውን ማሳየት) ናቸው።

1.2. የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት

በሥራ አጋጣሚ በምዕራብ ሐረርጌ የሙቀጫና የውቂያ ክዋኔን ብዙ ጊዜ እመለከት ነበር። በወቅቱ በተለይ የማሽላ ውቂያና በውቂያው ላይ የሚዘፈኑ ዘፈኖችን ተመልክቻለሁ፣ የተወሰኑ ግጥሞችንም ለመሰብሰብ ዕድሉ ገጥሞኝ ነበር። ከዚህ በመነሣት እነዚህ ሁለት የሥራ ዓይነቶች ከዘፈኖቻቸው ተቀርሰው ለትውልድ እንዲቆዩ ለማድረግ ፍላጎት አደረብኝ። በተጨማሪም በእነዚህ ሦስት የሥራ ዓይነቶች ላይ የሚዘፈኑ ዘፈኖች ከዚህ ቀደም አለመጠናታቸው ሌላው ምክንያት ነው።

1.3. የጥናቱ ጠቀሜታ

የዚህ ጥናት አንዱ ጠቀሜታ በመረጣት ላይ የሚገኙ ግጥሞች ተሰብስበው በቅርስነት መቆየታቸው ነው። ሁለተኛው የዘፈን ግጥሞቹ ለታሪክ፣ ለማህበረሰብ፣ ለሥነልቦናና ለባህል ወዘተ አጥኚዎች ስለአካባቢው ማህበረሰብ ለማወቅ በመነሻ መረጃነት ሊያገለግሉ ይችላሉ።

1.4. የጥናቱ ወሰን

በምዕራብ ሐረርጌ አካባቢ በተለያዩ የግብርና ሥራዎች ወቅት የተለያዩ ባህላዊ ዘፈኖች ይዘፈናሉ። ለምሳሌ በእርሻ፣ በአረምና በአጨዳ ወቅት ደረሲ (darasii) ፣ በሙቀጫና በወፍጮ ወቅት ድኮ (dikoo) በማሽላ ውቂያ ወቅት ሾብዶ (shoobdoo) ይዘፈናሉ። ከጊዜና ከአቅም አንጻር በዚህ ጥናታዊ ጽሁፍ ድኮና ሾብዶን ብቻ ተመልክቻለሁ።

1.5. የአጠናን ዘዴ

ሥነቃል በተለያዩ ዐውዶች ሊሰበሰብ ይችላል። በባህል ወይም በተለምዶ በሚከወንበት ጊዜና ቦታ በመገኘት በተፈጥሮአዊ መቼት መሰብሰብ ይቻላል። በሌላ በኩል ደግሞ አንድን ሥነ ቃል ከዐውዱ ውጪ ማንኛውም አቀባይ በተገኘበት ጊዜና ቦታ በአርተፊሻል መቼት ተመራማሪው መረጃ ሊሰበሰብ ይችላል። ሥነቃልን በተፈጥሮአዊ መቼት መሰብሰብ ሳያመች በጊዜው በተለያዩ ምክንያቶች መሰብሰብ ሳይቻል ሲቀር ተመራማሪው ተፈጥሮአዊ መቼት የሚመስል ቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼት (Induced natural settings) አዘጋጅቶ አቀናብሮ ሊሰበሰብ ይችላል (ፈ.ቃደ 1991፣ 122 - 123)።

በዚህ ጥናት መረጃዎችን ለማሰባሰብ ተፈጥሮአዊ መቼቱን ሙሉ በሙሉ ለማግኘት አልተቻለም። ለዚህ ዋና ምክንያቱ ይህ ጥናት በተካሄደበት ወቅት የማሽላ ውቂያ ጊዜው ባለመሆኑና የሙቀጫ ወቀጣ ክዋኔና በተለይ ደግሞ ዘፈኑ በየገጠሩም ጭምር እየተረጎ በመሆኑ ዋናውን ክዋኔ (ተፈጥሮአዊ መቼቱን) ማግኘት አስቸጋሪ ሆኗል። በዚህ መሠረት አርቴፊሻልና ቅንብር ተፈጥሮአዊ መቼትን በመጠቀም መረጃዎቹ በቴፕ ሪከርደርና በቪዲዮ ካሜራ ተሰብስበዋል። ይህም ማለት ስለ ሙቀጫ፣ ስለ ወፍጮና ስለ ውቂያ የሚያውቁ ሰዎችን በመጠየቅ፣ የተለያዩ ሰዎችን (ስለሰብቱም የስራ ዘርፎች የሚያውቁትን) በማስተባበር ተፈጥሮአዊ መቼት የሚመስል ስራ እንዲሰሩ በማድረግ የተሰራ ነው። ለምሳሌ ማሽላ ወቅቱ ስላልሆነ ባለመገኘቱ በማሽላ ፈንታ ገብስ እየወቁ ነገር ግን በማሽላ ውቂያ ወቅት የሚያደረጉ ነገሮችን እያደረጉና የማሽላ ውቂያን ዘፈን እየዘፈኑ እንዲያሳዩ በማድረግ የተሰራ ነው።

ለዚህ ጥናት የሚረዱ መረጃዎች በምልከታ ስለክዋኔው እና በቃለ መጠይቅ(ስለ ሦስቱ የስራ ዘፈኖች ምንነት ባህርያትና ክዋኔ ለምሳሌ መቼ ይሰራል? ማን ይሰራል? ምን አይነት ዘፈን ይዘፈናል ወዘተ.) የተሰበሰቡ ሲሆን በተጨማሪም በጽሁፍ ሰፍረው ነገር ግን ያልታተሙ የተለያዩ ካልአይ መረጃዎችም ተካተዋል። ለምሳሌ ስለገዛ ምንነትና

ባህሪያት ከምዕራብ ሐረርጌ ዞን ባህልና ቴሪዝም ጽ/ቤት የተገኘ የእጅ ጽሁፍ መረጃ፣ የድኮና የሾብዶ ግጥሞችን ከዚህ ቀደም በራሴ የሰበሰብኳቸውን አካትቻለሁ።

በመጨረሻም የተሰበሰቡ መረጃዎች ከቴፕ ወደ ጽሁፍ ተመልሰውና ተተርጉመው ግጥሞቹ በያዙት መልእክት ወይም በሚያነሱት ጉዳይ ተከፋፍለው እና ተተንትነው የቀረቡ ሲሆን የሙቀጫ ወቀጣውና የውቂያው ዘፈኖች ክዋኔዎች ተገልፀዋል።

1.6. የጥናቱ አቀራረብ

ጥናቱ አራት ምዕራፎች አሉት። የመጀመሪያው ምዕራፍ መግቢያ ሲሆን በዚህ ክፍል የጥናቱ ዓላማ ፣ አነሳሽ ምክንያት ፣ የጥናቱ ጠቀሜታ፣ የጥናቱ ወሰን ፣ የአጠናን ዘዴና የጥናቱ አቀራረብ ፣ ያጋጠሙ ችግሮችና መፍትሔዎቻቸውና የጥናቱ ዳራ በቅደም ተከተል ተካተዋል። በሁለተኛው ምዕራፍ ክለሳ ድርሳን የቀረበ ሲሆን በዚህ ሥር የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት፣ ስለቃላዊ ግጥሞችና ስለሥራ ዘፈኖች ምንነትና ባህሪያት ተዳሷል። በምዕራፍ ሦስት የሙቀጫ ወቀጣና የማሽላ ውቂያ ዘፈን/ድኮና ሾብዶ ክዋኔ ቀርቧል። በአራተኛው ምዕራፍ የድኮና የሾብዶ ዘፈን ግጥሞች ይዘት ትንተና ቀርቧል።

የግጥሞቹ አቀራረብ (በትንተና ጊዜ) መጀመሪያ ላይ ኦሮምኛ ቀጥሎ የግጥሞቹ የቃል በቃል ትርጉም እና መጨረሻ ላይ ትርጉሙን በግጥም መልክ ለማስቀመጥ የተሞከረበት ነው። ግጥሞቹን በግጥም ለማስቀመጥ ጥቂት ማስተካከያዎች ተደርገዋል። ከነዚህ ውስጥ የዐነገር መዋቅር መቀያየር አንዳንድ የኦሮምኛ ቃላትን እንዳለ መውሰድ የሚጠቀሱ ናቸው። በመጨረሻም ግጥሞቹን በኦሮምኛና በአማርኛ አባሪ አድርጌ ያቀረብኩ ሲሆን ግጥሞቹን በሚያስተላልፉት መልእክት መሠረት በግጥሞቹ የአባሪ ቁጥር መሠረት ከፋፍዬ ለብቻ አቅርቤያለሁ።

1.7 ያጋጠሙ ችግሮችና መፍትሔዎቻቸው

1.7.1 ያጋጠሙ ችግሮች

ለጥናቱ መረጃ በምሰበሰብበት ጊዜ የአንዳንድ አቀባዮች ያለተፈጥሮአዊ መቼት በሚዘፍኑበት ጊዜ መቅረፅ ድምፅ በማየታቸው ግጥሞቹን ለማስታወስ መቸገር፣ ከዚህ ቀደም የዘፈን ግጥሞችን ለ«አጥኚዎች» ሰጥተው በፖለቲካ ምክንያት ችግር የደረሰባቸው መሆኑን በመግለፅ በመቅረፅ ድምፅና በቪዲዮ ካሜራ ለመቀረፅ ፈቃደኛ አለመሆን ዋናዎቹ ችግሮች ናቸው።

1.7.2 የተወሰዱ መፍትሔዎች

ከላይ ለተጠቀሱት ችግሮች የወሰድኳቸው መፍትሔዎች መረጃ አቀባዮች በተቻለ መጠን ግጥሞቹን አስታውሰው እንዲነግሩኝ ጊዜ በመስጠት መጠበቅ፣ በተቻለ መጠን የጥናቱን ዓላማ ደጋግሞ መንገርና የሚያስጋ ነገር አለመኖሩን መግለፅ፣ በአካባቢው የታወቁ ሰዎችን (ለምሳሌ መምህራንን) ይዞ መሄድ ናቸው።

1.8 የጥናቱ አካባቢያዊ ዳራ

አንድን ጥናት አንብቦ ለመረዳት ስለአካባቢው ማወቅ ያስፈልጋል። ስለዚህ የጥናቱ ትኩረት የሆነውን የምዕራብ ሐረርጌን አካባቢ በአጭሩ እገልጻለሁ።

1.8.1 መልክዓ ምድራዊ ገፅታ

የምዕራብ ሐረርጌ ዞን በምሥራቅ ኦሮሚያ የምትገኝ ሲሆን በምሥራቅ፣ በምሥራቅ ሐረርጌ፣ በምዕራብ በባሌ ዞን፣ በደቡብና በደቡብ ምዕራብ በአፋር ትዋሰናለች። ምዕራብ ሐረርጌ ከአዲስ አበባ ከተማ እስከ ዞኗ ዋና ከተማ ጭሮ (አስቦ ተፈሪ) ድረስ 326 ኪ.ሜ ርቀት ላይ የምትገኝ ሲሆን የዞኗ ጠቅላላ የቆዳ ስፋት 17,635 ስኩዌር ኪሎ ሜትር መሆኑን ከዞኗ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት የተገኘ የእጅ ጽሑፍ መረጃ ያመለክታል።

የዞኗ መልክዓ ምድራዊ አቀማመጥ ጋራ የበዛበትና ወጣ ገባ ሲሆን ወይና ደጋ የሆነ የአየር ንብረት ያለው ነው። በአካባቢው ለቱሪስት መስህብ አገልግሎት ሊውሉ የሚችሉ የተለያዩ የተፈጥሮና ሰው ሰራሽ ቅርሶች ይገኛሉ። ከነዚህ ውስጥ የአጨፌና የአይነጌ ዋሻ፣ የሼክ ሐረር መስጊድ ፣ የአሰቦት ገዳም ፣ የሙክታርና የጀሎ ጋራ ደን የሚጠቀሱ ናቸው። (ከምዕራብ ሐረርጌ ዞን ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት የተገኘ የእጅ ጽሑፍ መረጃ)

1.8.2 የህዝብ ብዛት እና ሃይማኖት

በ2004 እ.አ.አ. በተደረገው ቆጠራ 866,312 ወንዶችና 825,483 ሴቶች በድምሩ 1,691,795 ህዝብ እንደተመዘገበ የኦሮሚያ ክልል ስታስቲክስ መረጃ ያመለክታል። ከምዕራብ ሐረርጌ ዞን ስታስቲክስ ቅርንጫፍ ጽ/ቤት የተገኘ መረጃ ደግሞ በ1998 አለ ተብሎ የሚገመተው የህዝብ ብዛት 915,138 ወንዶችና 871,948 ሴቶች በድምሩ 1,787,086 መሆኑን ያመለክታል (መሃመድ አህመድ የምዕራብ ሐረርጌ ዞን ስታስቲክስ ቅርንጫፍ ጽ/ቤት ኃላፊ ከማስታወሻቸው የነገሩኝ)። በሌላ በኩል ከ central stastics የተገኘ መረጃ እንደሚያመለክተው በ1998 ዓ.ም. በዞኑ ያለው የህዝብ ብዛት 940, 368

ወንዶች፣ 895, 801 ሴቶች በድምሩ 1,836, 169 ነው። በጭሮ ወረዳ ደግሞ ወንዶች 216,760 ሴቶች 207, 467 በአጠቃላይ 424, 227 ህዝብ ይኖራል። (Central Statistics Abstract 2006,30)

የአካባቢው አብዛኛዎቹ ነዋሪዎች የእስልምና ሃይማኖት ተከታዮች ሲሆኑ በብሔርም ኦሮሞዎች ናቸው። ከዚህ ሌላ በየገጠሩ የተለያዩ አምልኮዎችን የሚከተሉ ነዋሪዎችም ይገኛሉ።

1.8.3 የአካባቢው ኢኮኖሚያዊ ገፅታ

በቡና ምርት ከታወቁት የኦሮሚያ ዞኖች ምዕራብ ሐረርጌ አንዷ ናት። በዚህ አካባቢ ከቡና ቀጥሎ ጫት፣ የተለያዩ አትክልትና ፍራፍሬዎች በብዛት ይመረታሉ። ከዚህ በተጨማሪ የማሽላ ምርት በጣም የታወቀና ለምግብነትም በብዛት የሚውል ሲሆን በቆሎ፣ ዳጉሳና ጤፍም አልፎ አልፎ ይመረታሉ። በአካባቢው ጫት ለአእምሮ ማነቃቂያ፣ አምላካቸውን ለመለማመኛ ፣ ለሥራ ማነሳሻ ወዘተ ተደርጎ ይወሰዳል። በአካባቢው የሚገኙ አብዛኛዎቹ ገበሬዎችም የሚተዳደሩት ጫቱን በመሸጥ ነው።

1.8.4 የአካባቢው ማህበራዊ ሁኔታ

የአካባቢው ማህበረሰብ እርስ በርስ ባለው ግንኙነት (Social life) አብሮ መብላት፣ መጠጣት፣ አብሮ መሥራትና በተለያዩ ችግሮች ላይ በመረዳዳት ይታወቃል። ከነዚህ የመረዳኛ መንገዶች አንዱ ደግሞ በጉዛ (ደቦ) የተለያዩ ሥራዎችን ማከናወን ነው። በአካባቢው ማህበረሰቡ ለሴቶች ያለው አመለካከት ዝቅተኛ ሲሆን ይህ አመለካከት ገና ህፃናት ሲወለዱ ጀምሮ የሚታይ ነው። ለምሳሌ ሴት ልጅ ስትወለድ "haa taatu" «ትሁን ምንም አይደለም» ሲሉ ወንድ ልጅ ሲወለድ ደግሞ በእልልታና አንዳንድ ጊዜ ጠመንጃ በመተኮስ ደስታቸውን ይገልጻሉ (ከጭሮ ወረዳ ሴቶች ጉዳይ ጽ/ቤት በእጅ ጽሑፍ ያገኘሁት መረጃ)።

የአካባቢው ማህበረሰብ ሴቶች እንዲማሩ አያበረታታም። «Dhalaan barattee eeysa geeysi ሴት ልጅ ተምራ የት ትደርሳለች» በሚል አባባል ሴቶችን ከቤት ያስቀራሉ። ወንዶች እንዲማሩ ሲፈቀድላቸው የሴቶች ድርሻ መውቀጥ፣ መፍጨት፣ ምግብ ማብሰል በአጠቃላይ ቤት ውስጥ ያለውን ሥራ ማከናወን ተደርጎ ይወሰዳል።

በዚህ አካባቢ ሴቶች በሀብት በንብረት ላይ የማዘዝ መብት የላቸውም። በሁሉም ንብረት ላይ የሚያዙት ባሎቻቸው ናቸው። ሴቷ ያላቸውን ንብረት በተመለከተ እንዲህ ይሁን

ብላ የምትናገር ከሆነ ወይም ውሳኔ እሰጣለሁ ካለች ከቤቷ በነፃ ተባራ ባልየው ሌላ ሚስት ያገባል። በአጠቃላይ የአስተዳደር ነገሮችን በተመለከተ ሴቶች ውሳኔ መስጠት ላይ ተሳትፎአቸው የተወሰነ ነው። በቤተሰብ አስተዳደር ውስጥ ባል በሁሉም ጉዳይ ላይ ወሳኝ ነው። ልጆችን ለትዳር ማጨት፣ የሚዘራውን የእህል ዓይነት መምረጥ ከግብርና የሚገኘውን ሀብት መሸጥ፣ ህፃናትን ወደ ት/ቤት እለመላክ ወዘተ የሚወሰነው በባል ነው። (ከጭሮ ወረዳ ሴቶች ጉዳይ ጽ/ቤት የተገኘ የእጅ ጽሁፍ መረጃ)።

በአካባቢው ሴቶች ልጆች በአሥራ ሶስትና በአሥራ አራት ዓመታቸው ለባል ይሰጣሉ። በተለይ ትምህርት ቤት ገብተው ትምህርታቸውን በጉጉት በመከታተል ላይ እያሉ ቤተሰቦቻቸው ብቻ ስለተስማሙ ትምህርታቸውን አቋርጠው የማይፈልጉትን ሰው ለማግባት ይገደዳሉ።

በዞኗ በብዙ አካባቢዎች ሴት ልጅ ለወደደችው ልጅ ፍቅሯን እንድትገልጽና ፍላጎቷን እንድትናገር ባህሉ አይፈቅድላትም። ይህ በመሆኑ ሴቶች ልጆች በተለያዩ አጋጣሚዎች ለምሳሌ ሲወቅጡ፣ ሲፈጩ፣ እንጨት ሲለቅሙ፣ ውሃ ሲቀዱ ወዘተ በሚያሰሙት ዘፈን ፍላጎታቸውንና ስሜታቸውን ይተነፍሳሉ።

በአካባቢው በሴቶች ላይ ከሚደርሱ ጉጂ ልማዳዊ ድርጊቶች ወይም ተዕዕኖዎች ጠለፋ፣ አስገደዶ መድፈር፣ ያለዕድሜ ጋብቻ፣ ግርዛት፣ በጋብቻ ላይ ጋብቻ መፈጸም፣ የሴቷን ብልት መስፋትና ውርስ መሆናቸውን ከጭሮ ወረዳ ሴቶች ጉዳይ ጽ/ቤት የተገኘ መረጃ ያስረዳል። (ውርስ ማለት አንዲት ሴት ባሏ ከሞተባት የወደደችውን ሰው ማግባት አትችልም። ሌላ ወንድ ካገባች የልጃቸው ሀብትና ንብረት ወደ ባዕድ ይሄዳል ብለው ስለሚያስቡ የሚቹ ቤተሰቦች አይፈቅዱላትም። ስለዚህ የሚች ወንድም በውርስ መልክ እንዲያገባት ይደረጋል)።

2. ክለሳ ድርሳን

2.1. የተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት

2.1.1 የኦሮምኛ ቃል ግጥም ጥናት አጭር ዳሰሳ

በ19ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ የተለያዩ የአገራችን ቋንቋዎች የቃል ግጥም በውጭ ዜጎችና በአማተር ኢትዮጵያውያን የተሰበሰቡ መሆናቸውን (ፈ.ቃደ 1991፣ አብረሃም 1995) ይገልጻሉ። ከነዚህ አንዱ የሆነው የኦሮምኛ የቃል ግጥምን ብንመለከት የውጭ ዜጎችና ኢትዮጵያውያን ግጥሞቹን በመሰብሰብ በራሳቸው መንገድ ትንታኔ ሰጥተዋል። ከነዚህም ውስጥ ጥቂቶቹን ለመጥቀስ Francis Edme Jomard የተባሉ ፈረንሳይኛ በ1839 «Notice Sur les Gallas de Limmou» በሚል ርዕስ ባሳተሙት መጣጥፍ ውስጥ በላቲን ፊደል የተጻፉና ወደ ፈረንሳይኛ የተተረጎሙ ሦስት የኦሮምኛ የፍቅር ቃል ግጥሞችን፣ ሦስት የሽላላ (ጌረርሣ) እና ሦስት የምረቃ ጸሎት ግጥሞችን ማካተታቸው አብረሃም ዓለሙ ባቀረቡት ጥናታዊ ጽሑፍ ገልጸዋል። (አብረሃም 1995)። ይህ የ Jomard ሥራ በኢትዮጵያ ጥናት ተቋም ቤተመጻሕፍት የማይክሮ ፊልም ስብስቦች ውስጥ እንደሚገኝ አብረሃም ጠቅሰዋል (አብረሃም 1995፣ 7)።

ሌላው (Karl Tutschek) የተባሉ ጀርመናዊ የኦሮምኛን ቋንቋ የተማሩ ሲሆን በጀርመን አገር ካገኙባቸው አራት የኦሮምኛ ወጣቶች 208 የቃል ግጥሞችን መሰብሰባቸውንና ነገር ግን ሳይተረጎሟቸው መሞታቸውን እነዚህ ግጥሞች ቆይተው በ1893 (Philipp Paulitschke) በተባሉ ተመራማሪ መታተማቸውን (ፈ.ቃደ 2001 እ.ኤ.አ እና አብረሃም 1995 ዓ/ም) (Claude Sumner)ን ጠቅሰው ገልጸዋል።

Enrico Cerulli የተባሉ ጣሊያናዊ በ1922 የደቡብ አቢሲኒያ ኦሮምኛዎች ሥነ ቃል በሚል ርዕስ ያሳተሙት አለ። በዚህ እትም ውስጥ የጌረርሣ ግጥሞችን (War songs) የጎሽ ገዳይ ግጥሞችን (Hunting songs) የፍቅርና የሠርግ ግጥሞችን፣ የእሸሩሩ ማሙሽና የክብት ሙገሣ ግጥሞችን ሰብስበው አሳትመዋል። እነዚህ የቃል ግጥሞች ከሦስት ግለሰቦችና ከአነሲሞስ ነሲብ መጽሐፍ ላይ የሰበሰቧቸው ናቸው። የቃል ግጥሞቹ በኦሮምኛ በላቲን ፊደል የተጻፉ ሲሆን ይህ በኦሮምኛ ቃል ግጥምም ሆነ ሥነ ቃል ጥናት ልዩ ቦታ እንደሚያሰጠው አብረሃም ዓለሙ ጠቅሰዋል (አብረሃም:9)።

Claude Sumner የኦሮምኛ ዘፈኖች (1997 እ. ኤ .አ) በሚል አንድ መጽሐፍ አሳትመዋል። Claude Sumner በኦሮምኛ ሥነ ቃል ላይ ጠለቅ ያለ ትንታኔ በመስጠታቸው ከሌሎች ይለያሉ። በተለያዩ የውጭ ቋንቋዎች ተፅዕኖ የሚገኙትን የኦሮምኛ ቃላዊ ግጥሞችን

በመሰብሰብና ወደ እንግሊዝኛ በመተርጎም እንዲሁም የተለያዩ ሰዎችን በመጠየቅ ጥናታቸውን አቅርበዋል። የሰበሰቧቸውን ዘፈኖች በይዘታቸው የፍቅር፣ የጀግና ፣ ታሪካዊ (Historical)፣ የክብት ሙገሣ (Pastoral) ፣ የሃይማኖት (Religious) ፣ Satirical እና ውስጠ ወይራ (Gnomic songs) በማለት ከፋፍለው ተንትነዋል።

ሌላው ተመራማሪ Lambert Bartels የኦሮሞን ባህልና ማህበረ ፖለቲካዊ ህይወት በማጥናት በርከት ያሉ ሥራዎችን መስራታቸውን አብረሃም (13) ገልጸዋል። ለምሳሌ በ1969 “ የሜጫ ኦሮሞ የወሊድ ልማድና ዘፈኖች፣” በ1975 “የሜጫ ኦሮሞ ገበሬዎች ህብረት ሥራ (ደቦ) ማህበራዊ ገጽታዎች፣ ዘፈኖችና ሥርዓቶች” በ1981 “ የሜጫ ኦሮሞ ታሪካዊ ዘፈኖች (Senna Songs) ” በርከት ያሉ ግጥሞችን የያዙና ትንታኔዎችም የተሰጠባቸው ሥራዎች ናቸው። በተለይ “የሜጫ ኦሮሞ ገበሬዎች ህብረት ሥራ (ደቦ) ዘፈኖች” ውስጥ የዘፈኖቹን ቅርፅና ይዘት በማንገሳት ተንትነዋል። የግጥሞቹን ይዘት የጦርነት፣ የእህል፣ የክብት፣ የጠጅ፣ የጀግና/የገዳይ/፣ የልመናና የምስጋና በማለት ከፋፍለዋል።

ከኢትዮጵያውያን አጥኝዎች ደግሞ እንደ አብረሃም ዓለሙ (1995:14) ጽሑፍ የቃል ግጥም እንዲሁም ሥነ ቃል ስብስብ በማሳተም የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ አነሲሞስ ነሲብ ናቸው። አነሲሞስ «የኦሮሞ ንባብ ማስተማሪያ (ጀልቀበ በርሲሳ)» በሚል ርእስ በ1894 እ.ኤ.አ በኦሮምኛ ቋንቋ በሳባ ፊደል በተጻፈ መጽሐፍ የአረኛ ዘፈኖች፣ የእሸሩሩ ማሙሽ ግጥሞች፣ የፍቅር ግጥሞች የአቴቴ ምስጋና ዘፈኖች፣ የጌረርሣ ግጥሞች፣ የጀግና ውዳሴ ግጥሞች፣ የሠርግ ዘፈኖችና እንጉርጉሮዎችን ያካተተ ሥራ አቅርበዋል (አነሲሞስ፣ 1894)።

ሌላው ለኦሮምኛ ቃል ግጥም ጥናት አስተዋጽኦ ያደረጉት በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል ለዲግሪ ማሟያ ጽሑፍ (ዲማፅ) የሚቀርቡ ጥናታዊ ጽሑፎች ናቸው። ተመዝግበው ከሚገኙ መረጃዎች እስከ አሥራ ዘጠኝ ዘጠና ስምንት ዓ/ም ድረስ 45 ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረቡ ዲማዎች በኦሮምኛ ቃል ግጥሞች ላይ ተሠርተዋል። ከነዚህ ጥናቶች ውስጥ ዘጠኝ ዲማዎች በታዋቂ ግለሰቦችና እምነት ነክ ጉዳዮች ላይ በተገጠሙ ግጥሞች ላይ ያተኮሩ ናቸው። ለምሳሌ ለባሌው ሺክ ሁሴን፣ ለሺህ አደም ድርቃና፣ ለአዮ ሞሚና የተገጠሙ ግጥሞች ፣ ለጭዳ እምነት፣ ለአድባር፣ ለአውሲያ ቤት፣ ለውቃቤና ለዛር የተገጠሙ ግጥሞችን የሚመለከቱ ናቸው።

የዲማዎቹ ሌላው ትኩረት የሆነው የሽለላ ወይም የቀረርቶ ዘፈን ግጥሞች ሲሆን ጌረርሣ ሚሪይሣ ወዘተ እያሉ አምስት የመመሪያ ጥናታዊ ጽሑፎች ቀርበዋል።

በሠርግ ዘፈን ላይ ከተለያዩ አካባቢዎች የተሰበሰቡ አምስት ጽሑፎች ቀርበዋል። እነሱም «በባሌ ክፍለ ሀገር በመንደዩ አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ የጋብቻ ጊዜ አባባሎችና ዘፈኖች» «የሰላሌ ኦሮሞዎች የፍቅርና የሰርግ ዘፈን ግጥሞች» «በኢሉባቦር ዞን የኦሮሞ ብሔረሰብ የከዳ ጋብቻ ላይ የሚዜሙ ዘፈኖች» ፣ «በምሥራቅ ወለጋ፣ በጅማ ገነቱ ወረዳ የኦሮሞ ብሔረሰብ የጉንዶ ቦሬ (ሰርግ ዘፈን) ግጥሞች» ፣ እና «በምዕራብ ሸዋ ዞን አደአ በርጋ ወረዳ የኦሮሞ ብሔረሰብ የሰርግ ዘፈን ግጥሞች» ናቸው። ሙገሳና ነቀፋን በተመለከተ ደግሞ አምስት ጥናታዊ ጽሑፎች የቀረቡ ሲሆን ትኩረታቸውም የአዳኞች ሙገሣ ፣ የክብቶች ፣ የሽፍቶች ወዘተ ናቸው። ከዚህ በተጨማሪም ጥናቶቹ የፍቅር «በመንደዩ አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ የፍቅር ግጥሞች»፣ «በአርሲ ዞን አሣሣ አካባቢ የጉሾ/የከንፈር ወዳጅ ግጥሞች» ፣ «በአፍደም አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ የሽጉዬ ግጥሞች»፣ የሥራ «በምዕራብ ሸዋ ዞን ግንደበረት ወረዳ የደቦ ዘፈን ግጥሞች» ፣ የገዳ ግጥሞችና ሌሎች የዘፈን ግጥሞች ላይ ያተኮሩ ናቸው።

በ Ph.D ደረጃ በጌረርሣ ላይ የተደረገው ጥናትም ሊጠቀስ ይችላል።

አዲሱ ቶሎሣ "The Historical Transformation of a Folklore Genre: the 'Geerarsa' as a National Literature of the Oromo in the context of Amhara colonization in Ethiopia" በሚል ርዕስ Ph.D. ጥናት አቅርበዋል።

አዲሱ ከኦሮሞ ባህላዊ ዘፈን አንዱ በሆነው በጌረርሣ ላይ የሠሩ ሲሆን ጌረርሣ የኦሮሞን ማህበራዊ ሕይወት ለማስተላለፍ የሚውል፣ የሰው ልጅን የሕይወት ልምድ የያዘና የኦሮሞ ማህበረሰብንና ታሪኩን የሚገልፅ መሆኑን፣ በቅብብሎሽ መልክ የሚከወን መሆኑን ገልፀዋል። አዲሱ ጥናታቸውን ሲያካሄዱ መረጃውን የሰበሰቡት በኢትዮጵያና በአሜሪካ ካሉ ኦሮሞዎች መሆኑን ጠቅሰዋል። በተጨማሪም በቤተመጻሕፍትና በአርካይቭ ተመዝግበው የሚገኙ ጽሑፎችን መጠቀማቸውን ገልፀዋል።

ጌረርሣ የሚከወነው ከከባድ ሥራ በኋላ ማታ እና በተለያዩ ፊስቲቫሎች ላይ ሲሆን የሰዎችን ሕይወት ልምድ፣ ስለግለሰቦች የማህበራዊ ሕይወት ደረጃ፣ ወዘተ የሚገልፅና ብዙ ጊዜ (በአብዛኛው) በወንዶች የሚዘፈን መሆኑን ጠቅሰዋል።

አዲሱ በጥናታቸው ጌረርሣ በአማራ የቅኝ ግዛት ወቅት የኦሮሞን ባህልና ማንነት እንዴት ይገልፅ እንደነበር፣ ስለ ጌረርሣ ግጥም መዋቅር (ስለ አናባቢና ተነባቢ፣ ድምፅ አልባ ስለሆኑ ፊደሎች፣ በቅብብሎሽ የሚዘፈን ስለመሆኑ፣) ስለ ጌረርሣ ግጥም ይዘት (በአብዛኛው ሙገሣ የሚበዛበት ስለመሆኑ፣ ከሥራ በኋላ በሚያስሙት የጌረርሣ ግጥሞች ክብቶች፣ እህል፣ የማር ጠጅ የሚሞገሱ መሆናቸውን) ገልጸዋል። እንዲሁም

በጌረርሣ እናት፣ አባት ፣ የዘር ሐረግ፣ የተለያዩ አውራጃዎችን የገደሉ ሰዎች (ገዳዮች) የሚሞገሱ መሆናቸውን በስፋት ገልጸዋል።

ከ1980ዎቹ አጋማሽ ወዲህ የቃል ግጥም በአጠቃላይም የሥነ ቃል ጥናትን በተመለከተ የኦሮሚያ ባህልና ቱሪዝም ቢሮም የራሱ የሆነ አስተዋጽኦ እያደረገ መሆኑ መረዛት የሌለበት ጉዳይ ነው። ለምሳሌ ያህል ለመጥቀስ ከተለያዩ የኦሮሚያ ዘኖች የተሰበሰቡ የሠርግ ዘፈኖች፣ የክብቶች ሙገሣ ግጥሞች፣ የጌረርሣ ግጥሞች፣ የልጆች ጨዋታ ግጥሞች ወዘተ በመጽሐፍ መልክ ታትመዋል። እነዚህ ሥራዎች ትንታኔ የተሰጠባቸው ሳይሆኑ ስብስቦች ብቻ ናቸው። በዚህ ቢሮ የተደረገው ሌላው አስተዋጽኦ Wiirtuu /ዊርቱ/ በተሰኘው የጥናት መፅሔት /ከ ቁጥር 1 እስከ 7 በወጡት/ የተለያዩ የኦሮምኛ ቃል ግጥሞችን በማከተት አጫጭር መግለጫዎች ተሰጥቶባቸዋል።

ለምሳሌ :- ስለቀረርቶ /ሸለላ/ /የገዳይ፣የሮሮ፣ የደቦ፣ የሙገሳና የጦርነት/ ፣ ስለምርቃት (Eebba) /የምርቃት ምንነት ፣ በማን እና መቼ እንደሚመረቅ፣ የምርቃት አይነቶች/፣ ስለሙገሳ/ ውዳሴ/ ግጥሞች የጀግና፣ የክብቶች፣ የእግዚአብሔር ፣ ጥሩ ጠላ የጠመቀች ሴት፣ የጠጅ፣ ስለምስጋና/ የአምላክ ምስጋና፣ የትላልቅ ሰዎች፣ የልጃገረዶች ፣ የአምላክ ልመና/ ወ.ዘ.ተ. በማለት ከፋፍለው የተመለከቷቸው ይገኙባቸዋል። (Wiirtuu,1993).

2.1.2 ከዚህ ጥናት ጋር ተዛማጅነት ያላቸው ጥናቶች ቅኝት

የስራ ዘፈኖችን በተመለከተ በእገራችን የተለያዩ ጥናቶች ተደርገዋል። ከነዚህ የስራ ዘፈኖች ውስጥ ውይይትና የሙቀጫ ግጥሞች የሚጠቀሱ ናቸው። ከዚህ ጥናት ጋር በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ ተዛማጅነት ያላቸው የታተሙና ያልታተሙ ጥናቶች ይገኛሉ። ከእነዚህ ሙቀጫና ውይይትን የሚመለከቱ ጥናቶችን እንደሚከተለው እመለከታለሁ።

ደመቀ ቢያዘን 1997 «የሙቀጫ ግጥም በሁለት እጁ እነሴ ወረዳ» በሚል ርእስ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ-ፅሁፍ ክፍል ለመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ዕሁፍ ያቀረበ ሲሆን በመግቢያው ውስጥ ስለ ፎክሎር ምንነትና ባህሪያት በመግለጫ ይጀምራል። ደመቀ የጥናቱን ዋና አላማ ሲገልፅ ስነ ቃል የመለወጥና የመጥፋት ባህሪ ስላለው የስነ ቃሎቹ ባለቤቶች ከማለፋቸው በፊት መዝገቦ ማቆየትና የሙቀጫ ግጥሞቹን አቀራረብ ሂደትና መልእክት ማሳወቅ ነው ይላል። የሙቀጫ ወቀጣው ሂደትና ስነ-ስርዓት ለምሳሌ በግልና በቡድን የሚከወን መሆኑን፣ አጃቢዎች ያሉት መሆኑን፣ ዘፈኑ በቅብብሎቹ የሚዜም መሆኑን ገልጿል።

የሙቀጫ ግጥም ብያኔና ክዋኔ በሚለው የጥናቱ ክፍል ደግሞ የሙቀጫ ግጥም የስነቃል አንዱ ክፍል መሆኑን፣ ስለስነቃል ምንነትና ባህሪያት የተለያዩ ምሁራንን ለምሳሌ ፈቃደ አዘዘን፣ ዘሪሁን አስፋውንና Ruth Finneganን በመጥቀስ አቅርቧል። በዚህ ስር የቃል ግጥሞች ከዜማ ተለይተው የማይታዩ መሆናቸውን፣ የሙቀጫ ግጥም ከስራ ግጥም አንዱ መሆኑንና የመከሰቻ አጋጣሚውም ስራ መሆኑን በአጠቃላይ ስለስራ ዘፈን ምንነትና ባህሪያት ስለሙቀጫ ዘፈን ክዋኔ አብራርቷል። ደመቀ አርባ ግጥሞችን ሰብስቦ በአባሪነት ያስቀመጠ ሲሆን ግጥሞቹን በሞጣ ዙሪያ ከሚገኙ የገጠር አካባቢዎች በአካል በመገኘትና ከከተማ ደግሞ ከተማሪዎች መሰብሰቡን ገልጿል።

ደመቀ የሰበሰባቸውን ግጥሞች በይዘት የከፋፈለ ሲሆን አስራ አንድ ቦታ መድረሻቸዋል። የምደባው መስፈርት በሚያስተላልፉት ጭብጥ መሠረት ነው። ግጥሞቹ ከቅርፅ አኳያ ሲታዩ በአብዛኛው ባለሁለት መስመር ስንኞች መሆናቸውን፣ ቤት መምቻና መድፊያ ያላቸው መሆናቸውን ገልጿል። ከይዘት አንጻር ደግሞ የፍቅር፣ የብሶት፣ የሰዎችን ሐሰተኛነት የሚገልጹ፣ አሳዳሪን አስመልክተው የሚሰሙ ሮሮዎች፣ የዘመኑን አስከፊነት የሚገልፁ፣ የጣውንቶች ግጥም፣ መካን ለሆኑ ወንዶች የተገጠሙ፣ ሰነፍ ሴቶችን የሚያንቋሽሹ፣ ሀሜትንና ቅናትን በተመለከተ የሚባሉ ናቸው።

የእኔ ጥናት አንዱ ክፍል የሙቀጫ ግጥሞችን የሚመለከት በመሆኑ ከደመቀ ጥናት ጋር ይመሳሰላል። የጥናቱ ቦታ የእኔ በኦሮሚያ ክልል ጭሮ ወረዳ ሲሆን የእሱ ግን

በአማራ ክልል በሁለት እጁ እነሱ ወረዳ ነው። ግጥሞቹ በቀረቡበት ቋንቋም እንሰያያለን የእኔ በአሮምኛ ሲሆን የደመቀ ደግሞ በአማርኛ ነው።

ሌላው በውቂያ ግጥም ላይ የተደረገው ጥናት የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ትውፊት በሚል ርእስ ሐምሌ 1973 ዓ/ም ባዘጋጀው ሴሚናር ላይ ልዑልሰገድ እርቅይሁን ያቀረበው ጽሁፍ ነው። የዚህ ጥናት ርዕስ «የአምባሰል ገበሬዎች በእርሻና በውቂያ ጊዜ ሲዘምሩ የሚገጥሙአቸው የስራ ግጥሞች» የሚል ነው። የዚህ ፅሁፍ ዋና ዓላማ ከግጥሞቹ ትንተና ይልቅ ስብስቡን በጥሬ ሀብትነት ማቆየት መሆኑ በመደምደሚያው ላይ ተገልጿል። ልዑልሰገድ የእርሻ ግጥሞች ያዘሉት መልእክቶች በሚለው ርዕስ ሥር ግጥሞችን በይዘታቸው ዘጠኝ ቦታ ከፋፍሎ ተመልክቷል። እነዚህም ሰነፍ ገበሬዎችን የሚቃወሙ፣ ሠራተኛ ገበሬዎችን የሚመዝን፣ የግብርና ኑሮን የሚያምግሉ፣ ጎበዝ ገበሬዎችን የሚያምግሉ፣ ግብርናንና ገበያን በማስመልከት የተገጠሙ፣ የነበረውን የመሬት ስሪት የሚቃወሙ፣ ጊዜን የሚያማርሩ እና ስለ ችግር የተገጠሙ ግጥሞች የሚሉ ናቸው። የልዑልሰገድ ሥራ ርዕሱ በእርሻና በውቂያ ወቅት ይላል ነገር ግን ግጥሞቹን ሲተነትን ለይቶ አላስቀመጠም። በአባሪው ላይ ግን ግጥሞቹን ከፋፍሎ አስቀምጧል። በአጠቃላይ ሁለት መቶ ሶስት ግጥሞችን የሰበሰበ ሲሆን ከአነዚህ ውስጥ 24ቱ በውቂያ ጊዜ የሚዜሙ መሆናቸውን በአባሪው ላይ ገልጿል።

ግጥሞቹን በዘይቤአቸው ንዕስራዊ፣ አንጻራዊ፣ አመሳሳይ፣ጥልቅ ምሳሌዎች ፣ ሰውኛ ሀብራዊና ሰም ለበስ በማለት የከፋፈለ ሲሆን ስለማምረቻ መሳሪያዎችም በዝርዝር ተመልክቷል። ልዑል ሰገድ ግጥሞቹን ከማን እንደሰበሰባቸው ምንጭ አልጠቀሰም።

ልዑልሰገድ የውቂያ ዘፈኖችን ስለሚያነሳ ግጥሞቹን በይዘታቸው፣ በመከፋፈሉ በዓላማው ከእኔ ጋር ሲመሳሰል ግጥሞቹን በዘይቤአቸው በመመልከቱ ከእኔ ይለያል። ልዑልሰገድ ስለማምረቻ መሳሪያዎችና ስለእርሻ ግጥሞች የሚያነሳ ሲሆን እኔ ግን እርሻን አልመለከትም።

ሌላው ውቂያን በተመለከተ ያለው ተዛማጅ ጥናት የሞላ ፈለቀ ጥናት ነው። ሞላ «በደምበጫ አካባቢ የሚሰሙ የውቂያ ግጥሞች ስነቃላዊ ባህሪያትና ይዘት» በሚል ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነፅሁፍ ክፍል በ1993 ዓ/ም ለመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ አቅርቧል።

የጥናቱ ዋና ዓላማ የገበሬውን ሕይወት ከሚያመለክቱ ስነ ቃሎች መካከል የውቂያ ግጥሞችን ስብስቦ ከስነቃል ባህሪያት አንጻር መገምገምና በይዘታቸው መሠረት

መከፋፈል ግጥሞቹን ለተተኪው ትውልድ ማስተላለፍ ነው። ሞላ ስለስነቃል ምንነትና ባህሪያት የተለያዩ ምሁራንን በመጥቀስ የገለፀ ሲሆን የውይይት ግጥሞችን ደግሞ ከስነቃላዊ ባህሪያት፣ ከቃላዊነታቸው፣ ከክሞኔያቸው፣ ከመክሰቻ አጋጣሚያቸው አንጻር ተመልክቷል። በተጨማሪም ግጥሞቹን በይዘታቸው ከፋፍሎ የውይይት መሣሪያዎችና ስነስርዓትንም በዝርዝር ተመልክቶአል። የግጥሞቹን ይዘት ሲከፋፍል የበሬን አስፈላጊነት የሚያሳዩ፣ ብሶትን የሚያንፀባርቁና ተስፋን የሚገልፁ በማለት ነው። ሞላ አንድ መቶ ዘጠና አምስት ግጥሞችን ሰብስቦ በአባሪነት አቅርቧል።

ሞላ ግጥሞቹን በይዘታቸው በመክፈሉ፣ ውይይትን በመመልከቱ፣ የውይይትን ሂደትና ክሞኔ በመግለፁ ጥናቱ ከእኔ ጥናት ጋር ሲመሳሰል የስራውን ስነስርዓት ከመሣሪያዎቹ በቅደም ተከተል በማቅረብና ከግብርና ሥራዎች ውስጥ ውይይትን ብቻ ወስዶ በመስራቱ ከእኔም ሆነ በዚህ ጥናት ከተዳሰሱት ተዛማጅ ጥናቶች ይለያል።

ያዜ ወርቁ «የደንቢያ አውራጃ የስራ ላይ ዜማዎች ይዘት ትንተና» በሚል ርዕስ በ1984 ዓ/ም የመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ ያቀረበ ሲሆን የጥናቱ ትኩረት የሆኑ የስራ ዓይነቶች እርሻ፣ አረም፣ ውይይት፣ ሸማ ስራ፣ ወፍጮ ፣ ፈትል፣ ስፊትና ወቀጣ ናቸው። ከእነዚህ የስራ አይነቶች ውይይትና ሙቀጫን በማካተቱ ጥናቱ ከእኔ ጥናት ጋር ይመሳሰላል። በጥናቱ የስራ ላይ ዜማዎች ምንነትና ባህሪያት የተለያዩ ምሁራንን በመጥቀስ የተገለፁበት ሲሆን ግጥሞቹ በሚያስተላልፉት መልእክት በይዘታቸው ተከፋፍለው ቀርበዋል። እነዚህም የማህበረሰቡን ብሶት የሚያሳዩ፣ ጀግንነትና ፍርሃትን የሚገልፁ፣ በስራ ጎበዝ መሆንን የሚያሳዩ፣ ቅናትን ፍቅርን የሚገልጹ ተብለው የተከፈሉ ሲሆን እያንዳንዳቸውን በንኡስ ርእስ ከፋፍሏቸዋል። ከያዜ ጋር ይዘትን የመከፋፈያ መስፈርት በማድረጋችን እንመሳሰላለን።

የሙቀጫ ወቀጣን በተመለከተ ዜማዎቹ ምትን ጠብቀው የሚመጡና ስራውን ለማፋጠን የሚረዱ መሆናቸው ተገልጿል። በተለይ ወቀጣው በቡድን ከሆነ ሞቅና ደመቅ ያለ እንደሆነ፣ በአጠቃላይ የሙቀጫ ወቀጣ ክሞኔና ባህሪያት፣ ምቹ ከስራው እንቅስቃሴ ጋር የሚሄድ መሆኑን፣ ወቀጣው በግልና በቡድን ሊካሄድ የሚችል መሆኑ አጃቢዎች መኖራቸውና እያጨበጨቡ በቡድኑ መካከል ከፍተኛ ውድድር እንዲኖር የሚያደርጉ መሆናቸው ወ.ዘ.ተ በአጭሩ ተገልጿል። ያዜ ሰባት መቶ ሰባ ሰባት ግጥሞችን ነው የሰበሰበው።

ውቂያው ደግሞ ምትን ሳይጠብቁ ከሚዜሙ የስራ ዘፈኖች የሚመደብ መሆኑ በጥናቱ ተጠቅሷል። በተጨማሪም በውቂያ ወቅት ገበሬው እውድማውን አዘጋጅቶ፣ እህልና በሬውን መጥኖ ካስገባ በኋላ ስራውን ቶሎ ለመጨረስ፣ ኅዘኑን፣ ብሱቱን፣ ብቸኝነቱንና የበሬውን ጠቃሚነት የሚያነሱ ግጥሞችን የሚያንጎራጎር መሆኑን ጠቅሷል።

ከእኔ ጥናት ጋር በተዘዋዋሪ መንገድ የሚገናኙ ወይም ሙቀጫና ውቂያን በንዑስ ርዕስነት ያቀረቡ ጥናታዊ ፅሁፎችም አሉ። ከነዚህ ውስጥ አብረሃም ዓለሙ አንዱ ነው። አብረሃም በ1987 ዓ/ም «የግራዋ ወረዳ አካባቢ ገበሬዎች ደረሻ/የስራ ዘፈን ግጥሞች ይዘት ትንተና» በሚል ርዕስ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነፅሁፍ ክፍል የመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ አቅርቦአል። ጥናቱ በአካባቢው ከሚከሰቱ የስራ ዓይነቶች ውስጥ ማሽላን ብቻ የሚመለከቱ ዘፈኖች ላይ የሚያተኩር ነው። አብረሃም በግራዋ ገበሬዎች ህይወት ውስጥ ማሽላ ያለውን ስፍራ ግመል በአፋርና በሱማሌ ዘላኖች ኑሮ ውስጥ ካለው ስፍራ ጋር በማነፃፀር አቅርቧል። ማሽላ ለግራዋ ገበሬዎች ሀብታቸው፣ ንብረታቸው፣ መሣሪያቸው፣ ምግባቸው፣ ሁሉ ነገራቸው እንዲሁም የገቢ ምንጫቸው መሆኑን ገልጿል። ገበሬዎቹ ባገኙት አጋጣሚ ሁሉ ለማሽላ ያላቸውን አድናቆትና ፍቅር እንደሚገልፁና እንደሚያሞካሹት፣ በተለያዩ ስሞችም እንደሚጠሩትና እንደሚያዜሙለት አብራርቷል። በተጨማሪም የማሽላ እጦት ለገበሬው ከባድ መሆኑንና ማሽላ ከጠፋ ማህበረሰቡ የሚራብ መሆኑን ጠቅሷል።

ከእርሻ ጀምሮ ማሽላው ተወቅቶ ቤት እስከሚገባ ድረስ ያለውን ሂደት ተመልክቷል። ስለዚህ ማሽላ ላይ በማትኮሩ እንዲሁም ግጥሞቹን በይዘት በመክፈሉ ከእኔ ጋር ሲመሳሰል እሱ ከእርሻው በመጀመሩ፣ በቦታው (የእሱ ምስራቅ ሐረርጌ ሲሆን የእኔ ምዕራብ ሐረርጌ ነው)፣ የሰበሰብነው ግጥም የተለያዩ በመሆኑ፣ ግጥሞቹን በይዘት ብንከፋፍልም በራሳችን መንገድ በመሆኑ ከእኔ ጥናት ይለያል። ስለ አካባቢው የስራ ባህል ጉዞ በማንሳታችንና በአካባቢው ስራ ቋንቋ እንመሳሰላለን። በተጨማሪም ስለስራ ዘፈን ምንነት ስለስነቃል ምንነትና ባህርያት የተለያዩ ምሁራንን በመጥቀስ ስለደረሻ ምንነትና የመከሰቻ አጋጣሚ በስፋት ገልጧል። አብረሃም ከእህል አይነቶች አንዱን (ማሽላን) ብቻ ወስዶ በመስራቱ እስካሁን በስራ ዘፈን ላይ ከተሰሩት ጥናቶች ይለያል።

ሌላዋ በስራ ዘፈን (የሙቀጫን በከፊል) ላይ የሰራችው የኔዓለም አረዶ ናት። የኔዓለም በ1997 ዓ.ም «በጥዬ አካባቢ ሴቶች የስራ ላይ ግጥሞች ይዘት ትንተና» በሚል ርዕስ ለመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ ያቀረበች ሲሆን ትኩረቷ ከሴቶች የስራ ላይ ዜማዎች ውስጥ ስፌት፣ ወፍጮ፣ ውሃ መቅዳትና ሙቀጫ ወቀጣ ላይ ነው።

የአጥኝዎ ዋና ዓላማ የአካባቢው ሴቶች የስራ ላይ ግጥሞችን መስብሰብ በሚያንፀባርቋቸው ይዘቶች መፈረጅ የግጥሞቹ ይዘት ስለእናት የሚያወሱ፣ ስንፍናን የሚቃወሙ፣ የመለያየትን አስከፊነት የሚገልፁ፣ ጋብቻና የትዳር ህይወትን የሚመለከቱ፣ ፍቅርን የሚገልፁ፣ ሃሜትን የሚያወግዙ እና ለጣውንት የተገጠሙ የሚሉ ናቸው። የግጥሞቹን ይዘት ተንትኖ ማሳየት፣ የሴቶቹን ማህበራዊ ሚና ማመልከት ነው። ቀደም ሲል ሴቶች በዖታቸው ከመናቅና ከመጨቆን ይልቅ በማህበራዊ፣ ባህላዊና ፖለቲካዊ ጉዳዮች ላይ የላቀ ተሳትፎ የነበራቸው መሆኑንና ለሴቶች የሚሰጠው ግምት ከፍተኛ መሆኑን፣ በአሁኑ ጊዜ ግን በተለይ በማደግ ላይ ባሉ ሀገሮች ለሴቶች የሚሰጠው ግምት ዝቅተኛ እየሆነ መምጣቱን ገልጻለች። በዚህ አላማዋ፣ ከሴቶች ስራዎች አንዱ የሆነውን ሙቀጫን በማንሳቷ ስንመሳሰል ሌሎች የሴቶች ስራዎችን በመመልከቷና እኔ ደግሞ የወንዶች ስራ የሆነውን ውይይት በተጨማሪነት በማየቴ እንዲሁም በጥናቱ አካባቢ እንለያያለን።

የኔአለም በአጠቃላይ አንድ መቶ አርባ ሶስት ግጥሞችን የሰበሰበች ሲሆን ከእነዚህ ውስጥ የሙቀጫ ግጥሞች ሁለት ብቻ ናቸው። ግጥሞቹን ስትተነትን በስራው አይነትና በያዙት ይዘት ከፋፍላ የተመለከተች ሲሆን ከስራው ጋር ቀጥተኛ ግንኙነት ያላቸው እና ቀጥተኛ ግንኙነት የሌላቸው በማለት ከፋፍላ ተንትናለች። በተጨማሪም የተሰበሰቡት ግጥሞች በአሮምኛ ቋንቋ የተገጠሙ በመሆናቸው ጥናቷ ከእኔ ጥናት ጋር ተመሳሳይነት አለው።

ባዬ መከራይ በ1976 ዓ.ም «በደብረማርቆስ አውራጃ የገበሬውን የስራ እንቅስቃሴ የሚያንፀባርቁ ባህላዊ ግጥሞች ይዘታዊ ጥናት» በሚል ርዕስ ለመጀመሪያ ዲግሪ የመመረቂያ ዕሁፍ አቅርቧል። በዚህ ዕሁፍ የዘር ወቅት፣ የሰብል ጥበቃ ፣ የአጨዳና የውይይት ወቅት ግጥሞችን የተመለከተ ሲሆን ጥናቱን ከእኔ ጥናት ጋር በከፊል የሚያመሳስለው ከስራ ዓይነቶች ውስጥ ውይይትን በአንድ ንዑስ ክፍል መመልከቱ ነው።

የውይይት ወቅት ግጥሞች በሚለው ንኡስ ርዕስ ስር ውይይት በገበሬው የስራ እንቅስቃሴ የመጨረሻ ሂደትና የምርት ውጤት የሚታወቅበት ጊዜ መሆኑን ገልጿል። በዚህ ወቅት ገበሬው አስፈላጊ የሆነውን በሬውን የሚመርቅበትና የሚያመሰግንበት ፣ አጋጣሚ መሆኑን፣ ግጥሞቹም በአብዛኛው ከበሬው ጋር የተያያዙ መሆናቸውን አብራርቷል። ባዬ ሥልሳ ስምንት የውይይት ግጥሞችን ሰብስቦ አባሪ አድርጓል።

ሮማን ገ/አምላክ ደግሞ «የአድዋ አውራጃ የስራ ግጥሞች ይዘታዊ ትንተና» በሚል ርዕስ በ1982 ዓ.ም ባቀረበችው የመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ጥናት ብዙ የስራ ዓይነቶችን የተመለከተች ሲሆን በውይይት ጊዜ የሚገጠሙ ግጥሞች በሚለው ንዑስ ርዕስ ስር ውይይት

ለገበሬ የደስታ ጊዜውና ሰርጉ መሆኑንና ፣ በዚህ ወቅት ለምርቱ ምክንያት የሆኑ በሬ-
ዎችን የሚያምግስበት ጊዜ መሆኑን ገልጻል ። ሮማን በአጠቃላይ 262 የስራ-
ግጥሞችን የሰበሰበች ሲሆን 29ኙ የውቂያ ግጥሞች ናቸው።

ሚሊዮን ስዩም በ1973 ዓ.ም «የገበሬውን ሙያና ኑሮ የሚያንፀባርቁ የአማርኛ ግጥሞች»
በሚል ርዕስ የመጀመሪያ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ ያቀረበ ሲሆን ጥናቱ ከርዕሱ ጀምሮ
ሲታይ በጣም ሰፊና በስራ ዓይነት ያልተገደበ ነው። ግጥሞቹም የተሰበሰቡት በየትኛ
ውም ቦታ ከተገኙት የአማርኛ ተናጋሪዎች ነው። ለዚህ እንደ ምክንያት ያቀረበው
ስነቃል በባህሪው የትም ቦታ ሊገኝ የሚችል መሆኑን ነው። የስነ-ቃልን የተለዋዋጭነት
ባህሪ ከቦታ ቦታ ቀርቶ በአንድ አካባቢ ከግለሰብ ግለሰብ እንኳን የሚለያይ መሆኑን
አልተመለከተም።

ሚሊዮን የሥራ ዘፈኖች ግጥም በሚል ርዕስ ባቀረበው የጥናቱ ሁለተኛ ክፍል ሥር
የዘፈኖቹን የመከሰቻ አጋጣሚዎች፣ ባህሪያትና ተግባራት በአጭሩ ከገለፀ በኋላ
ግጥሞቹን የእርሻ ፣ የውቂያ ፣ የበሬ፣ ለገበሬውና ለገጠራቱ ሴት የሚገጠሙ፣
የገበሬውን ኑሮና መጨቆን የሚያንፀባርቁ ግጥሞች በማለት ከፋፍሎ ማብራሪያ
ሰጥቷል። አከፋፈሉም የሥራ ዓይነትን ወይም ይዘትን መሰረት ያደረገ ነው ብሎ ለይቶ
ለማስቀመጥ ያስቸግራል።

ሚሊዮን የውቂያ ግጥሞችን በአንድ ንዑስ ክፍል በመመልከቱ ከእኔ ጥናት ጋር
ይመሳሰላል። በዚህ ንዑስ ርዕስ ሥር የውቂያ ጊዜ ለገበሬው የደስታ ወቅት ስለመሆኑ ፣
የድካሙን ውጤት የሚያገኝበትና ቤተሰቦቹ ጠግበው የሚያድሩበት፣ ከከባድ ስራ
የሚያርፍበት ጊዜ መሆኑን ገልጿል። ሚሊዮን ሁለት መቶ ስልሣ ሰባት ግጥሞችን
የሰበሰበ ሲሆን ከእነዚህ ውስጥ አርባ አንዱ የውቂያ ናቸው።

ሌላው ከዚህ ጥናት ጋር ተዛማጅነት ያለውና የስራ ዓይነቶችን ሳይሆን የሥራ ዘፈኖች
የመከሰቻ አጋጣሚ የሆነውን «ደቦን» ርዕስ ያደረገ የሰገሰ አንበሳ የመጀመሪያ ዲግሪ
ማሟያ ጽሁፍ ነው። ሰገሰ «በምዕራብ ሸዋ ዞን ግንደበረት ወረዳ የደቦ ዘፈን /sirba
daboo/ ግጥሞች ይዘት ትንተና» በሚል ርዕስ በ1995 ዓ/ም ያቀረበው ጥናት ዋና
ዓላማው በአካባቢው የሚሰሙ የደቦ ዘፈን ግጥሞችን መሰብሰብ፣ በትንተና
ውበታቸውንና ይዘታቸውን ማሳየት፣ በዘፈኖቹ አማካይነት ሰራተኞቹ (ገበሬዎቹ)
እንዴት ለስራ እንደሚተጉ ማሳየትና ግጥሞቹን ለተተኪው ትውልድ በጽሁፍ ማቆየት
የሚሉ ናቸው። የሰበሰባቸው ግጥሞች በኦሮምኛ ቋንቋ መሆናቸውም ያመሳስላል።
ሰገሰ ስለ ስነቃል፣ ስለ ቃል ግጥሞችና ስለ ስራ ዘፈን ምንነትና ባህሪያት የተለያዩ የአገር

ውስጥና የውጭ ምሁራንን በመጥቀስ አብራርተዋል። ለስራ ዘፈኖች ስራውና ወደ ስራው መሄጃ ጊዜ ለቃል ግጥሞች የመከሰቻ አጋጣሚዎች መሆናቸውንና ስራው በትጋትና በተቀላጠፈ ሁኔታ እንዲሰራ የሚያግዙ መሆናቸውን ገልጧል።

በደቦ የሚሰሩ የስራ አይነቶችን ሲገልፅ፣ ምንጣር፣ እርሻ፣ ኩትኳቶ፣ አረም ፣ አጨዳ፣ ውቂያ . . . ሙቀጫ ናቸው ይላል። በተጨማሪም ስለደቦ ምንነት፣ ባህርያት፣ በደቦ ላይ የሚቀርቡ ምግቦችና መጠጦች አብራርቷል። ግጥሞችን ሲተነትን አከፋፈሉ በይዘትና በስራ ዓይነት ቅልቅል ነው። ለገሠ አጠቃላይ 60 ግጥሞችን የሰበሰበ ሲሆን ከነዚህ ውስጥ 15 የውቂያ ፣ አምስቱ ደግሞ የሙቀጫ ግጥሞች ናቸው።

በእንግሊዝኛ ቋንቋ የተጻፉ፣ የታተሙና ከዚህ ጥናት ጋር በከፊል ተዛማጅነት ያላቸው ጥቂት ሥራዎችም አሉ። ከነዚህ ውስጥ፡- Lambert Bartels «Dabo: A Form of Cooperation Between Farmers Among The Macha Galla of Ethiopia-Social Aspects, Songs and Ritual» በሚል ርዕስ የጻፉት ጽሁፍ አንዱ ነው። Lambert Bartels ስለ ደቦ ምንነት፣ ደቦ በተለያዩ የኢትዮጵያ አካባቢዎች የተለያዩ እንደሆነ፣ በደቦ ጊዜ የሚደረጉ ነገሮችን በስፋት አብራርተዋል። በደቦ ላይ የሚዘፈኑ ዘፈኖች መኖራቸውን ከጠቀሱ በኋላ በደቦ ላይ የሚዘፈኑ አብዛኛዎቹ ግጥሞች የፍቅር ዘፈኖች መሆናቸውን እና ከፍቅር ውጭም የጦርነት (የጀግና) ሙገሳዎች፣ የአገር፣ የጎሳ ወዘተ ውዳሴዎች ሊገቡ እንደሚችሉ ጠቅሰዋል። በደቦ ዘፈን እህል፣ ከብት፣ ምግብና መጠጥ ለምሳሌ ጠጅ ወዘተ የየራሳቸው ውዳሴ ያላቸው መሆናቸውንና በደቦ ዘፈን ምርቃት ያለ መሆኑን ጠቅሰዋል።

ሌላው ከዚህ ጥናት ጋር ተዛማጅነት ያለውና በእንግሊዝኛ ቋንቋ የተሰራው ጥናት የተመሰገን ጎበና ነው። ተመስገን «Gege, Dabo and Other Communal Labours Mainly Among the Oromo of Western Shewa and Wallega» በሚል ርዕስ ባቀረቡት ጽሁፍ በደቦ ወቅት በተለይ ከምግብ በኋላ የተለያዩ ዘፈኖች የሚዘፈኑ መሆናቸውንና የዘፈኖቹ ይዘቶች በርካታ መሆናቸውን ገልጸዋል። በደቦው ላይ የሚዘፈኑ ዘፈኖች ይዘታቸውም ሆነ ቅርፃቸው የተለያዩ መሆናቸውን ጠቅሰዋል። በተጨማሪም ስለውቂያ ሂደትና ዘፈኖችም አንስተዋል።

ጌቴ ገላዬም « Amharic Oral Poems of the Peasantry in East Gojjam» በሚል ርዕስ ያሳተሙት መጣጥፍ በተወሰነ ደረጃ ከዚህ ጥናት ጋር ተመሳሳይነት አለው። ጌቴ የተለያዩ ዓይነት የግብርና ግጥሞችን የተመለከቱ ሲሆን የውቂያ ግጥሞችንም በአንድ ክፍል (ንኡስ ርእስነት) አይተዋል። ውቂያ በደቦ ከሚሰሩ ስራዎች አንዱ መሆኑን፣

ስለደቦ ምንነትና ባህርያት፣ የውቂያ ዘፈኖች ገበሬው በሬዎቹን በአውድማው ላይ ሲያዘር የሚያቀነቅናቸው መሆናቸውን፣ የውቂያ ዘፈኖችም ሆኑ አጠቃላይ የስራ ዘፈኖች የስራውን እንቅስቃሴ ከዘፈኑ ዜማና ምት ጋር በማስኬድ ተግባራዊ የሆነ ጠቀሜታ ያላቸው መሆናቸውን ገልጸዋል።

በተጨማሪም የስራ ዘፈኖች የተለያዩ ይዘቶች ያሏቸውና ገበሬው በግጥሞቹ አማካይነት ስሜቱን፣ ሀዘኑን፣ ደስታውን ፣ ህልሙን፣ ምኞቱን ወዘተ የሚገልፅባቸው እንደሆኑ ጠቅሰዋል።

እነዚህ ሶስት ስራዎች ስለስራ ዘፈኖች፣ የስራ መከሰቻ አጋጣሚ ስለሆነው ስለ ደቦ ምንነትና ባህርያት በመግለጻቸውና ስለ ውቂያም በጥቂቱ በመዳሰሳቸው ፣ ስለ ስራ ዘፈኖችና ስለውቂያ ግጥሞች ይዘት በማንሳታቸው ከእኔ ጥናት ጋር ይመሳሰላሉ። በጥናቱ አቀራረብ፣ ቋንቋና በሥራ ዓይነቶች ግን ከእኔ ጥናት ይለያሉ።

2.2 የቃል ግጥምና የስራ ዘፈን ቲዎሪያዊ ቅኝት

2.2.1 የቃል ግጥም

2.2.1.1. የቃል ግጥም ምንነት

የቃል ግጥም በቃል ተደርሶ፣ በቃል ከትውልድ ትውልድ የሚተላለፍ አንድ የስነ ቃል ዘርፍ ነው። «የቃል ግጥም ማለት አደራረሱ ፣ አከዋወነ ፣ ተስተላልፎው እና አቀራረሱ ብዙ ጊዜ በቃልና በመዜም የሆነ በዘፈን፣ በሙሾ በእንጉርጉሮና በሌሎች ተመሳሳይ ዜማዊ ቅርፆች ውስጥ የሚገኝ ህዝባዊ ግጥም ነው» (ፈ.ቃደ 1991:86)።

Ruth Finnegan ም የቃል ግጥምን ብያኔ ምንጭ ገልጸው ሲጠቅሱ «የቃል ግጥም ማለት በቃል የሚፈጠር፣ የሚከወንና ማንበብና መጻፍ በማይችሉ ሰዎች ዘንድ የሚከሰት ግጥም ነው» ካሉ በኋላ የቃል ግጥም የጥንት ወይም ያልተማሩና ያልሰለጠኑ ሰዎች ብቻ ሳይሆን ሁልጊዜ በዙሪያችን ያለ በተማረውና በሠለጠነው ዓለም ጭምር የሚገኝ ባህላዊ ዘፈኖችን (Folk songs) የሚያካትት መሆኑን ገልጸዋል (Finnegan, 1977 ፣ 4፣ 7)።

የቃል ግጥም ማለት ሙዚቃዊነት የሚሰማባቸው በዘፈን፣ በቀረርቶ፣ በእንጉርጉሮ፣ ወይም በማነብነብ የሚከወኑ ጥበቦችን፣ የሚጠቀሱል ቅርፃዊ ዘውግ ነው። ቃል ግጥም እጅጉን የሚዘወተር ፣ በጣሙን ደግሞ ልዩ ልዩ መልኮች ያሉት ጥበብ በመሆኑ እያንዳንዱ ዘፈን፣ እንጉርጉሮ ቀረርቶ ወይም ክዋኔ ከሌላው ጋር የሚመሳሰልባቸውንና የሚለይባቸውን ባህርያት ለይቶ ለማዋገን በእጅጉ አስቸጋሪ ነው። (ብርሃኑ፣ 1995)

በአጠቃላይ የቃል ግጥም ማለት በቃል ተፈጥሮ በቃል ከትውልድ ትውልድ የሚተላለፍ በማንኛውም ማህበረሰብ ዘንድ ሊገኝ የሚችል በተለያዩ መልኮች የሚቀርብ ባህላዊ ዘፈኖችን የሚያካትት የሥነ -ቃል ዘርፍ ነው።

2.1.1.2 የቃል ግጥም ባህሪያት

ቃል ግጥም ተስተላልፎው በቃል ነው። ስለዚህ ህልውናውና ተስተላልፎው በግለሰቦች ወይም በከዋኙና በታዳሚዎቹ የማስታወስ ችሎታ ላይ የተመሰረተ ነው ማለት ይቻላል። ካልተከወነ ህይወት አይኖረውም። እያንዳንዱ የቃል ግጥም የራሱ የሆነ የመክወኛ አጋጣሚ አለው። ለምሳሌ ስራ (እርሻ፣ አረም፣ አጨዳ፣ ውቂያ)፣ የቀብር ሥነስርዓት ፣ ሠርግ ፣ የተለያዩ ክብረ በዓላት ወዘተ ለቃል ግጥሞች የመክሰቻ አጋጣሚዎች ሊሆኑ ይችላሉ።

ሌላው የቃል ግጥም ባህሪያት ተለዋዋጭነት ነው። ቃል ግጥም በግለሰብ ተደርሶ በተለያዩ ሰዎች በተለያዩ አጋጣሚዎች በቃል የሚተላለፍ በመሆኑ ሊለወጥ ይችላል። ከዋኙ በቃል ይማራል መልሶ በቃል ለቀጣዩ ትውልድ ያስተላልፋል። በዚህ ምክንያት ከዋኙ

ያስታወሰውን ሲያዜም የረሳውን ወይም የጎደለውን በራሱ ሲሞላበት ሊታይ ይችላል። በአጠቃላይ በከዋኙ የማስታወስ እና እንደገና መልሶ የመፍጠር ችሎታ ላይ ሊመሠረት ይችላል። የሚለወጠው የቃል ግጥም አንድ ስንኝ ፣ ሐረግ ወይም ቃላት ሊሆኑ ይችላሉ (Finnegan, 1998)።

suppl / p e l t e n a u t e

ከቃል ግጥም መሠረታዊ ባህርያት አንዱ ደግግሞሽ ነው። የደግግሞሽ ጠቀሜታ ከዋኔውን ለማርዘም፣ ዋና ዋና ለሆኑ ጉዳዮች አጽንኦት ለመስጠት የግጥሙን መዋቅር ሥርዓት ወይም ምት ለመጠበቅ ነው። (Okpewho 1992 :9)

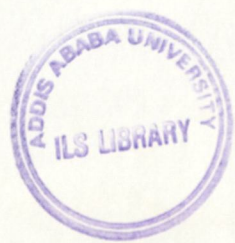
2.1.1.3. የቃል ግጥም ተግባራት

እንደ ግጥሞቹ ዓይነት የቃል ግጥም ተግባራት ሊለያዩ ይችላሉ። ከነዚህ ውስጥ ሥነ ምግባርን ለማስተማር፣ ለማስጠንቀቅ፣ ወግና ባህልን ከትውልድ ትውልድ ለማስተላለፍ፣ ለመምከር፣ ታሪክን መዝግቦ ለማቆየትና ለፖለቲካ ተግባር ወዘተ ሊውሉ ይችላሉ። ለምሳሌ የዚህ ጥናት ዋና ትኩረት የሆኑትን የሾብደና የድኮ ዘፈን ግጥሞችን ብንመለከት ተጠቃሚዎቹ ጎብዝ የሆነውን ገበሬ (ሠራተኛ) ለማወደስ ፣ ሰነፍን ለመንቀፍና ለመምከር፣ ሥራውን ያለድካምና ያለመስልቸት ለመሥራት፣ በአጠቃላይ የውስጥ ስሜታቸውን ለመተንፈስ እና ለመሳሰሉት ተግባራት ያውጧቸዋል።

2.1.1.4 የቃል ግጥም ዓይነቶች

የቃል ግጥም የተለያዩ ዓይነቶች ወይም ክፍሎች ያሉት ሲሆን ለዓይነቶቹ ስያሜ የሚሰጥባቸው መንገዶች (መስፈርቶች) የተለያዩ ናቸው። ለምሳሌ፡- የሠርግና የለቅሶ ግጥም ስንል ከሚከወኑበት ምክንያት በመነሣት ሲሆን የእንቁጣጣሽና የቡሄ ስንል ደግሞ ከሚከወኑባቸው ዓመታዊ በዓላት አንጻር ነው። እንዲሁም የእረኛ ዘፈን ስንል ከሚዘፈንለት ነገር ተነስተን የሰጠነው ስያሜ ነው (ፈ.ቃደ፣ 87)። የኦሮምኛ ቃል ግጥሞችንም ስንመለከት walaloo sirba warroommii (የሠርግ ግጥም) walaloo sirba jaalalaa (የፍቅር ግጥም) ስንል ከሚከወኑበት ምክንያት በመነሣት ስያሜውን ያገኙ ሲሆን sirba masqalaa (የመስቀል ዘፈን ግጥም) ሲባል ደግሞ ከሚከበረው በዓል ጋር በማያያዝ የተገኘ ስያሜ ነው። የስራ ዘፈን ሲባል ደግሞ ከሚከወነው ነገር በመነሣት የተሰጠ ስያሜ ነው። ከቃል ግጥም ዘርፎች አንዱ ባህላዊ ዘፈን ነው። ባህላዊ ዘፈንም የራሱ ክፍሎች (አይነቶች) አሉት።

ከነዚህ የባህላዊ ዘፈን ዓይነቶች አንዱ የሥራ ዘፈን ሲሆን የሥራ ዘፈን ምንነትና ባህርያትን ደግሞ እንደሚከተለው እገልጻለሁ።

2.1.2 የሥራ ዘፈን

የሥራ ዘፈኖች አድካሚ የሆኑ ሥራዎች ለመሥራትና አሰልፎ የሆነውን የሥራ ጊዜ በጋራ ለመግፋት፣ ሥራውን በቅልጥፍና ለማክናወን በህብረት የሚዘፈኑ ዘፈኖች ናቸው። የሥራ ዘፈን ከባህላዊ ዘፈኖች የሚመደብ ነው። የሥራ ዘፈኖችም ሆኑ አጠቃላይ ባህላዊ ዘፈኖች መጀመሪያ በአንድ ግለሰብ የሚፈጠሩ ሲሆን ከጊዜ ብዛት የህዝብ (የማህበረሰቡ) ሀብት ይሆናሉ። ዘፈኖቹም ያንን ማህበረሰብና ባህሉን የሚገልጹ ይሆናሉ (Leach, 1949,1181)።

ባህላዊ ዘፈኖች ፣ የሥራ ዘፈንን ጨምሮ መጀመሪያ በአንድ ግለሰብ ከተፈጠሩ በኋላ የማህበረሰቡ ሀብት ሲሆኑ የተለያዩ ሰዎች በተለያዩ አጋጣሚዎች ሲዘፍኗቸው እንደየችሎታቸው ሲጨምሩና ሲቀንሱ የተለያዩ ቅርጾችን እየያዙ ሊሄዱ ይችላሉ። ስለዚህ አንድ የሥራ ዘፈን በተለያዩ ቅርጾች ሊገኝ ይችላል ማለት ነው (ዘሪሁን 1992 ፣46) (Krappe, 1964, 170)።

የቴክኖሎጂ ዕድገትና ዘመናዊነትም ለሥራ ዘፈን መለዋወጥ ከፍተኛ አስተዋጽኦ ያደርጋል። የሥራ ዘፈኖች በቴክኖሎጂ ዕድገት ወይም በዘመናዊነት ምክንያት ሊለወጡ ወይም ከነጭራሹ ሊጠፉ ይችላሉ። ምክንያቱም የሥራ ዘፈኖች ብዙ ጊዜ የሚዘወተሩት አድካሚ የሆኑ ሥራዎችን ለመሥራት ሰዎች በህብረት ተሰብስበው በሚሠሩበት ጊዜ ሲሆን በቴክኖሎጂ ዕድገትና በዘመናዊነት መምጣት ምክንያት እነዚህ አድካሚ የሆኑ ሥራዎች በማሽን ወይም በተለያዩ ዘመናዊ መሣሪያዎች መከናወን ይጀምራሉ። በዚህ ሁኔታ ሰዎች ብዙም ስለማይደክሙና ስለማይሰለፉ የሚዘፍኑትን ዘፈን ይቀንሳሉ ፣ ይለውጣሉ ፣ ወይም ሙሉ በሙሉ ያቆማሉ።

ስለዚህ የሥራ ዘፈኖች ብዙ ጊዜ ዘመናዊ ቴክኖሎጂ ባልተስፋፋበትና ሰዎች የተለያዩ ከባድና አሰልፎ የጉልበት ሥራዎችን በራሳቸው ጉልበት በሚሠሩባቸው አካባቢዎች የሚዘወተሩ ናቸው ማለት ይቻላል። ይህ ሲባል አብዛኛውን ጊዜ በገጠር አካባቢ በተለይ ደግሞ ከግብርና ሥራዎች ጋር የተያያዙ መሆናቸውን ለማመልከት ነው እንጂ በከተማ አካባቢ በሚገኙ ከግብርና ውጭ ላሉ አድካሚ ሥራዎች ላይም ሊከሰቱ ይችላሉ።

የሥራ ዘፈኖች በጣም ሰፊና በሰለጠነውም ሆነ ባልሰለጠነው ዓለም የተለመዱ በቡድንና በተናጥል የሚዘፈኑ፣ በአጃቢዎች ወይም በሠራተኞች የሚታጀቡ፣ በወንዶችም ሆነ በሴቶች ሊከወኑ የሚችሉ የባህላዊ ዘፈኖች አካል ናቸው (leach 1949, 1181)። እነዚህ የሥራ ዘፈኖች አንዳንድ ጊዜ በተናጥል ቢዘፈኑም በአብዛኛው በቡድን የሚዜሙ ናቸው። ለምሳሌ ከሥራ ዘፈኖች አንዱ የሆነው የማሽላ ውቂያ ሁል ጊዜ በህብረት ሲከወን

ወፍጮና ሙቀጫ ግን አልፎ አልፎ በተናጥል ይከወናሉ። ስለዚህ በተናጥል የሚሠሩ ሥራዎች ዘፈናቸውም በተናጥል ይቀርባል (ይከወናል) ማለት ነው። ሠራተኞቹ ሥራውን በተናጥል በሚከውኑበት ጊዜ ሥራዎቻቸውን ብቻቸውን ለመሥራት ውስጣዊ የሆኑ ስሜቶቻቸውን በስፋት በሥራ ዘፈኖች አማካይነት ይገልጻሉ።

በሥራ ላይ የተለያዩ ይዘቶች ያላቸው ዘፈኖች ሊዘፈኑ ይችላሉ። በተለይ በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ ስለፍቅር የሚያወሱ ዘፈኖች በወንዶችም ሆነ በሴቶች በብዛት ይዘፈናሉ።

አንዳንድ ጊዜ ተሳታፊዎቹ ሀዘናቸውን፣ በደላቸውን ፣ ችግራቸውን፣ በአጠቃላይ ስሜታቸውን ይገልጹበታል። አልፎ አልፎ ስለመሪዎቻቸው ስለ አሳዳሪዎቻቸው፣ ስለከብቶቻቸውም በዘፈናቸው ያነሳሉ። ለምሳሌ ገበሬዎች እህል ሲወቁ

በሬ የሌለው ሰው
ማዕረግም አይደርሰው
ሰውም አይዋሰው በማለት ስለ በሬ ጥቅም ይገልጻሉ።

ብዙ ጊዜ የሥራ ዘፈኖች ሠራተኞቹ በሚያጋጥማቸው የኑሮ ውጣ ውረድ ላይ አስተያየት የሚሰጡባቸው፣ የአለቆቻቸውን ጭካኔ የሚያሳዩባቸው፣ በአጠቃላይ ያሉበትን የኑሮ ሁኔታ የሚያመለክቱባቸው ናቸው። ዘፈኖቹ ሰነፎች የሚተቹበት፣ የሚመክሩበት፣ ከሌሎች ጉበዝ ሠራተኞች ጋር ተስተካክለው እንዲሠሩ የሚያደርጉ ይዘቶችን ሊይዙ ይችላሉ። የሥራ ዘፈኖች በአብዛኛው በአቀንቃኝና በተቀባይ መካከል በመቀበል የሚባሉ ናቸው። አቀንቃኝ በዜማ ሲመራ ሌሎች ተሳታፊዎች ይቀበሉታል፣ ያጅቡታል፣ አዝማቹን ይላሉ (Leach, 1183)።

የሥራ ዘፈኖች የራሳቸው የሆኑ የመከሰቻ አጋጣሚዎች አሏቸው። እነዚህ አጋጣሚዎችም የተለያዩ ሥራዎች ናቸው። «የሥራ ዘፈኖች የመከሰቻ አጋጣሚ አብዛኛውን ጊዜ እንደ ጀልባ ቀዘፋ፣ እርሻ፣ ውቂያ የመሳሰሉት አሰልፎና አድካሚ የሆኑ ሥራዎች ናቸው» (Finnegan, 1998፣ 231)። በአገራችንም በቁፋሮ፣ በአረም፣ በአጨዳ፣ በውቂያ፣ በጀልባ ቀዘፋ፣ በወቀጣ፣ በወፍጮ፣ በቆዳ ሥራና በሽመና ወቅት ወዘተ ሰዎች በህብረት ሲሠሩ ለተለያዩ የሥራ ዘፈኖች መከሰቻ አጋጣሚን ይፈጥራሉ።

የሥራ ዘፈኖች ከሚከናወነው ወይም በመሠራት ላይ ካለው ሥራ ጋር የማይገናኙ ሌሎች ጉዳዮችንም ሊያነሱ ይችላሉ (Finnegan, 231)። ሰዎች በተናጥል በሚሠሩበት ወቅት ከሥራው ይልቅ የውስጥ ስሜታቸውን ሲገልጹ ይታያሉ።

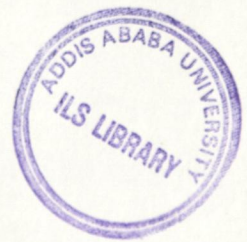
የሥራ ዘፈኖች ከሚሠራው ሥራ ጋር ቁርኝት እንዳላቸው ሁሉ ፈጽሞ ከሥራው ጋር የማይገናኙ የተለያዩ ማህበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና ባህላዊ ጉዳዮችን የሚዳስሱ ማንኛውም ዓይነት ይዘት ሊኖራቸው ይችላል ማለት ነው። ለምሳሌ፡- በወቀጣ ወቅት ስለፍቅር፣ ስለመለያየት፣ ስለ ጓደኛ ወዘተ መዘፈን ይቻላል።

የሥራ ዘፈኖች ከሥራው ጋር ያላቸውን ተግባራዊ ግንኙነት ስንመለከት ዘፈኑ ያለሥራው ተዘውትሮ የማይከሰት (የማይቀርብ) ሲሆን ሥራው ግን ያለዘፈኑ ሲሠራ ይችላል። ስለዚህ የሥራ ዘፈኖች ከሥራው ጋር ያላቸው ግንኙነት የግድ ላይሆን ይችላል ማለት ነው። የሥራ ዘፈኖች ዜማና የሥራው እንቅስቃሴ የሚገጣጠምበት ጊዜ አለ። ዜማውና እንቅስቃሴው በሚገጣጠምበት ጊዜ ሥራው እንዲፋጠንና እንዲቀላጠፍ፣ በተሳታፊዎች መካከል ውድድር እንዲኖር ለማድረግ ይረዳል። ምክንያቱም አንዱ ተሳታፊ ከሥራው እንቅስቃሴ ወጣ ማለት ከዜማውም ስለሚወጣ ሁለቱን አንድ ላይ ለማስኬድ ሲል ጠንክሮ ይሠራል ማለት ነው።

የሥራ ዘፈኖች ከሌሎች የሚለዩት ከሚያጅቡት ሥራ ጋር ባላቸው ተግባራዊ ግንኙነት ነው። አንዳንድ ጊዜ እንደ አንድ የተለየ ጥበብ ሊቀርቡ ይችላሉ። ነገር ግን ብዙ ጊዜ ከሥራው ጋር የተጣመሩ ናቸው። ይህ ደግሞ በቡድን በሚዘፈኑ ዘፈኖች ላይ በብዛት ይታያል። በህብረት ሲዘፈኑ ዘፈኑ ሥራውንና ሠራተኞቹን አንድ ላይ ለማቀናጀት ይረዳል። በዚህ ጊዜ ተሳታፊዎቹ በአንድነትና በህብረት ይሠራሉ (Finnegan:239)።

በእጠቃላይ የሥራ ዘፈን ከባህላዊ ዘፈኖች የሚመደብ፣ ብዙ ጊዜ ከባድ ሥራን ለማጅብ የሚውልና በቡድን የሚዘፈን፣ ድካምን ለማረሣሣት ሥራው እንዳይሰለጥ ለማድረግ፣ በሥራው ወቅት የሚታየውን የአካልና የመሣሪያ እንቅስቃሴ ከዜማው ጋር ለማስኬድና በሠራተኞቹ መካከል የሥራ ውድድርን ለመፍጠር የሚውል ነው።

የሥራ ዘፈኖች ብዙ ጊዜ ከቤት ውጭ ሜዳ ላይ የሚከወኑ ሲሆን በእርሻ፣ በአረም፣ እህል ሲሰበሰብና በውቂያ ወቅት ይዘፈናሉ። እንዲሁም ሴቶች ወፍጮ ሲፈጩ፣ ሙቀጫ ሲወቅጡ፣ ውሃ ሲቀዱና ልጅ ሲያባብሉ የተለያዩ ዘፈኖችን ያንጎራጉራሉ (Krappe 1964, 163) (Getie 2000,65) በዚህ ጥናታዊ ጽሑፍ ከቤት ውጭ ከሚሰሩ ስራዎች አንዱ የሆነው ውቂያና በሴቶች የሚከናወኑ ሙቀጫና ወፍጮ ዘፈኖች ክዋኔና የግጥምቻቸው ይዘት ቀርቧል።

2.3. የድኮና የሹብዶ ምንነት

2.3.1. የድኮ ምንነትና ባህሪያት

ድኮ (Dikkoo) እህል በሚወቀጥበትና በሚፈጭበት ወቅት የሚዘፈን ባህላዊ ዘፈን ነው። (ዘሀራ መሀመድ ፣ ነሐሴ ፣ 1998 ዓ/ም) በተለይ በምእራብ ሐረርጌ በብዛት ይታወቅ የነበረ የስራ ዘፈን ሲሆን በአሁኑ ጊዜ ግን እየተረሳ ነው። ድኮ የሚለው ቃል ለዘፈኑ የተሰጠ ስያሜ ሲሆን ሌላ ትርጉም የለውም። የቃሉን አመጣጥ በጭሮ ወረዳ ከሚገኙ አንዳንድ ሰዎች ጠይቁ አናውቅም ብለውኛል። በዘፈኑ ውስጥ እንደ አዝማች የሚያገለግል ቃል «ድኮ ጋ» የሚል ስለሆነ ስያሜው ከዚህ ቃል (አዝማች) የመጣ ሊሆን ይችላል።

በምዕራብ ሐረርጌ አልፎ አልፎ ወንዶች በሙቀጫ የሚሳተፉ ቢሆንም ብዙ ጊዜ እህል የሚወቀጠውም ሆነ የሚፈጨው በሴቶች ስለሆነ ዘፈኑንም የሚዘፍኑት ሴቶች ናቸው። ቀጥለው የቀረቡት ሁለት ግጥሞችም ይህንንን የሚያሳዩ ናቸው ።

1. muuyira callessanii

Dikkoo gaa
 daarota guutanii
 Dikkoo gaa
 dubrootu mooyyee tumaa
 Dikkoo gaa
 dikko hin dhageessanii
 Dikkoo gaa (1,31)

ማሸላ አምርተው
 ዳሮታ ሞልተው
 ልጃገረዶች ሙቀጫ እየወቀጡ ናቸው።
 ድኮ ትሰማላችሁ (አትሰሙም ወይ?)

ማሸላ ተወቅቶ ዳሮታው ተሞልቷል
 ሴቶች ይወቅጣሉ ድኮን ይሰሙታል ?

2. mooyyee tumaa hin beekuu

Dikkoo gaa
 dhagaa naa kaayaadhaa
 Dikkoo gaa

dikkoo sirbuu hin beekuu

Dikkoo gaa

durboo naa yaamaadhaa

Dikkoo gaa (1, 32)

ሙቀጫ መውቀጥ አስቀምጡልኝ

ድንጋይ አቁሙልኝ

ድኮ መዘፈን አላውቅም

ልጃገረዶች ጥሩልኝ።

መውቀጥ አልችልም ወፍጮን አቆዩልኝ

ድኮውን አላውቅም ሴቶቼን ጥሩልኝ።

ከነዚህ ሁለት የድኮ ዘፈን ግጥሞች እንደምንረዳው ድኮ ከተሰማ የአካባቢው ማህበረሰብ ምን እየተደረገ እንደሆነ ማን እየዘፈነ እንዳለ ወንዶች ወይስ ሴቶች በተለይ ልጃገረዶች መሆናቸውን በቀላሉ ይገነዘባል ማለት ነው። በተጨማሪም ሙቀጫ ለመውቀጥ አንዳንድ ጊዜ ወጣት ወንዶች የሚሳተፉ ቢሆንም ለድኮው ዘፈን ግን ሴቶች የሚመረጡ መሆናቸውን ከግጥሞቹ እንረዳለን። ምክንያቱም ድኮ ከተሰማ የሚወቅጡት ሴቶች ናቸው የሚል ግንዛቤ ካለ ብዙ ጊዜ ወንዶች አለመውቀጣቸውን ያመለክታል ማለት ነው። እንዲሁም ድኮ አንችልም ሴቶችን ጥሩልን ሲሉ የወንዶች ሙቀጫ መውቀጥ ብዙም ስላልተለመደ ዘፈኑንም የማያውቁ መሆናቸውን ያሳያል።

ሴቶች ሙቀጫ ሲወቅጡም ሆነ እህል ሲፈጩ የሚዘፍኑት ዘፈን የውስጥ ስሜታቸውን፣ በደል ብሶታቸውን፣ ፍቅር ጥላቻቸውን በአጠቃላይ የኑሮ ውጣውረዶቻቸውን ፣ ሊያካትት ይችላል።

ይህ ጥናት በሚያተኩርበት በምዕራብ ሐረርጌ ጭሮ ወረዳ ሴቶች በድኮ ዘፈን አማካይነት የወደዱትን ያሞግሳሉ፣ የጠሉትን ያንቋሽሻሉ ፣ ከሚወዷቸውና ከልብ ጓደኞቻቸው መለየታቸውን፣ ውበትን ይገልጹበታል። ውበትን ያደንቁበታል ።

በሙቀጫ ወቀጣና በወፍጮ መፍጨት ጊዜ በሚዘፈኑ የድኮ ዘፈኖች መካከል ያለው ልዩነት የክዋኔ ብቻ ነው። በሁለቱም የሥራ ዓይነቶች ላይ የሚባሉት ግጥሞች ተመሳሳይ ናቸው። አንድ ልዩነት የምናየው የሙቀጫን ድኮ አልፎ አልፎ ወንዶች ሊዘፍኑት መቻላቸው እና የወፍጮን ድኮ ግን ሁል ጊዜ ሴቶች ብቻ የሚዘፍኑት መሆኑ ነው። በሁለቱ ክዋኔዎች ጊዜ የሚባሉት ግጥሞች አንድ አይነት ቢሆኑም የሚቀርቡበት ዜማ ይለያያል። ይህ ደግሞ ዜማውን ወይም የግጥሙን ምትና የሙቀጫውን ዘነዘናና የወፍጮውን መጀ እንቅስቃሴ ለመከታተል ሲባል ሊሆን ይችላል።

2.3.2. የሾብዶ ምንነትና ባህሪያት

ሾብዶ /Shoobdoo/ በማሽላ ውቂያ ወቅት የሚዘፈን የስራ ዘፈን ነው። ሾብዶ በምእራብ ሀረርጌ በስፋት ይታወቃል። በአካባቢው ማሽላ የሚወቃው ሰዎች በህብረት ተሰባስበው በጉዛ (ደቦ) ሲሆን በዚያን ወቅት ሾብዶን ይዘፍናሉ። የሚወቃው በዱላ ሲሆን እንደ ዱላው አነሳስ ሾብዶውን ተራ በተራ በመቀባበል ይዘፍናሉ። ማሽላ የሚወቁት ወንዶች ስለሆኑ ሾብዶም ሁል ጊዜ የሚዘፈነው በወንዶች ነው። በሾብዶ ላይ የሴቶች ድርሻ አልል ማለት ብቻ ነው።

ሾብዶ የማሽላውን ውቂያ ያለድካም በደስታ እንዲሰሩ ለማድረግ ከፍተኛ ሚና ያለው ሲሆን ሰነፎችን ለመንቀፊያ፣ ለመምከሪያ፣ ጎበዙን ደግሞ ለማወደሻ ለማበረታቻ ይጠቀሙበታል ። በተጨማሪም የፈለገቸውን ሌሎች መልእክቶች ለማስተላለፍ ይገለገሉበታል። የድኮም ሆነ የሾብዶ መክሰቻ አጋጣሚ ጉዛ (Guzaa) ነው ። ስለዚህ የጉዛን ምንነትና አጠቃላይ ሥርዓት ቀጥቶ አቀርባለሁ ።

2.4. ጉዛ

2.4.1. የጉዛ ምንነት

ጉዛ (ደቦ) ከምዕራብ ሐረርጌ የኦሮሞ ማህበረሰብ የመረዳጃ መንገዶች አንዱ ሲሆን የሚካሄድበት የራሱ የሆነ ስርዓት አለው። ጉዛ ብዙ ሰዎች ሆነው ለአንድ ሰው ስራ በመስራት ለዚያ ሰው ችግሩን የሚፈቱበት መንገድ ነው። «ሀምሳ ሎሚ ለአንድ ሰው ሽክም ለሃምሳ ሰው ጌጥ ነው» የሚለውን አባባል ጉዛ በተግባር ያሳያል። አንድ ሰው እንደ ሰብል ስብሰባ፣ እርሻ፣ አረም አጨዳና ውቂያ ያሉ ከባድ ስራዎችን በአንድ ቀን ስርቶ ለመጨረስ ወይም ለማቃለል ሲፈልግ ጉዛ ይለምናል። ጉዛ ስራን ከማቃለሉም ሌላ ጥረትን የሚያሳይ ዘዴ ነው። አንድ ሰው (ገበሬ) ጥሩ ምርት ለማግኘት አስቀድሞ ስራውን በጊዜውና በጥራት ማከናወን መቻል አለበት። ይህንን ለማድረግ ደግሞ ከሰዎች ጋር በህብረት መስራት ይጠበቅበታል። በዚህ መሰረት ህብረተሰቡ በጉዛ በመስራት ያለበትን የኢኮኖሚ ችግር ያቃልልበታል (አሰዱ፣ ነሐሴ 1998)።

ከዚህ በተጨማሪም በጉዛ ላይ ከህብረተሰብ የተውጣጡ ሰዎች (ወጣት፣ ሽማግሌ፣ ድሀ፣ ሀብታም ወዘተ) ስለሚሳተፉበት በርካታ ነገሮች የሚወያዩበት፣ የሚማማሩበት፣ ሐሳብ የሚለዋወጡበት መድረክ ነው። በጉዛ ላይ ሽማግሌዎች ለወጣቶች ያላቸውን የህይወት ልምድ፣ ምክር ተግሳፅ ያስተላልፋሉ። ስለዚህ የጉዛ ዋና ዓላማው ከባድ ስራን

በመተጋገዝ ማከናወን ሲሆን የህይወት ልምድና የሃሳብ መለዋወጫ መድረክ ነው ማለት ይቻላል።

2.4.2. የጉዛ ዓይነቶችና አለማመን ስርአታቸው

የጉዛ ዓይነቶች ብዙ ሲሆኑ ሁሉም የየራሳቸው የአለማመን ሥርዓት አላቸው። ከአይነቶቹ መካከል፡- ድምሻ (Dimisha) ፣ የስም ጉዛ (Guuza Gurraa) የኩልካ ጉዛ (Guuza Kulkaa)፣ የወንፌል ጉዛ (Guuza Wanfalaa) እና አፎሻ (Afooshaa) ይገኙ ብታል ።

ድምሻ

ድምሻ ለአማች የሚለመን ጉዛ ነው። አንድ ሰው አማቹን በተለያዩ መንገዶች ሊረዳ ይችላል። ከነዚህ መንገዶች አንዱ ጉዛ በመለመን የተደራረበ ስራን ማቃለል ነው። ጉዛውን የሚለምነው አማቹን ለመርዳት ማሰቡን በመግለጽ በተወሰነው ዕለት ወጥተው እንዲያግዙት ለሚቀርባቸው ሰዎችና ለጎረቤቶቹ በመንገር ነው ። ይህ ዓይነቱ ጉዛ የድምሻ ወይም የአማች ጉዛ በመባል ይታወቃል። የስም ጉዛ የሚባልበት ጊዜም አለ። የስም ሲባል የክብር ለማለት ነው።

ይህ የድምሻ ጉዛ አንዲትን ልጅ ሊያገባ ያጩ ወይም ያገባው ልጅ ለልጅቷ ቤተሰቦች የሚለምነው ነው። የሚለምነውም በአንድ ሳምንት ወይም በአስራ አምስት ቀን የጉዛውን ቀን በመወሰን በየጎረቤቶቹ ቤት እየሄደ ቀኑን ይነግራቸዋል። የሚለምነው ሰው ቁጥር የልጅቷን ቤተሰቦች የማሳ ስፋትና ያላቸውን የማስተናገድ አቅምን ያገናዘበ ይሆናል። ነገር ግን የሚለመኑት ሰዎች ቁጥር አስቀድሞ ለቤተሰቦቿ ይነገራል ። ከተነገረው ቁጥር በላይ ሊመጡ ስለሚችሉ የልጅቷ ቤተሰቦች እንዲህ አይነቱን ነገር ስለሚያውቁ አይዘናጉም።

የስም ጉዛ /የክብር/፡- ለሀብታም ሰዎች የሚለመን ጉዛ ነው። ብዙ ጊዜ ሀብታም የሆኑ ሰዎች በጉዛ የተለያዩ ስራዎችን ያሰራሉ። የክብር ጉዛ (Guuza gurraa) የሚለምነው ሰውዬ በአካባቢው የታወቀና ከህብረተሰቡ ጋር የሚግባባ መሆን አለበት። ለጉዛ የሚለምነው ከአካባቢው ነዋሪዎችና ከአካባቢው ወጣ ብሎ ሊሆን ይችላል። ሲለምንም አስቀድሞ በያዘው ቀን እንዲገኙለት በመንገር ነው።

ጉዛ ኩልካ፡- (Guuza Kulkaa) አንድ ሰው የአካባቢውን ሰዎች ለጉዛ ለምኖ ሰዎቹ ከቀሩበት ወደ ሌላ አካባቢ ሄዶ ይለምናል። ይህ አይነቱ ጉዛ የኩልካ ጉዛ (Guuza

Kulkaa) ይባላል። ባለጉዛው ይህ መንደር ፣ ይህ አካባቢ እንዲህ አድርጎኛልና ከልካ አውጡልኝ ይላል። በዚህ ሁኔታ የተለመነው መንደር ወይም አካባቢ አንድ ሳይቀር ይወጣለታል። እነዚህ ሰዎች ለባለጉዛው ስራውን በደንብ ይሰሩለታል። ባለጉዛውም በበሬቶቹ ንዴት አሁን ለመጡለት ሰዎች የፈለጉትን ሁሉ ያሟላላቸዋል።

የወንፈል ጉዛ (Guuza wanfalaa):- ይህ አይነቱ ጉዛ የተወሰኑ ሰዎች በህብረት ሆነው ተራ በተራ በእያንዳንዱ ማሳ እየዞሩ የሚሰሩበት ነው። ይህ አይነቱ ጉዛ የፈረቃ ጉዛ ወይም አንድነት ይባላል። እነዚህ ሰዎች አንድ ጊዜ ህብረት ከፈጠሩ በኋላ መለማመን የለም። ነገር ግን የጉዛውን ዕለት ማስታወስ ይጠበቅባቸዋል። በዚህ ዓይነቱ የሚላተፉት ብዙ ጊዜ ወጣቶች ናቸው።

አፎሻ /የሰፈር ጉዛ/- የአንድ ሰፈር ሰዎች በህይወት እያሉ ለመረዳዳትና በሞትና በሃዘን ጊዜ ለመቀባበር ሲሉ የሚመሰርቱት የራሳቸው የሆነ ህብረት አላቸው። በዚህ መሰረት ከሰፈሩ አንድ ሰው ችግር ሲደርስበት እርስ በርስ ተነጋግረው በመውጣት ያለውን ስራ ያከናውኑለታል ። በዚህ ዓይነት የሚወጣው ጉዛ አፎሻ ይባላል። የአፎሻ ጉዛ የተቸገረ፣ የደከመ እና የተለያዩ አደጋዎች የደረሰበት ሰው የሚረዳበት ዘዴ ነው። በዚህ ዓይነቱ ጉዛ እርስ በርስ ተነጋግረው ቀን ከቆረጡ በኋላ በስራው ላይ ያልተገኘ ሰው የሚቀጣበት ህግ አለ።

በአጠቃላይ ጉዛ ተለምኖ መቅረት ትልቅ ነውር ነው። አንድ ሰው ምናልባት በጉዛው ዕለት ሌላ ቀጠሮ ካለው ወይም ሌላ አስቸጋሪ ነገር ካለበት ወዲያው መናገር ይጠበቅበታል። ምክንያቱም ከጉዛ የቀሩ ሰዎች በማህበረሰቡ ዘንድ የተናቁ፣ እምነት የማይጣልባቸው ናቸው። እነሱም ቢቸገሩ ሰው አይወጣላቸውም። በተለይ ደግሞ ከአፎሻ፣ ከአማችና ከኩልካ ጉዛ መቅረት ያስንቃል (ከምዕራብ ሐረርጌ ዞን ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት የተገኘ የእጅ ጽሁፍ መረጃ ።)

2.4.3. ለጉዛ የሚያስፈልጉ ዝግጅቶች

አንድ ሰው ሰዎችን ከለመነና ቀኑን ከወሰነ በኋላ /ቀኑ ከተቆረጠ በኋላ/ አስፈላጊውን ዝግጅት ማድረግ ይጀምራል። ባለጉዛው ለዝግጅቱ ይረዳ ዘንድ የሚመጡለትን ሰዎች ቁጥር መገመት ይጠበቅበታል። የሰዎቹ ቁጥር ከተገመተ በኋላ እንደባለጉዛው አቅም ዝግጅቱ ይደረጋል።

ከሚዘጋጁት ነገሮች አንዱ የጉዛ በርጫ/ጫት ነው። ለበርጫ የሚያስፈልጉ ነገሮች ጫትና ሆጃ (ከቡና ገለባና ከወተት የሚዘጋጅ ባህላዊ መጠጥ) ናቸው። አንድ ሰው ጉዛ ሲለምን ጫት ከራሱ ማሳ ካለው አስቀድሞ በደንብ እንዲበቅልና እንዲለመልም ይንከባከበዋል፤ አይቆርጠውም። ከማሳው ከሌለው ደግሞ ካለው ሰው ላይ ይገዛል። ለሆጃ ደግሞ ላም ላላቸው ለጎረቤቶች አደራ ይላል። ሆጃም የጉዛው እለት ቤትና እዚያው ማሳው ውስጥ ይፈላል (ከወ/ሮ ዘሀራ መሀመድ ጋር የተደረገ ቃለመጠይቅ ፣ ነሐሴ 1998 ዓ/ም)።

ከዚህ በተጨማሪም ባለጉዛው ሰዎቹን ለማስደሰትና ፍላጎታቸውን ለማሟላት ሲል እንደ ስኳርና ሲጋራ ያሉ ነገሮችንም ይገዛል። በተለይ በአሁኑ ጊዜ ይህ እየተስፋፋ ይገኛል። በተለይ በድሚሻና በክብር ጉዛ ላይ በብዛት ይታያል።

አንዳንድ ሰዎች እንደሚገልፁት (በቃለ መጠይቅ ወቅት ለምሳሌ ወ/ሮ ዘሀራ) በአሁኑ ጊዜ ለጉዛ በርጫ የሚወጣው ወጪ እጅግ እየጨመረ በመምጣቱ በህብረት በጉዛ በመስራት ላይ ከፍተኛ ችግር እያስከተለ ነው። ይህ የሆነበት ዋናው ምክንያት አብዛኛው ሰው አጫሽና ለተለያዩ ሰዎች ተገዢ እየሆነ በመምጣቱ ሊሆን ይችላል።

ሌላው ለጉዛ የሚዘጋጅ ነገር የጉዛ ምሳ ነው። አንዳንድ ጊዜ የምግብ ዝግጅት ለምሳ ብቻ የሚሆን ሲሆን በአብዛኛው ግን እራት ጭምር ይሆናል። የባለጉዛው ባለቤት የጉዛው ዕለት እንደተወሰነ የራሷን ዝግጅት ማድረግ ትጀምራለች። በዚህ መሰረት አስቀድሞ ለጎረቤቶቿ የእንጀራ እህል በቁና ታክፋፍላለች። ጎረቤቶቿም እህሉን ወቅጠው፣ ፈጭተው፣ አቡክተውና ጋግረው በዕለቱ ይዘው ይመጣሉ። የሚዘጋጀው ነገር /ምሳ/ ገንፎ (አፌለማ) ከሆነ ግን ወቅጠውና ፈጭተው ዱቄቱን ያመጣሉ። ዱቄቱን ካመጡ በኋላ እዚያው ባለጉዛዋ ቤት ገንፎውን ያገነፋሉ። ሌላም ሥራ በመተጋገዝ ይሰራሉ።

ለጉዛው አንድ ቀን ሲቀር ወይም በጉዛው ዋዜማ ባለጉዛው የቅርብ የሆኑ ሰዎችን (ጎረቤቶቹን) በመያዝ ማሳው አጠገብ ዳስ ይሰራል። ይህ ዳስ ጫያ የሚባል ሲሆን የተለያዩ ለጉዛው የሚያስፈልጉ ዕቃዎችን ያሰባስቡበታል። በዕለቱ ደግሞ ለጉዛው የመጡ ሰዎች ጫት ይቅሙበታል።

ለጉዛ የሚደረገው ዝግጅት እንደየጉዛው ዓይነት ይለያያል። በተለይ ለወንፌልና ለአፎሻ ይህን ያህል ዝግጅት አይደረግም።

የጉዛው ታዳሚዎችም ቢሆኑ የራሳቸው የሆኑ የተለያዩ ዝግጅቶችን ያደርጋሉ። ለምሳሌ ለአጨዳ ማጭድ ፣ እህል ለመሰብሰብ ቅርጫት (ዳርታ) ለውቂያ ዱላ ወዘተ አስቀድመው ያዘጋጃሉ።

2.4.4. የጠዋት በርጫ

የዕለቱ ዕለት ባለጉዛው በጠዋት ተነስቶ ወደ ማሳው ይሄድና ዳሱ ውስጥ ይቀመጣል። ከእሱ ቀጥለው ጉዛውን በተለያዩ ስራዎች የሚያስተናግዱ ሰዎችና ሽማግሌዎች ይመጣሉ። በመጨረሻ የሚመጡት ወጣቶችና ልጆች ናቸው። እቦታው ከደረሱ በኋላ እንደየ እድሜአቸው ይቀመጣሉ። በዳሱ መካከል የሚቀመጡት ሽማግሌዎች ናቸው። ወጣቶች ደግሞ ጥግ ጥጉን ይዘው ወደ በሩ አጠገብ ይቀመጣሉ። ይህ አቀማመጥ በአመጣጣቸው ሲሆን እንዲሁም ወጣቶችና ልጆች ሽማግሌዎች ሲመጡ ለእነሱ ቦታ እየለቀቁ በመነሳት መጨረሻ ላይ በሩ አጠገብ ለመቀመጥ ይገደዳሉ።

በአመጣጣቸውና በአቀማመጣቸው መሰረት ጫትና ሆጃ ፣ ሲጋራና ስኳር ይታደላል። በዚህ መሰረት ስራው እስከሚጀመር ድረስ የጠዋት በርጫ ያደርጋሉ። ሲቅሙ ቆይተው ወደ አራትና አምስት ሰዓት አካባቢ ለስራ ይነሳሉ። ለዚህም ቶሎ ቶሎ ቅመው ወደ ሥራው እንዲሄዱ የሚያደርጉ ሰዎች ከጉዛው ውስጥ አሉ። ለማነሳሻ የሚጠቀሙት ፊያ ደይ (fayya dayi) በማለት ጀምረው የተለያዩ ቀስቃሽ ዘፈኖች ይዘፍናሉ።

ለምሳሌ - ጮኸብህ ጮኸብህ

ድሮ ጅብ ጮኸብህ በማለት ስራው ሳይሰራ አንዳይመሽ ያስጠነቅቃሉ ።

በጉዛ የሚሰራው ሥራ እንደ ወቅቱ/እንደ ጊዜው እርሻ፣ አረም፣ አጨዳ ፣ ማሽላ ቆረጣ ውቂያ ወዘተ. ሲሆን ይችላል። ማንኛውም ሥራ በተለይ የማሳ ስራ በጉዛ ሲሰራ አንድ መስመር /እመም/ በመያዝ ከላይ ወደ ታች እየጨረሱ ይመጣሉ። ለዚህም አንድ አባባል አለ። /"imaamaa fi mooyyee gubbaa gadi dhawan" ይህ ማለት እመምና ሙቀጫ ከላይ ወደ ታች ይመቷል።

በዚህ መሰረት ሲሰሩ ውለው ስራው ካለቀ በጊዜ ወደ ባለጉዛው ቤት ይሄዳሉ። ስራው ካለቀ ደግሞ ባለጉዛው መጥቶ «ፊያ ደይ» በማለት መምሸቱንና ወደ ቤት መሄጃ ሰዓት መድረሱን ያስታውሳቸዋል። ከዚህ በኋላ እንደየ ውሎአቸው በቡድን በቡድን እየዘፈኑ ወደ ቤት ይገባሉ። ቤት ከገቡ በኋላም የተዘጋጀላቸውን ምግብ ከበሉና ከጠጡ በኋላ ባለጉዛውን ይመርቃሉ፣ የተለያዩ ዘፈኖችንም ሲዘፍኑ ያመሻሉ። (ከምዕራብ ሐረርጌ ባህልና ቱሪዝም ጽ/ቤት የተገኘ በ አሮምኛ ቋንቋ የተጻፈ የእጅ ጽሑፍ)።

3. የሙቀጫ ወቀጣና የማሽላ ውቂያ ዘፈኖች ክዋኔ

3.1 የሙቀጫ ወቀጣ ዘፈን (የድኮ) ክዋኔ

ሴቶች ተሰብስበው በህብረት ማሽላም ሆነ ሌላ እህል ይወቅጣሉ። የወቀጡትን እህል ለውሰው በማሳደር ጠዋት ተነስተው በህብረት ይፈጫሉ። ሲወቅጡም ሆነ ሲፈጩ የተለያዩ ዘፈኖችን በጋራ ይዘፍናሉ።

በቆሎም ሆነ ማሽላ መጀመሪያ በሙቀጫ ከተወቀጠ በኋላ በወፍጮ ይከካል፤ ተከክቶ በውሃ ተለውሶ ካደረ በኋላ በነጋታው ጠዋት እንደገና ይፈጫል። በአጠቃላይ ሙቀጫና ወፍጮ በጣም የጠበቀ ቁርኝት አላቸው። ምናልባት ካላቸው ቀረቤታ በመነሳት የሁለቱም ዘፈኖች ስያሜ ተመሳሳይ ሆኗል ማለት ይቻላል። ምክንያቱም የሁለቱም የሥራ ዘርፎች ዘፈን ስያሜ ድኮ ነው።

በድሮ ጊዜ ጤፍ፣ ስንዴ ፣ በቆሎ ወዘተ በአካባቢው በባህላዊ መንገድ ይፈጭ ነበር። በአሁኑ ጊዜ ግን ዘመናዊ ወፍጮ በመምጣቱ በባህላዊ መንገድ በእጅ መፍጨት እየቀረ ነው። በዘመናዊ ወፍጮ መምጣት ምክንያት ከጤፍ በቀር ሁሉ ነገር ከመፈጨቱ በፊት በሙቀጫ ይወቀጥ ወይም ይሸከሸክ የነበረው የወፍጮውን ሥራ ለማቃለል ሲባል ሲሆን በአሁኑ ጊዜ ግን ሙቀጫውም በመረጣት ላይ ነው። የእነዚህ ሥራዎች መረጣት ደግሞ ለድኮ መረጣት አስተዋጽኦ ያደርጋል። ምክንያቱም ሙቀጫና በባህላዊ ወፍጮ መፍጨት ከቀረ እነዚህ ባህላዊ ዘፈኖች በዘመናዊ ወፍጮ ቤት አይዘፈኑም። ስለዚህ ዘመናዊነት ወይም የቴክኖሎጂ ዕድገት በእነዚህ ባህላዊ ዘፈኖች ላይ አሉታዊ ተፅእኖ ያሳድራል ማለት ነው። ሙቀጫ ብዙውን ጊዜ በወጣት ሴቶች እንዲሁም አልፎ አልፎ በትላልቅ ሴቶችና በወጣት ወንዶች ይወቀጣል። በተለይ በአካባቢው ገዛ ሲኖር ለዚያ ተግባር የሚውል ምሳ ለማዘጋጀት ሴቶች አንድ ላይ ተሰብስበው ይወቅጣሉ። እነዚህ ሴቶች ለምሳቸው ንፍሮ ቀቅለው፣ ጫት አዘጋጅተው ነው።

ሙቀጫ በአሮምኛ ሞዩ (Mooyyee) ይባላል። ሙቀጫ ብዙ ጊዜ የሚወቀጠው ማታ ሲሆን ወፍጮ ደግሞ ጠዋት ይፈጫል። ሴቶች ብዙ ጊዜ ቀን የቤት ውስጥ ሥራ (ለምሳሌ ምሳ ማዘጋጀት)ና የመስክ ሥራን ሲሰሩ ውለው (ባሎቻቸውን ሲያግዙ) ማታ ሙቀጫ ይወቅጣሉ። ማታ የወቀጡት ተለውሶ ካደረ በኋላ ጠዋት ተፈጭቶ ለእራት ይደርሳል። ሙቀጫ ሲወቀጥ ሁለት ሰዎች በአንድ ሙቀጫ ሁለት ዘንዘናዎችን ይዘው ተራ በተራ እያነሱ ይወቅጣሉ። በዚህ ወቅት ሌሎች ተራ የሚጠብቁና ክዋኔውን ለማድመቅ የሚመጡ በርካታ ሰዎች ይኖራሉ። ተሳታፊዎች በአንድ ሙቀጫ የሚወቅጡ ሰዎች በፋክክር እንዲወቅጡና ድካም እንዳይሰማቸው ለማድረግ እነሱም ሆኑ

ሌሎች አጃቢዎች የድኮ ዘፈን ይዘፍናሉ። ዘፈኖቹ ራሳቸው ፋክክርን የሚያጭሩ ይዘቶች ሊኖራቸው ይችላል።

ለምሳሌ:-

Si mooyeen mali si seete

Haftuu ulfoofte si seete

እንቺ መቀጫዎ ምን መሰልሻት

ሳታገባ ቤት የቀረችና ያረገዝች መሰልሻት

መቀጫዎን ምን መሰልሻት

ወላጇ ቤት ያረገዝች ሴት መሰልሻት

እያሉ የደከመው ሰው ሳታገባ ቤት ያረገዝች ሴት እባላለሁ እያለ ጠንክሮ እንዲሠራ ያደርጋሉ። ምክንያቱም በአካባቢው ሳያገቡ ቤት ውስጥ ማርገዝ ተቀባይነት የሌለውና ነውር ስለሆነ ነው። በዚህ ምክንያት ሁለቱ ጥሩ ፋክክር ያደርጋሉ ማለት ነው። ዘፈኑ ድካምን ከማረሳሳት ሌላ ወቃጮቹ ተራቸውን ጠብቀው እንዲወቅጡ ወይም በዘነዘናው እርስበርስ እንዳይመታቱ ለማድረግ ያግዛል።

አንዳንድ ጊዜ ሴቶች በተናጥል ሆነው ሊወቅጡ ወይም ሊፈጩ ይችላሉ። በዚህ ዓይነት ሁኔታ ሲሰሩ የራሳቸውን ድኮ ይዘፍናሉ። በዚህ ጊዜ የዘፈኖቸው ይዘት በሀብረት ከሚዘፈነው ዘፈን ይለያል። ሴቷ የውስጥ ብሶቷን፣ ችግሯን፣ ስለ ባሏ ወይም ስለፍቅረኛዋ ወዘተ ልታቀነቅን ትችላለች።

ለምሳሌ:

Gammoojjii Sii gadii Burqaa roobni dhibee

Jaalala Koof Kan Kee Quraannillee Himee (93)

ቆላ ካንተ በታች ምንጭ ዝናብ አስቸገረ

ፍቅር የኔና ያንተ ቁራን እንኳን ተናገረ

ካንተ በታች ቆላ ዝናብ አስቸገረው ምንጩን

ቁራን ተናገረ የእኔና ያንተን ፍቅር።

Gammoojjii Sii Gadii Dhufee Qonna Hintaanee

Silaa siifan Kennaa Nafseen Kennaa Hintanee(99)

ቆላ ካንተ በታች መጥቼ እርሻ አልሆነም

ላንተ ነበር እሰጥህ ነፍስ ስጦታ አልሆነም

ካንተ በታች ቆላ መጥቼ አላርስ

እሰጥህ ነበረ አይሰጥም ነፍስ።

የሙቀጫ ዘፈን ወይም ድኮን ሁሉ ሴት አትዘፍንም። ብዙ ጊዜ የሚዘፍኑት የዕድሜ ባለፀጋ የሆኑ እናቶች ናቸው። በአሁኑ ጊዜ ግን ሙቀጫም ሆነ ወፍጮ የተረገሰ ስለሆነ ድኮን የሚችሉ ሴቶችን ማግኘትም አስቸጋሪ ሆኗል።

ሙቀጫ በሚወቀጥበት ወቅት ሙቀጫው አፋ በጨርቅ ይታሰራል። ይህ የሚጠቅመው እህሉ በዘነዘናው አማካይነት ወደ መሬት እንዳይፈሰ ነው። ሁለቱ ሰዎች ተራ በተራ ዘነዘናቸውን እያነሱ ሲወቅጡ ድኮ የሚችሉ ሰዎች ደግሞ ዘፈኑን እየተቀበሉ ይዘፍናሉ።

አንዲ አቀንቃኝ ስታቀነቅን (ስታወርድ) ሌሎች አጃቢዎች ደግሞ ይቀበሏቸዋል።

ለምሳሌ:-

አቀንቃኝ- ለመጀመር ያህል ድኮ ጋ ትላለች። ይህ ማለት ድኮውን ልጀምር ነው እንደ ማለት ነው እንጂ ትርጉም የለውም።

አቀንቃኝ - Yaa boqqoolloo Hirnaa
- የሂርና በቆሎ

ተቀባይ - Dikkoo gaa
- ድኮ ጋ

አቀንቃኝ - Lama dhalti bari
- ሁለት ታፈራሎች እኮ

ተቀባይ - Dikkoo gaa
- ድኮ ጋ

አቀንቃኝ - Yaa Hiriya dubraa
- የሴት ጓደኛ

ተቀባይ - Dikkoo gaa
- ድኮ ጋ

አቀንቃኝ - Nama ganti bari
- ሰው ትከዳለች እኮ

ተቀባይ - Dikkoo gaa
- ድኮ ጋ

የዘፈኑን አከዋወን ስንመለከት የግጥሙ አንዱ ሐረግ ከሚወረወረው ዘነዘና ጋር እኩል ይሄዳል። አንዱ ሐረግ በአንድ ጊዜ ምት ስለሚጠቀሙበት እርስ በርሳቸው እንዳይመታቱ፣ ተራ ጠበቀው እንዲወቅጡ ያስችላቸዋል።

ከቀረበው ምሳሌ እንደምንመለከተው «ድኮ ጋ» የሚለው ቃል የተለየ ትርጉም ባይኖረውም እንደ አዝማች ሆኖ ያገለግላል። ይህ አዝማች በየሐረጎቹ መካከል ገብቶ የዘፈኑን ምት ከሙቀጫው ምት ጋር ለማጣጣም ከማገልገሉም በላይ አንዷ አቀንቃኝ ሲደክማት ወይም ግጥም ሲጠፋባት ሌላ አቀንቃኝ እስከምትቀበላት ድረስ እንደ መሸጋገሪያ ትጠቀምበታለች፤ ደክሞኛልና ተቀበሉኝ የሚል መልእክት ታስተላል ፍበታለች።

- ለምሳሌ - Dikkoo gaa
- Sareen Hirpha Hinqabduu
- Dikkoo gaa
- Mucu caattee hinkuftuu
- Dikkoo gaa
- Hojjaan warraa hindhumtuu
- Dikkoo gaa
- Hulaa cuftee hindhuftuu
- Dikkoo gaa
- Dikkoo gaa
- Dikkoo gaa
- Dikkoo gaa

- ተቀባይ - ድኮ ጋ
- አቀንቃኝ - ውሻ መዳፍ የላት
- ተቀባይ - ድኮ ጋ
- አቀንቃኝ - ተንሸራታ አትወድቅም
- ተቀባይ - ድኮ ጋ
- አቀንቃኝ- በር ዘግተሽ ነይ
- ተቀባይ - ድኮ ጋ
- አቀንቃኝ- የቤት ስራ አያልቅም
- ተቀባይ - ድኮ ጋ
- ተቀባይ - ድኮ ጋ
- ተቀባይ - ድኮ ጋ

3.2 የማሽላ ውቂያና የሾብዶ ዘፈን ክዋኔ

ማሽላ በአሮምኛ ምሽንጋ (Mishingaa) ሲባል አንድንድ ጊዜ ሙይራ (Muuyra) ም ይሉታል። ውቂያ ደግሞ ዳሁ (Dhahuu) ይባላል። በውቂያው ላይ የሚዘፈነው ዘፈን ደግሞ ሾብዶ ይባላል። ማሽላ ከሚያዝያ አጋማሽ ጀምሮ እስከ ግንቦት መጨረሻ የሚዘራ ሲሆን ከህዳር መጨረሻ ጀምሮ እስከ ታህሳስ መጨረሻ ድረስ ይቆረጣል። ጥር ደግሞ ውቂያው የሚካሄድበት ጊዜ ነው።

የማሽላ ዘፈን የሚጀምረው ገና እህሉን ለመዝራት መራቱን ሲያርሱ ጀምሮ ነው። እህሉ ከበቀለ በኋላ በአረም ወይም በኩትኳቶ ወቅትም ይዘፈናል። ነገር ግን በቆረጣውና በተለይ ደግሞ በውቂያው ወቅት የሚደረገው ዝግጅትም ለየት ያለ ስለሆነ ዘፈኑም በዚያው ልክ ሰፋ ያለ ነው።

የማሽላ ቆረጣ

ማሽላ አብባና ፍሬ አፍርቶ ጭንቅላቱ ሲከብደው እንዳይወድቅና ከወደቀ በኋላ ደግሞ በተኛበት አይጥ፣ ምስጥና ሌሎች ነፍሳት እንዳይበሉት ሲባል በቁሙ ይታሠራል። በአንድ አካባቢ የሚገኙ የማሽላ ግንደች ከወደ ጭንቅላታቸው አንድ ላይ በማስጠጋት በገመድ ወይም በራሱ በማሽላው ቅጠል ይታሰራሉ። ብዙ ጊዜ ይህ የሚደረገው ማሽላው በደንብ አፍርቶ ጭንቅላቱ ሲከብደውና ነፋስ ይጥለዋል ተብሎ ሲታሰብ ነው። ይህ ማሽላን የማሠሩ ተግባር በአካባቢው አጋዲ (Agaaddii) ይባላል።

ማሽላው ለቆረጣ ከደረሰ በኋላ ደግሞ ቁመቱ ረጅም ስለሆነ በቁሙ መቁረጥ አይቻልም። ስለዚህ ማሽላውን ለቆረጣ ለማዘጋጀት ከሥሩ በብረት ነገር ወይም በማጭድ ይቆርጡታል። ይህ ሂደት ደግሞ ሞጎሊ (Mogoollii) ይባላል። የማሽላው ቆረጣ ደግሞ በአካባቢው Muraa mishingaa ወይም shallabbi (ሽለቢ) ይባላል።

ማሽላው ከተቆረጠ በኋላ ወደ አውድማ ይጋዛል። የሚያግዙት ብዙ ጊዜ ሴቶች ናቸው። የሚጋዘው በትልቅ ቅርጫት ወይም ዳርታ በሚባል ከስንደዶ ወይም ከአክርማ በተሰራ ባህላዊ ዕቃ ነው። ይህ ማሽላውን ወደ አውድማ የማጋዝ ሂደት Dabaallii mishingaa (ደባሊ ምሽንጋ) በመባል ይታወቃል።

በአካባቢው ማሽላ ሲደርስ የሚቆረጠው በህብረት ሲሆን ለዚህም የተለያዩ ዝግጅቶች ይደረጋሉ። ዝግጅቱ እቤት ውስጥና ከቤት ውጭ የሚደረግ ሲሆን ቤት ውስጥ ለሠራተኞች የሚሆን ምሳ ማለትም ምግብና መጠጥ፣ ጫት፣ ሲጋራ ወዘተ ይዘጋጃል።

ውጭ ደግሞ ባለገዛው ማሸላውን ለመቀረጥ እንዲያመች ለቆረጣው አንድ ቀን ሲቀረው ማሸላውን ከሥሩ ከነአገዳው በመቀረጥ አስተኝቶ ለቆረጣው ያዘጋጃል። ሰዎችንም አስቀድሞ ይለምናል። በዕለቱ ለቆረጣ የታደሙት ሰዎች ጠዋት ከአንድ ሰዓት እስከ አራት ሰዓት ባለው ጊዜ መጥተው ሥራውን ይጀምራሉ። በማሸላ ቆረጣ ላይ የሚሳተፉት በብዛት ወንዶች ናቸው። እነዚህ ወንዶች ለሥራቸው ማስኬጃ፣ ከድካማቸው ለመበርታትና ሳይሰለጩ በፍጥነት ለመሥራት ሲሉ ያንጎራጉራሉ፣ ያዜማሉ። በዚህ በማሸላ ቆረጣ ወቅት የሚዘፈነው ዘፈን በአካባቢው አጠራር ደረሲ (darasii) ይባላል።

በቆረጣው ወቅት በሚዘፍኑት ደረሲ አማካይነት የተለያዩ መልእክቶችን ያዘሉ ግጥሞችን ይደረድራሉ። ለምሳሌ ለመብላት ጠንክሮና በርትቶ መሥራት የሚያስፈልግ መሆኑንና ያልሠራ ሰው መጨረሻ ላይ ችግር ላይ የሚወድቅ መሆኑን ለመግለፅ

Addis Ababa gubbaa
Biyyi saakaayyoo dhaaban hinjirtuu
Gad bu'ii carraaqgadhu
Biyyi taa'anii nyaatan hin jiru(III,3)

አዲስ አበባ ላይ
ሀገር ሳክዮ መትከያ የለችም
ታች ወርደህ ጣር /መጣር/
አገር ተቀምጠው መብላት የለም።

አዲስ አበባ ላይ ሳክዮ መትከያ ስፍራ የለም
ዝቅ ብለህ ሥራ ሳይሠሩ መብላት የለም

በማለት ይዘፍናሉ። እንዲሁም ማሸላ ያልዘራ ሰው መራብ የታወቀ መሆኑንና ረሃብ ደግሞ ጊዜ የማይሰጥና እንቅልፍ እንኳ የማያስተኛ መሆኑን ለማመልከት

Gabaabaa maal ga=baabaa
Gabaabaa amma kaasaa
Nama si dalage malee
Irribaa nama kaasaa (III,11)

አጭር ምን አጭር
አጭር የሚያክል መጠጫ
ሰው አንተ ሰራ እንጂ
ከእንቅልፍ ሰውን ይቀሰቅሳል።

አጭራ አጭራ አጭር እንደ መጠጫ

እንተን ያልዘራ ሰው ከረሃብ ፍጥጫ። በማለት እግረ መንገዳቸውን የማሸላን ጠቀሜታም ይገልጻሉ። ማሸላ ሲደርስ የገበሬው ደስታ ላቅ ያለ ይሆናል። ክረምቱን ተቸግሮ የክረመ ገበሬ ማሸላ ሲደርስ እህሉ ቀርቶ አገዳው እንኳ ሰልጆቹ ረሀብ ማስታገሻነት ይውላል። ልጆች ጠዋት ወጥተው አገዳውን ፍለጋ ወደ ማሣ ይሄዳሉ። በዚህ ጊዜ እናት ወይም ቤተሰብ እረፍት ያገኛል። ለዚህም ነው ገበሬዎቹም በቆረጣው ወቅት የሞተውን አናውቅም ማሸላ በሕይወት ለቆዩትና ለደከሙት ደረሰላቸው በማለት የሚያዜሙት።

Dheeratee hawaa dhaqee
Allaattii marfachiisee
Jigee garaa nukutee
Imaaltuu barfachiisee
Kan du'ee darbe hinbaanuu
Bishingaan gaggabaa barfachiisee(III,22)

ረዝሞ ሰማይ ሄዶ
አሞራ አንገብበበ
ወድቆ ሆድ ቆረጠን
መንገደኛን አዘገዞ
የሞተ ያለፈ አንልም
ማሸላ እራሳቸውን የሳቱትን ነፍስ ዘራባቸው።

ረዝሞ ሰማይ ደርሶ አሞራ አንገብበበ
ወድቆ መንገዱን ዘግቶ መንገደኛን ገደበ
የሞተውን አናውቅም ሞት አፋፍ ያለው አገገመ

ከዚህ ሌላም በቆረጣ ወቅት በርካታ ይዘቶች ያሏቸው ግጥሞች በዜማ ሊዘፈኑ ይችላሉ። በቆረጣ ወቅት ዘፈኑን የሚዘፍኑት በህብረት ሲሆን አንድ አውራጅ (አቀንቃኝ) ይኖራል። ብዙ ጊዜ በቆረጣም ሆነ በእርሻና በውቂያ ወቅት የሚያቀነቅኑ ሰዎች ከሌሎቹ ሽምገል ያሉና የዕድሜ ባለፀጋ የሆኑ ሁለገብ የሆኑ ሰዎች ናቸው። አልፎ አልፎ ግን ወጣቶችም ይዘፍናሉ።

(ሁለገብ ማለት በዘፈኑም በማስታረቁም፣ በተለያዩ ማህበራዊ ጉዳዮች ውስጥ የሚሳተፉ ሰዎች ለማለት ነው)። አቀንቃኝ አንዱን ስንኝ ሲያቀነቅን ሌሎች ሠራተኞች ወይም

ታዳሚዎች ደግሞ ትርጉም የሌላቸው ቃላትን በመደጋገምና በማለት ያጅቡታል። ለምሳሌ አቀንቃኝ

Amiinaa culul duutee
Eenyu jibroo dallaalaa (III,1)
አሚና ጨሰል ሞተች
ማን ጥጥ ይነግዳል

(አሚና ጨሰል ሞተች ማን ይነግዳል ጥጥ) ሲል

ተሳታፊዎቹ ደግሞ ሆ ሃዬ (hoo hayyee) እያሉ ያጅቡታል። «ሆ ሃዬ» ሌላ ትርጉም የሌለው ሲሆን በል ቀጥል ማለት ነው። በአማርኛ በጂ ከዚያስ እንደ ማለት ሆኖ በስነ ቃል ውስጥ የአድማጭ ድረሻ ነው። እንዲሁ የሚገባ ማጀቢያ ነው። በሥራ ዘፈን ግጥሞች ውስጥ ዘፈኑን ከሥራው እንቅስቃሴ ጋር ለማጣጣም ትርጉም የለሽ የሆኑ ቃላት ይመጣሉ። « . . . በሥራ ዘፈን እንደተለመደው በዘፈኖች ውስጥ የሚቀርቡት ቃላት ቀላልና ብዙ ትርጉም የለሽ በሆኑ ቃላት የተሞሉ ናቸው። ይህ ደግሞ ምቹን ለማስተካከልና ለመሪው (አቀንቃኝ)ና ለተቀባዮቹ ጊዜ ወይም ፋታ ለመስጠት ነው» (Finnegan, 1998:232)።

በቆረጣው ወቅት ሴቶች ከመጡ የእነሱ ድርሻ ወንዶች ሲዘፍኑ እልል ማለት ነው። በሌላ በኩል ደግሞ ወንዶች ማሽላ ሲቆርጡ ሴቶች ደግሞ የተቆረጠውን ማሽላ በቅርጫት አድርገው ወደ አውድማው ያግዛሉ። ሴቶቹም እንደ ወንዶቹ በሀብረት የሚሠሩ ሲሆን እነሱም የራሳቸው የሆነ ዘፈን ይዘፍናሉ። አንዷ ስታቀነቅን (ስታወርድ) ሌሎች እየተቀበሏት ይዘፍናሉ።

ለምሳሌ:-

አቀንቃኛ - way lolee lolee goobaa
ተዋጉ ተዋጉ ስትል

ተሳታፊዎች - hawwaa

ሃዋ ይላሉ። ከዚያ ሁለተኛ ላይ አቀንቃኛ ያለችውን ስንኝ ደግመው ይላሉ።

ሴቶቹ ገና ወደ ማሳው ሲመጡ፣ አግዘው ሲጨርሱና ሥራውን አጠናቀው ወደ ቤታቸው (ወደ ባለገዛው ቤት) ሲሄዱ የተለያዩ ዘፈኖችን ይዘፍናሉ። ለምሳሌ ወደ ባለገዛው ቤት ለመሄድ መንገድ ላይ እያሉ ባለገዛው መምጣቻውን ተረድቶ እንዲዘጋጅና እንዲጠነቀቅ ለማስገንዘብ

Way galee galee

Warri raaree oole galee (I,6)

ገቡ ገቡ

ማሣ የዋሉት ገቡ። እያሉ ይዘፍናሉ።

ባለገዛው ቤት ከገቡ በኋላ ቆረጣ የዋሉት ወንዶች በአንድ በኩል ሲያግዙ የዋሉት ሴቶች በሌላ በኩል ተቀምጠው ከበሉና ከጠጡ በኋላም የተለያዩ ዘፈኖችን ይዘፍናሉ። ቤት ውስጥ የሚቀርቡ ምግቦች እንጂራ በምስር ወጥ፣ ገንፎ በቅቤ፣ ጫት፣ ሆጃ ወይም ጠላ ሲጋራ ወዘተ ናቸው። ምግቡ ሲቀርብ ወንዶቹን ወንዶች ሴቶቹን ደግሞ ሴቶች ናቸው የሚያስተናግዷቸው። ምግቡን በልተው ከጨረሱ በኋላ የሚዘፍኑት ዘፈን ምርቃት ያለው ነው። ባለገዛውን (አባትና እናትን) ይመርቃሉ። ዘፈኑ ሞቅ ካለና በደንብ ከተመረቁ፣ ከተሞገሱ ተጨማሪ ነገር ያመጣሉ። ለምሳሌ እርጉ፣ አረቁ፣ ጫት በብዛት ይሰጣቸዋል። አረቁና ጠላ የሚቀርበው ክርስቲያኖች ካሉ ነው።

በዚህ ጊዜ ተሳታፊዎቹ

Saallee mana quufaa
Ammallee quufuma quufa (I,25)

Namaan daraari
Sa'aan daraari
Ammalle quufuma quufa (I,26)

«ሳሌ» ቤት ጥገቡ
አሁንም ጥጋብ ጥጋብ
በሰው አብብ
በላም አብብ
አሁንም ጥጋብ ጥጋብ

የጥጋብ ቤት
አሁንም ጥጋብ ይሁን
በሰው አብብ
በከብት አብብ
አሁንም ጥጋብ ይሁን እያሉ ይመርቃሉ።

የማሽላ ውቂያ

ማሽላው ከመቆረጡና ከመጋዘቱ በፊት አውድማው ይዘጋጃል። በድሮ ጊዜ ለትልቁም ሆነ ለትንሽ እህል አውድማ ማዘጋጀት የግድ ነበር። በአሁኑ ጊዜ ግን በዘመናዊ ቴክኖሎጂ የመጠቀም ሁኔታ ይታያል። ባህላዊውን አውድማ ለማዘጋጀት መሬቱን በመጥረቢያ በመጥረብ፣ መጥረግ፣ በጭቃ መለቅለቅ ወዘተ ረጅም ጊዜን ይወስዳል። ይህ አድካሚ ሥራ ብዙ ጊዜ በህብረት ይሠራ ነበር። አሁን ከቅርብ ጊዜ ወዲህ እየተጠቀሙበት ያለው ደግሞ ከኘላስቲክ የሚሠራ ዝርግ ሸራ ነው። ይህ ሸራ ለውሃ ማቆር ተግባር ተብሎ የመጣ ሲሆን የውሃው ጉድጓድ ተቆፍሮ ካበቃ በኋላ ውሃው ወደ አፈር ሰርጎ እንዳይገባ ለማድረግ ጉድጓዱ ውስጥ ይነጠፍ ነበር። ገበሬዎቹ ግን ከዚህ አገልግሎቱ ውጭ ለሌላም ተግባር ይጠቀሙበታል። በቀደመው ዓመት (የምርት ዘመን) የተጠቀሙበትን አውድማ ወይም ጉድጉድ ያለ ሥፍራ ፈልገው ይህንን ሸራ ያነጥፉበታል። ከዚያ በኋላ ማሽላውን አግዘው መውቃት ብቻ ነው። ሸራው በዱላ በሚወቁበት ጊዜ ቶሎ ስለማይቀደድ ሁለት ሦስት ጊዜ ለመውቃት ያስችላል። በበሬ ከሆነ ግን ከአንድና ከሁለት ጊዜ በላይ እንደማያስወቃ አቶ አህመድ ሙሳ የተባሉ ገበሬ ነሐሴ፣ 1998 ዓ.ም ገልፀውልኛል። ሸራው ከመቀደዱ በቀር ጥሩ ጉኖች አሉት። ለምሳሌ ጊዜና ጉልበት ይቀንሳል፣ እህሉ አፈር እንዳይቀላቀልበት ያደርጋል።

ማሽላ ሲወቃ የተለያዩ ቁሳቁሶች ያስፈልጋሉ። ከነዚህ ውስጥ አንዱ ዱላ ነው። ለማሽላ ውቂያ የሚያስፈልገው ዱላ ብዙ ጊዜ ከወይራ እንጨት ይሠራል። አልፎ አልፎ ከተለያዩ ዓይነት እንጨቶች ሊሠራ ይችላል። የዱላው እንጨት አስቀድሞ ከተቆረጠ በኋላ ልጣጩ ተልጦ በእሳት ይለበለባል። ከዚያ በኋላ ጭስ ያለበት ቦታ ላይ ይሰቀላል። በዚህ ዓይነት ከተስተካከለና ከቀላ በኋላ ለውቂያው ተግባር ይውላል። አንድ ዱላ አንድ ጊዜ ከተዘጋጀ በኋላ ለበርካታ ዓመታት ሊያገለግል ይችላል። ካልተሰበረ በቀር የዘንድሮው ውቂያ አልቋል ተብሎ ዱላው አይጣልም።

በውቂያው ዕለት እያንዳንዱ ሰው የራሱን ዱላ ይዞ ይመጣል። ይህ ዱላ እህሉን ከመውቃት ሌላ እህሉ ከአውድማው ወይም ከሸራው እንዳይንሸራተት ለመመለሻም ጭምር ያገለግላል (እንደ መንሽ)። ማሽላ ሲወቃ የሚዘፈን የራሱ የሆነ ዘፈን አለ። ይህ በውቂያ ወቅት የሚዘፈን ዘፈን ሾብዶ (Shoobdoo) ይባላል። በአካባቢው ማሽላ በሁለት መንገድ ሊወቃ ይችላል። የመጀመሪያው እንደማንኛውም አካባቢ ብዙ በሬዎችን በማሰባሰብ ማሽላው ወደ አውድማ ከተጋዘ በኋላ በአውድማው ላይ በማዞር የሚወቃ ሲሆን ሁለተኛው መንገድ ደግሞ ሰዎች በአውድማው ዙሪያ በረድፍ በረድፍ በመሆን በዱላ የሚወቁበት መንገድ ነው። በሁለቱም መንገዶች ሲወቃ የሚዘፈን ዘፈን ያለ ሲሆን

የዚህ ጥናት ዋና ትኩረት የሚሆነው ግን በዱላ ሲወቃ የሚዘፈነው የውይይ ዘፈን (ሹብዶ) ነው።

ሰዎች በአውድማው ዙሪያ ተሰልፈው እህሉን በዱላ ሲወቁ በዚያው ልክ ደግሞ ከዱላው አነሳስ ጋር ምቹ የሚገጥም ዘፈን ይዘፍናሉ። ምቹን ከዱላው አነሳስ ጋር ለማስኬድ ሲሉም አንዱን ስንኝ እየደጋገሙ ያዜማሉ። ለምሳሌ ረድፋ አምስት ከሆነ አንዱ ስንኝ አምስት ጊዜ ይደገማል ማለት ነው። ምክንያቱም የመጀመሪያው ረድፍ ያለውን ሁለተኛ ፣ ሦስተኛው፣ አራተኛውና አምስተኛው ረድፍ የግድ ማለት አለበት። ብዙ ጊዜ ሙሉ የስንኝን ሁለተኛ ሐረግ ይደጋግማሉ። መጨረሻቸውን (ለሁሉም ረድፍ መዳረሱን) ለማመልከት (hoo) ሆ የሚለውን ቃል በጋራ ይላሉ። ከዚያም የመጀመሪያው ረድፍ አዲስ ስንኝ ይላል። በዚህ መልኩ እየተቀባበሉ ይዘፍናሉ።

- ለምሳሌ:- Hiriira 1-Doobbaa gaafni deeylaa bari
- Hiriira 2 - deeylaa bari
- Hiriira 3 - deeylaa bari
- Hiriira 4- deeylaa bari
- Hiriira 5- deeylaa bari

hoo

ረድፍ1- ዶባ (ቀንድ የሌለው ወይም ቀንዱ ጠመም ያለ በሬ) ቀንዱ ጠማማ ነው።

ረድፍ 2- ጠማማ ነው

ረድፍ 3- ጠማማ ነው

ረድፍ 4- ጠማማ ነው

ረድፍ 5- ጠማማ ነው

የጋራ = ሆ

- Hiriira 1- ayyoo harki deeymaa bari
- Hiriira 2- deeymaa bari
- Hiriira 3- deeymaa bari
- Hiriira 4- deeymaa bari
- Hiriira 5- deeymaa bari

የጋራ = hoo

ረድፍ 1- አዮ (የገዛ እናት) እጂ ማር ነው

ረድፍ 2- ማር ነው

ረድፍ 3- ማር ነው

ረድፍ 4- ማር ነው

ረድፍ 5- ማር ነው

የጋራ = ሆ

ይህንን ከላይ የተገለጸውን ክዋኔ የሚመስል የሊምባዎች የውቂያ ክዋኔ Finnegan እንዲህ ይገልጻል፡፡

... ወጣት ወንዶች ዳላቸውን ይዘው ክብ በመስራት የየራሳቸው ቡድን ይሰራሉ፡፡ ሌላ ቡድን ደግሞ በአውድማው ሌላኛው አቅጣጫ ሊኖር ይችላል፡፡ ቡድኑ በአንድ ታዋቂ አቀንቃኝ ይመራል፡፡ ሌሎች ቡድኖች ደግሞ ተራ በተራ ይቀበላሉ፡፡ በአቀንቃኝ የተባለውን ስንኝ ይደጋግማሉ (Finnegan: 233)

በሾብዶ ዘፈን እያንዳንዱ ረድፍ የራሱን ቡድን ያሞግሳል፣ ያበረታታል፡፡ ባለጉዛውንም ያሞግሳል፡፡

በውቂያ ላይ የሚሳተፉት ሰዎች ሰነፉን ቡድን ይሳደባሉ፣ እንዲበረቱ በተለያዩ መልኩ ይነኳቸዋል፡፡

ለምሳሌ፡- Warrii Qunnee harreen tuma
Salfiin kiyya korrentuma
ቤተሰብ ቁኒ በአህያ ይወቃል
ሰልፍ የእኔ ኮሬንቲ ነው፡፡

በአህያ የሚወቁ ቁኒዎች ናቸው
የኔ ቡድን ኮሬንቲዎች ናቸው፡፡

ቡድኑ ከጉብዝናው የተነሣ እንደ ኤሌክትሪክ ወዲያው ሥራውን የሚያቀላጥፍ መሆኑን የሚገልጹበት ነው፡፡ በሌላ በኩል ደግሞ ደከም ብሎ ከሌሎች ቡድኖች እንዲሁም ከሾብዶው ምት ጋር ያልተስተካከለውን ቡድን አቅቷችኋልና ቁጭ ብላችሁ ተመልከቱን፣ ሂዱና የመስተንግዶ ሥራ ሥሩ በማለት ይሰድቧቸዋል፡፡

ለምሳሌ፡- Huccuu miiccii addeeffadhu
Tumaa hin beektuu dhaggeeffadhu
ልብስ እጠብና ነጭ አድርግ
ውቂያ አታውቅም አድምጥ፡፡

ልብስህን እጠበው አድረገው ነጭ
ውቂያን ስለማታውቅ ስማ ብለህ ቁጭ፡፡

Ulee murii rakkoo naqi

Tumaa hinbeektuu ergaa dhaqi

ዱላ ቁረጥና ጥግ አስቀምጥ

ውቂያ አታውቅም መልእክት ሂድ ::

ቁረጥና ከጥግ አስቀምጠው ዱላን

ሂድና ተላላክ ስለማታውቅ ውቂያን::

ማሸላውንም ያወድሱታል::

ለምሳሌ:-

Aayyoon dubra Hinqabbuu Bishaanin Waraabaa

Muuyra niin dabalaa. Dhedheeraa karaabaa.(11)

አዩ ልጃገረድ የላትእ ውሃ እቀዳለሁ

ማሸላ እጨምራለሁ ረጃጅም «ከራባ»

እናቴ ሴት የላት ውሃ እቀዳለሁ

ረጅም ከራባ ማሸላ እጨምራለሁ ::

ማሸላ ለሰው ልጅ በተለይ ለአካባቢው ማህበረሰብ የሚሰጠውን አገልግሎት በግጥም አማካይነት ይገልጻሉ:: ከዚህ በተጨማሪም ሀዘን ደስታቸውን፣ ለማይሠራ ሰው ያላቸውን አመለካከት፣ ጠንካራውን በማሞገስ ሌላው የእሱን ፈለግ እንዲከተል ለማድረግ የተለያዩ መልእክቶችን ያስተላልፋሉ::

በበሬ የሚወቁት ደግሞ በሬያቸውን ያሞግሳሉ፣ ስለራሳቸው፣ ስለሀዘናቸው፣ ስለደስታቸው፣ በአጠቃላይ የልባቸውን መልስ ለማይመልስላቸው ለበሬያቸው ያጫውቱታል::

ምሳሌ -

በሬ ያላንተስ

ቁሱም አይቀስስ

ንጉስም አይነግስ

ቆማም አትሄድ ነፍስ (VI : 16)

4. የድኮና የሹብዶ ዘፈን ግጥሞች ይዘት

ገበሬዎች በሥራ ወቅት በሚያሰማቸው ዘፈኖች ሕይወታቸውን ወግ ልማዳቸውን ፣ ሀዘን ደስታቸውን፣ ፍቅር ጥላቻቸውን፣ ወዘተ... እንደሚገልጹ በርካታ ምሁራን ይገልጻሉ። በMaria Leach መዝገብ ቃላት “ Work song” በሚል ርዕስ የቀረበ ጽሑፍ ገበሬዎች በሥራ ዘፈኖች ስለፍቅር፣ ስለ እንስሳት፣ በሥራ ወቅት ስለሚያጋጥሟቸው የህይወት ውጣ ውረዶች፣ ስለ አለቆቻቸው፣ ስለ ጀግኖች እና ስለማንኛውም ነገር ሊያነሱ እንደሚችሉ ይገልጻል (Leach ፣ 1182 - 83)።

የዚህ ጥናት ዋና ትኩረት የሆኑት የድኮና የሹብዶ ዘፈን ግጥሞችም በአብዛኛው በግብርና ሙያ በሚተዳደሩ ሰዎች የሚዘፈኑ ሲሆኑ የተለያዩ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ጉዳዮችን የሚያጠቃልሉ ይዘቶች አሏቸው። ከእነዚህ ውስጥ የሚከተሉት ይገኙበታል።

4.1 የድኮ ዘፈን ግጥሞች ይዘት

ሴቶችም ሆኑ ልጃገረዶች መቀጫ ሲወቅጡ ድካም እንዳይሰማቸውና ሥራው እንዳይሰለቻቸው የተለያዩ ግጥሞችን ይደረድራሉ ፣ ይዘፍናሉ። በግጥሞቹም የተለያዩ ነገሮችን ያነሳሉ። የሚወዱትን ያሞግሳሉ፣ የጠሉትን ያንቋሽሻሉ ፣ ንቀት ጥላቻቸውን በግጥሞች አማካይነት ይገልጻሉ። የድኮ ዘፈን ግጥሞች ይዘት በርካታ ነገሮችን የሚያጠቃልል ነው። ከእነዚህ ውስጥ የሚከተሉት ይገኙበታል።

Interpretation

4.1.1 ንቀትን የሚያሳዩ ግጥሞች

በአካባቢው ማህበረሰብ ዘንድ ሥራ የማይወድ ፣ ሞኝ ፣ ወሬኛና ሰውን ከሰው ጋር የሚያጣላ ሰው ክብር አይሰጠውም። ሴቶችም ለትዳርና ለጓደኝነት ሞኝና ሥራ የማይወድ ሰው አይፈልጉም። ንቀታቸውንም እህል በሚወቅጡበት ጊዜ በድኮ ግጥሞች እንዲህ እያሉ ይገልጻሉ።

- Gaara kana gubba
- Dikkoo gaa
- Citaan birkii birkii
- Dikkoo gaa
- Maal jette natti dhaamte
- Dikkoo gaa
- Waanni cittoon Milkii.
- Dikkoo gaa (I:105)

ጋራ ይህ ላይ ሳሩ ቅርንጫፍ ቅርንጫፍ
ምን ብላ ላክችብኝ ነገር እክክ የቀናው

ከዚህ ጋራ ላይ ሣሩ መንታ ነው

ምንድን ላክችብኝ ያቺ እክካም ሰው።

ግጥሙ ለትዳር ወይም ለጓደኝነት የጠየቃት ሰው ከስንፍናው የተነሣ የማይሠራ ደሃ፣ መሆኑን የሚያሳይ ሲሆን ከስንፍናው የተነሣ የደኸየን ሰው ህብረተሰቡ ዝቅ ያለ ቦታ ነው የሚሰጠው። ለዚህ ሰው ያላትን ንቀት እክካም በማለትና በሴት ያታ በመጥራት ወቃጫ የገለፀችበት ነው። ብዙ ጊዜ እክክ የሚይዘው ሰነፍና ንዕህናውን የማይጠብቀውን ሰው ስለሆነ ስንፍናውን ለመግለፅ እክካም ብለዋለች። በሴት ጾታ መጥራቷ ደግሞ በማህበረሰቡ ሴት ከወንድ ዝቅ ተደርጋ የምትታይ በመሆኗ ከንቀቷ የተነሳ ወንዱን እንደ ሴት ጠርታለች።

በተጨማሪም ሞኝ ጓደኛ ወይም ባል ያላት ሴት ሁልጊዜ የምታፍርና እሷም በባሏ ወይም በጓደኛዋ ምክንያት የምትናቅ መሆኗን፡-

- Mata qomaa lagaa
- Dikkoo ga
- Bubbeen walaawaltee
- Dikkoo gaa
- Kan kaadhimaa darsaa
- Dikkoo gaa
- Dacheen garagalteen.
- Dikkoo gaa(1:67)

ቁጠማ ወንዝ
ንፋስ አወዛወዛት
እጮኛ ሞኝ
ምድር ተገለበጠችባት።

ነፋስ ወዘወዛት የወንዝ ዳሯን ሳር
ሞኝ ባል ያገባች ዞረችባት ምድር በማለት ይገልጻል።

ብዙ ጊዜ ሴቶች ጓደኞቻቸው ወይም ባሎቻቸው ዘፈን የሚችሉ ቢሆኑ ይወዳሉ/ይመርጣሉ። የእክሊት እጮኛ ወይም ባል ድምፁ ጥሩ ነው ሲባል ደስታቸው

ወደር የለውም። ከዚህ የተነሣ ዘፈን የማይችለውን ወንድ አይፈልጉም፤ ይንቃሉ ይህንንን በዘፈን ሲገልፁ

Barbareen Amaaraa

Dikkoo gaa

Dimatte akka foonii

Dikkoo gaa

Gadheen wallee hin beekne

Dikkoo gaa

Gadoode akka loonii

Dikkoo gaa (1:68)

በርበሬ የአማራ ቀይ ሆነች እንደ ስጋ

ጅል ዘፈን የማያውቅ አንገራ እንደ ከብት።

ያማራ በርበሬ ቀላች እንደ ስጋ

ዘፈን ያልቻለው ጅል አገላ እንደ ሰንጋ።

የሰውዬውን ዘፈን ከበሬ ወይም ከከብት ጩኸት ጋር በማመሳሰል ያልተደሰቱበት መሆናቸውን በዚህ አይነት ይገልጻሉ። በአጠቃላይ ዘፈኖቹ ማህበረሰቡ የማይቀበለውን መጥፎ ባህሪ /ፀባይ/ ይገልጻሉ ማለት ነው።

4.1.2 መለያየትን የሚያሳዩ ግጥሞች

ሰዎች በተለያዩ ምክንያቶች ሊለያዩ ይችላሉ። ለምሳሌ በትዳር ምክንያት ወደ ሌላ ቦታ በመሄድ ጓደኛዎች ሊለያዩ ይችላሉ፤ በሥራ ምክንያት ሥፍራን በመቀየር፣ ወዘተ መለያየት ሊኖር ይችላል። ሁለት ሰዎች (ወንድና ሴት) በፍቅር ወይም በጓደኝነት አብረው ቆይተው ቤተሰቦቻቸው ለተለያዩ ሰዎች ሲድሯቸውና መለያየታቸው ቁርጥ መሆኑን ሲያውቁ በድኮ ዘፈን አማካይነት እንዲህ በማለት ይናገራሉ።

Aalaa ooruu keenyaa

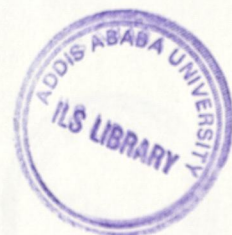
Dikkoo gaa

Wajjin nyaannan se'ee

Dikkoo gaa

Tokkittii baranaa

Dikkoo gaa

Wajjin baanan se'ee.

Dikkoo gaa (1:13)

አገዳ ማሳ የኛ አብረን እንበላለን መሰለኝ

አንዲት ዘንድሮን አብረን እንከርማለን መሰለኝ።

ከኛ ማሳ አገዳ እየሸከሸከን

እኔስ መስሎኝ ነበር የምንከርም አብረን።

በዚህ አይነት መለያየታቸው ያልታሰበና ድንገተኛ አጋጣሚ መሆኑን ያውሳሉ።

ሁለት ጓደኛዎች መለያየታቸው ግድ ሆኖ ከተለያዩ በኋላ ከመዋደዳቸው የተነሣ መረሃሃት እንዳቃታቸው ሲገልፁ ደግሞ

Yaa karaa goorowoo

Dikkoo gaa

Dheeraa dafi hinqabnee

Dikkoo gaa

Yaa garaa jaalalaa

Dikkoo gaa

Gowwaa sabrii hinqabnee (1:69)

ወይ መንገድ ጠመዝማዛ ረጅም ፍጠን የሌለው

ወይ ሆድ ፍቅር ሞኝ መፅናናት የሌለው።

በረኻሮም መንገድ ላይ ፍጠኑ አይባልም

አፍቃሪ ሞኝ ነው መፅናናት አያውቅም። በማለት

መረሃሃት አለመቻላቸውን ያፈቀረ ልብ ደግሞ ቶሎ የማይፅናና መሆኑን፣ ሁል ጊዜ አንዱ አንዱን እያስታወሰ መቸገሩን ይገልጻል። አንድ ጊዜ ከተለያዩ በኋላ መረሃሃትና መፅናናት አስፈላጊ መሆኑን ወይም መቁረጥ እንደሚያስፈልግ ለማመልከት

Kana ittuman dhiisaa

Dikkoo gaa

Mugee gadin ciisaa

Dikkoo gaa

Akka nama du'ee

Dikkoo gaa

Kee maqaa nan dhiisaa. (1:70)

ይህን አተዋለሁ እንቀላፋሁ አተኛለሁ
እንደሞተ ሰው ያንተን ስም አተዋለሁ።

ይህን አተውና እንቅልፍ አተኛለሁ
ልክ እንደ ሞተ ሰው ስምህን አረሳለሁ።

ምንም እንኳ በጣም ቢወደድ የሞተ ሰው አንድ ጊዜ ታዝኖለትና ተለቅሶለት ካበቃ በኋላ ቀስ በቀስ ስሙ እየተረሳ ይሄዳል። ከጊዜ በኋላ ስሙን የሚያነሳ ሰውም ላይኖር ይችላል። ተዋዶና ተፋቅሮ በግድ የተለያየ ሰውም ልክ እንደሞተው ሰው መረሳቱ ግድ መሆኑን ለመግለፅ እንደ ሞተ ሰው ስምህን መጥራት አተዋለሁ በማለት በግጥሙ አማካይነት የልባቸውን ተናግረዋል።

መለያየት ከባድ ቢሆንም አንድ ጊዜ ከተለያዩ በኋላ መረሳሳት የግድ መሆኑንና ቀስ በቀስ የሚመጣ መሆኑን ሲናገሩ ደግሞ፡-

Aalaa ooruu keenyaa
Dikkoo gaa
Naa cabsitiii koottuu
Dikkoo gaa
sin obsa hinjennee
Dikkoo gaa
si obse giddittuu (I I:5)
አገዳ ማሳ የእኛ ለኔ ሰብረሀልኝ ና
አንተን እታገሳለሁ አላልኩም አንተ ታገስኩ በግድ።

ከኛ ማሳ አገዳ ናልኝ ለቃቅመህ
እችላለሁ ሳልል በግዴ ቻልኩህ።

ብዙ ጊዜ በፍቅር መካከል ጣልቃ ገብተው ሰዎችን ለማለያየት የሚጥሩ ሰዎች አይጠፉም። ይህንኑ እውነታ ሁለት ፍቅረኛዎች ተጣልተው ሲለያዩ ለመለያየታቸው ምክንያት የሆኑት የሌሎች ሰዎች ጣልቃ ገብነት መሆኑን ተረድተው በቁጭት ሲናገሩ ወይም በዘፈን እንዲህ ያዜማሉ።

Ani du'ee hinagarree

Dikkoo gaa

Dachii jalli manaa

Dikkoo gaa

Kan addaan nubaase

Dikkoo gaa

Rabbi miti namaa (I I:9)

እኔ ሞቼ አላየሁም ምድር ስር ቤት ነው

ያለያየን እኛን እግዚአብሔር አይደለም ሰው ነው።

እኔ ሞቼ አላየሁ መሬት ሥሩ ቤት ነው

እኛን ያለያየን እግዚር ሳይሆን ሰው ነው

የተለያዩት ከእግዚአብሔር መጥቶ ቢሆን ኖሮ መለያየታቸው ቁርጥ ሊሆን ይችላል።
ነገር ግን ሰዎች በመከከላቸው ገብተው እንዳለያዩዋቸው ሲረዱ ተመልሰው ሊታረቁ
ይችላሉ። ለዚህ ነው ሴቶቹ መቀጫቸውን እየወቀጡ ሰዎች በመከከላቸው
መግባታቸውን ስንኝ በመቋጠር ለፍቅረኛቸው የሚናገሩት።

ያለያዩቸው ጠላታቸው መሆኑንና ይህ ጠላታቸው ሲሞት ተመልሰው የሚገናኙ
መሆኑን በመግለፅ እንዲህ ሲሉ ይፀናናሉ።

Tookkicha laazimaa

Dikkoo gaa

Hoolaa bubbeen fuutee

Dikkoo gaa

Abshir wal hin dhabnuu

Dikkoo gaa

Yoo adawiin duute. (I :84)

አንዱ ላዚማ በግ ነፋስ ወሰደችው

አብሽር አንተጣጣም ጠላት ከሞተች።

አንድ «ላዚማ» ነፋስ ወሰደው በጉን

አብሽር አንለያይም ከሞተ ጠላታችን

በሰዎች ምክንያት የተለያዩት ሁለት ፍቅረኛዎች እርስ በርሳቸው የመገናኘት ተስፋ ሲኖራቸው ለጠላታቸው ደግሞ ሞትን ይመኛሉ። ለመለያየታቸው አንዷ ምክንያት ስትሆን ፣ ሳትፈልግ ቀርታ ወይም ሌላ ሰው ወዳ ስትለይ ደግሞ፡-

Yaa boqqoolloo hirnaa

Dikkoo gaa

Lama dhalti barrii

Dikkoo gaa

Yaa hiriya dubraa

Dikkoo gaa

Nama ganti bari (I :86)

ወይ በቆሎ ሂርና ሁለት ትወልዳለች እኮ

ወይ ጓደኛ ልጃገረድ ሰው ትከዳለች እኮ

የሂርና በቆሎ ሁለት ታፈራለች

የሴትስ ጓደኛ ሰውን ትከዳለች

በማለት እንደከዳቸው ይገልጻሉ። ብዙ ጊዜ ፍቅረኛዎች ሲለያዩ ለመለያየታቸው ሴቷን ጥፋተኛ ያደርጋሉ። በማህበረሰቡም ከወንዶች አንፃር ሲታዩ ሴቶች አይታዩም የሚል አመለካከት አለ። ከነተረቱም «dhalaan hin amanamtu- ሴት አትታመንም» ይላሉ። ለዚህ ነው የሴት ጓደኛ ሰውን ትከዳለች ብለው የዘፈኑት።

4.1.3 የሀብትንና የንብረትን ጉዳይ የሚያሳዩ ግጥሞች

ሀብትና ንብረት በሰው ልጅ የማህበራዊ ኑሮ ውስጥ ትልቅ ቦታ የሚሰጠው ነገር ነው። በደንብ የሚሠራ ፣ የሚጥር /የሚለፋ/ ፣ ሀብት ንብረት ያለውን ሰው ሁሉም ይወደዳል፣ ያከብረዋል። ሀብት ንብረት የሌለው ሰነፍ ሰው ግን ይናቃል፣ አይከበርም። አንድ ልጅ ለአቅመ አዳም ከደረሰ በኋላ ሴት ልጅን ለማጨት፣ ጓደኛ ለመያዝ ያለው ሀብትና ንብረት ተፅዕኖ ያደርግበታል። በሀብቱና በንብረቱ የማይተማመን/ መጠነኛ ሀብት ያለው ልጅ እንደልቡ መናገርና መሆን አይችልም። ምክንያቱም ሴቶቹ ወይም ልጃገረዶቹ ይንቁኛል የሚል ሥጋት ስላለው ነው። ይህንን በወቀጣ ወቅት በድኮ ዘፈን ሲገልፁ

Billaawaa aabboo

Dikkoo gaa

Shukkaa akaakoo

Dikkoo gaa

Silaa numan boonaa

Dikkoo gaa

Loontu gabaaboo (I :53)

ቢላዎ አቦ ሹካ አያት

ነበር እኮራ ከብቶቹ አጭር ናቸው።

ቢላው የአባቴ ሹካ የአያቶቹ

እኔም እኮራለሁ ባያንሱ ከብቶቹ

በዙ ጊዜ በሐረርጌ አካባቢ ወንዶች በወገባቸው ላይ ቢላዎ ይታጠቃሉ። ቢላዎው የጀግንነት ምልክት ተደርጎ ይወሰዳል። እንደ ባህል መግለጫነትም ይታያል። ሽማግሌዎች ሲፎክሩና ሲሸልሉ ቢላዎ ይዘው ነው። ግጥሙን የሚያዘውት ወቃጮችም ጀግንነቱስ የኛ ነበር ፣ ባህል (ወግና ልማድም) አለን ነገር ግን እጅ ስላጠረን እንደልባችን መናገር አልቻልንም የሚል መልዕክት ያስተላልፋሉ። እንደልባችን ለመሆን ያልቻልነው፣ ያልኮራንበትና አንገታችንን የደፋንበት ምክንያት ከብቶቻችን በማነሳቸው ፣ እጅ ስላጠረን ነው በማለት በቁጭት ያዘማሉ። አንዲት ልጅ የልጁን ቁመናና መልክ አይታ ምንም ሀብትና ንብረት የሌለው ባል እንዳታገባ ጓደኞቿ በዘፈን ግጥም አማካይነት ማስጠንቀቂያ ይሰጧታል።

Oggaa Ciroo buutuu

Dikkoo gaa

Nibraa timaantimii

Dikkoo gaa

Goofaree hin laalinii

Dikkoo gaa

Hinqabu saantimii (I :71)

ጭሮ ስትወርጂ መንገድ ተማቲም

ጎፈሬ አትይ የለውም ሳንቲም።

ወደ ጭሮ ስትሄጅ መንገዱ ተማቲም

ጎፈሬውን አትይ የለውም ሳንቲም።

አንዳንድ ጊዜ ሰነፍ የሆኑ ወጣት ወንዶች ሥራ ለመሥራት ስለማይወዱ ተጣጥበውና ለባብስው በመውጣት ከተማ ውስጥ ሲዞሩ ይውላሉ። በዚህ መሠረት ከውጭ ሲታይ

ለብሶና ጎፈሬውን አሳምሮ የወጣው ወጣት ከኢሱም ሆነ ከቤቱ ምንም የሌለው ደሀ መሆኑን በመረዳት «ጎፈሬውን አትይ» በማለት ይመክሯታል። ለትዳር የሚያስፈልገው ከሚታየው ውጫዊ መልክ ይልቅ የሚያስተዳድርበት ሀብት መሆኑና ደሀ ከሌለ ግን በጎላ ትርፉ አብሮ መቸገር መሆኑን ተረድተው ደሀ ከመሆኑ በፊት ጓደኛቸውን እግረ መንገዳቸውን በዘፈን ያስጠነቅቋታል። በተቃራኒው ደግሞ ሀብትና ንብረት ያለው ሰው የፈለገውን መርጦ ማጨትና ማግባት የሚችል ሲሆን ሲሄድም ሆነ ሲናገር ያለ ሥጋት ነው። ይህንንን የሚገልፅ ሐሳብ በድኮ ዘፈን ግጥም ውስጥ እናገኛለን።

Ituu guddoon baabboo

Dikkoo gaa

Gaadullaan galaalchaa

Dikkoo gaa

Koottu wajjin gallaa

Dikkoo gaa

Damman sii xalalchaa

Dikkoo gaa

Dammillee bishaanii

Dikkoo gaa

Saayyaanin sigalchaa(I :73)

ኢቱ ትልቁ ባቦ

ጋዱላ ገላልቻ

ና አብረን እንግባ

ማር አጠልልሃለሁ

ማር እንኳን ውሃ ነው

በከብት አስገባሃለሁ።

ከኢቱ ትልቁ ባቦ ከጋዱላ ገላልቻ

አብረን እንግባ ማር አቆርጥልሃለሁ

ማር እንኳ ውሃ ነው ላም አስጥሃለሁ

በአሮሞ ማህበረሰብ ዘንድ ከብት ከፍተኛ ቦታ የሚሰጠውና የሀብት ንብረት መለኪያ ነው። ብዙ ከብት ያለው ሰው በጣም ይከበራል። በዚህ ምክንያት በግጥሙ ውስጥ «ማር እንኳ ውሃ ነው ከብት አስጥሃለሁ» እያሉ በሀብት ንብረት በኩል ችግር የሌለባቸው መሆናቸውን ይገልጻሉ። በተጨማሪም ለውድድር እንኳ ቢቀርቡ ማር ከወተት

አማርጠው ማቅረብ የሚችሉና ሀብታም መሆናቸውን ሲጠቁሙ በዘር ሐረግም እንቁ ከሚባሉት ጎሣዎች የሚመደቡ መሆናቸውን ይገልጻሉ። በአካባቢው በግጥም የተጠቀሱት ኢቱ፣ ባቦ፣ ጋዱላና ገላልቻ የታወቁ ጎሣዎች ናቸው።

4.1.4 ፍቅርን የሚገልፁ ግጥሞች

ፍቅር የተለያዩ ዓይነት ሊሆን ይችላል። ለምሳሌ የእናትና የልጅ ፣ የወንድና የሴት ፣ የወገን (የጎሣ) ፣ የአገር ፣ የወንድም ወዘተ ሊሆን ይችላል። በዚህ ጥናት ውስጥ በድኮ ዘፈን ግጥሞች የተነሡት /የተገለፁት የፍቅር ዓይነቶች የወንድና የሴት ፣ የማሽላ እና የጎሣ ናቸው።

የወንድና የሴት ፍቅር /የተቃራኒ ፆታ ፍቅር/

ብዙ ጊዜ ሴቶች ለወንዶች ያላቸውን ፍቅር ፊት ለፊትና በግልፅ እንዲህ ነው ብለው አይገልፁም ፣ ባህሉም አይፈቅድላቸውም። ነገር ግን በተለያዩ አጋጣሚዎች በሚያስሟቸው የዘፈን ግጥሞች አማካይነት የልባቸውን ሲተነፍሱ ይስተዋላሉ። በዚህ መሠረት በድኮ ዘፈን አማካይነት ለወንዶች ያላቸውን ፍቅር ፣ የፍቅራቸውን ጽናት ፣ ወዘተ ይገልጻሉ።

ለምሳሌ:-

Jiini hin bane Jettaa

Dikkoo gaa

Kan nu gubuu ga'ee

Dikkoo gaa

Na hinjaalattu jettaa

Dikkoo gaa

Kanin du'uu ga'e (I :40)

ጨረቃ አልወጣም ትላለህ እኛን ሊያቃጥል የደረሰውን

አትወደኝም ትላለህ ልሞት የደረሰኩትን።

ጨረቃ ወጥታ ወጥታ ደረሰኝ ልቃቃጥል

አትወጂኝም ትላለህ ልሞት የደረሰኩትን።

በማለት ማፍቀሯን ትገልፅለታለች። በመሠረቱ ምንም ያህል ብትወጣ ጨረቃ ሰውን አቃቃጥልም። እንዲሁም ሰውም ቢፋቀር በፍቅር ምክንያት አይሞትም፣ የሞተ ሰውም የለም። ነገር ግን የፍቅሯን ፅናት፣ በጣም የምትወደው መሆኗን ለመግለፅ የዘፈነችው ነው። በሌላ በኩል ደግሞ በጣም ከማፍቀሯ የተነሣ ቢቻል ከነፍሱ ውጣው የራሷ ብቻ ለማድረግ መመኘቷንና ነገር ግን የማይቻል መሆኑን ስትገልፅ

Aabboon gabaabaadhaa

Dikkoo gaa

Jilbatti na bu'aa

Dikkoo gaa

Silaa sin liqimsaa

Dikkoo gaa

Hudhamee tin du'aa. (I :72)

«አቦ»አጭር ነው ከጉልበት እኔን ይጋጫል
ነበር አንተን እውጥህ ታንቁ እሞታለሁ።

አባቴ አጭር ነው ይወርዳል ከጉልበት

እውጥህ ነበር ፈራሁ እንጂ እንዳልሞት ትላለች።

ቢቻላት ከቤቷ አስገብታ የራሷ ብቻ ለማድረግ ታስባለች። ነገር ግን አልቻለችም፤
ከአቅማ በላይ ነው። እሱን ለማግኘት ስትል ሌሊት ተነስታ ወደ ሥፍራው የምትመጣ
መሆኗንና በዚያን ሰዓት መጥፎ ነገር እንኳን ቢያጋጥማት ዋስትና የሌላት መሆኗን
ስትገልጽ ደግሞ

Minaaminoo dooyyoo

Dikkoo gaa

qonxir firii hinqabuu

Dikkoo gaa

Siifan subii deemaa

Dikkoo gaa

du'us gumaa hinqabuu. (I :74)

ምናምኖ ዶዶ

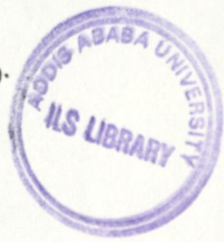
ቆንጥር ፍሬ የለውም

ላንተ ማለዳ እሄዳለሁ

ብሞትም ካሳ የለኝም።

ምናምኖ ዶዶ ቆንጥር ፍሬ የለው

እሄዳለሁ ላንተ ሞቴም ካሳ የለው

ይህች ልጅ የወደደችውን ልጅ ለማግኘት ሌሊት ተነስታ ስትወጣ ለቤተሰቦቿ ተናግራ አትወጣም፤ ይልቁንም ተደብቃና ሳያዩዋት ነው። ስለዚህ በዚያ በሌሊት አንድ ነገር እንኳ ቢያጋጥማት የሚደርስላት ሰው የለም። ነገር ግን ለፍቅር በማደራ ያንን ሁሉ እያወቀች ወጥታ መምጣቷን በግጥሙ አማካይነት ገልጻለታለች። እሷ ለእሱ ስትል ስትመላለስ እሱ ያልተረዳት ሲሆን ሳይረዳት ሲቀር ደግሞ

Hiddiin hidda hinqabuu

Dikkoo gaa

Mee lullulii laalii

Dikkoo gaa

Fira asii hin qabuu

Dikkoo gaa

mee bubbulii laalii (I :58)

እምቧይ ሥር የለውም

እስቲ አነቃንቀህ እይ

ዘመድ ከዚህ የለኝም

እስቲ አድረህ እይ

እምቧይ ሥር የለውም እይ አገላብጠህ

ዘመድ ከዚህ የለኝ እይ ውለህ አድረህ

የምትመላለሰው ከዚያ ሰፈር ዘመድ ስላላት ነው ብሎ ችላ ሲላት መመላለሱ ላንተው ነው ፣ ካለመንህ ዘመድ እንደሌለኝ ዋል አደር ብለህ አጣራ በማለት ታዜምለታለች። በሌላ አነጋገር ሌላ ወዳጅ የለኝም አንድ ያፈቀርኩት ልጅ ቢኖር አንተው ብቻ ነህና ይህንን ደግሞ ውለህ ስታድር ወደ ፊት ትደርስበታለህ ስትለው ነው።

4.1.5 ውዳሴን የሚያመለክቱ ግጥሞች

በድኮ ዘፈን ውስጥ ሰዎች እርስ በርሳቸው ሲወዳደሱ ፣ ማሸላን ሲያወድሱ ጎሣቸውን ከፍ ከፍ ሲያደርጉ ይታያሉ። በተለይ ወንድና ሴት እርስ በርሳቸው ያላቸውን ፍቅር ለመግለፅ የተለያዩ የሰውነት ክፍሎቻቸውን እየጠቀሱ ውዳሴያቸውን ያቀርባሉ።

ለምሳሌ ፡- የጥርሷን ንጣት በማንሳት ሲያሞግሳት እሷም

Gaafan dur ijoollee

Dikkoo gaa

Dirinee loon tiksee

Dikkoo gaa

Hangaan kaarruu keetii

Dikkoo gaa

Dukkanallee ibsee. (I :75)

ያኔ ሳለሁ ልጅ

ድርኔ ከብት አገድኩ

ብልጭታ ፍንጭት ያንተ

ጨለማ እንኳን አበራ

ድርኔ ከብት አገድኩኝ በልጅነት

ጨለማን ያበራል የጥርስህ ንጣት ትለዋለች።

ልጅቷ ልጅን ስታወድሰው ጥርስህ ነጭ ነው ከማለት ይልቅ በጨለማ ውስጥ የሚያበራ መብራት በማድረግ በግጥሙ አማካይነት በዘፈን ገልጻለታለች። በሌላ በኩል ደግሞ ልጅ ጥርስ ፍንጭት መሆኑንና ይህም ልዩ ውበት መሆኑን ስትገልፅ።

Asheeta naa murii

Dikkoo gaa

Muuyra firii diimaa

Dikkoo gaa

Koottu waliin haasafnaa

Dikkoo gaa

Meeta kaarruu lamaa (I :15)

እሽት ለኔ ቁረጥልኝ

ማሽላ ፍሬ ቀይ

ና አብረን እንጫወት

ባለሁለት ፍንጭት።

ከቀዩ ማሽላ ቁረጥልኝ እሽት

ጥርስ ፍንጭቱ ሰው አብረን እንጫወት

በማለት ልጅ ጥርስ ፍንጭት መሆኑን ትገልጻለች። ምንም እንኳ ውበት እንደተመልካቹ ቢሆንም በግጥሙ ጥርስ ፍንጭትነት እንደ ውበት መለኪያ ተወስዶ ልጅ ተሞግሶበታል።

በተጨማሪም ወገብ ፣ ፀገር ፣ መልክ (ቀይ ፣ ጠይም . . .) ፣ ዓይን ወዘተ. . . እንደ ውበት መለኪያ ሆነው በመቅረብ ሲሞገሱበት ፣ ሲወደሱበት በግጥሞቹ ውስጥ እናያለን።

ለምሳሌ:- የቁመናቸውን ማማር በማንሳት ሲሞገሱ (ሴቷ ወንዱን ስታሞግሰው)

Roobni roobee roobee

Dikkoo gaa

Harargee balleessee

Dikkoo gaa

Looshaa Rabiin uumee

Dikkoo gaa

Alangee fakkeessee, (I :89)

ዝናብ ዘንቦ ዘንቦ

ሐረርጌን አጠፋ

ለግላጋ እግዚአብሔር የፈጠረው

አለንጋ አስመስሎ።

ዝናብ ዘንቦ ዘንቦ ሐረርጌን አጠፋ

እግዚአብሔር የፈጠረው አስመስሎ አለንጋ

የልጁን ውበት ፣ ረዥም ቁመት ያለው መሆኑን፣ መልክ መልካም መሆኑን ለማመልከት ከአለንጋ ጋር በማመሳሰል የቀረበ ግጥም ነው።

ሴቶቹ በተለያዩ አጋጣሚዎች ማሸለን ሲሞግሱና ሲያወድሱ ይታያሉ። በድኮ ዘፈን ግጥም ውስጥም ይህንኑን እናገኛለን።

ለምሳሌ :- Hallayyaa kabalee

Dikkoo gaa

Harki na hinlaalanee

Dikkoo gaa

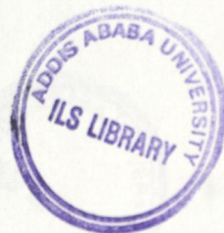
Muuyra firii diimaa

Dikkoo gaa

Aayyoo na deessellee

Dikkoo gaa

Hanga kee hin jaalanee (I :3)

ገደሉን በጥሬ መትቹ
እጅ አልደነዘዘኝም
ማሽላ ፍሬ ቀይ
እናቴ የወለደችኝ አንኳን
ያንተን ያክል አልወደድኳትም።

አጩየው ገደሉን በጥሬ አመመኝ አላልኩም
ቀዩ ማሽላዬ ወላጅ እናቴን እንዳንተ አልወዳትም።

በዚህ ግጥም ውስጥ ለማሽላ ያላቸውን ፍቅር ከእናት ፍቅር ጋር በማነፃፀር አቅርቦዋል።
ምክንያቱም በአካባቢው ለምግብነት የሚውለው በብዛት ማሽላ ነው። ምግብ ካልተበላ
መኖር አይቻልም። ማሽላ ከሌለ ኑሮው ከባድ ይሆናል። ለዚህ ነው ማሽላን ከእናት
የበለጠ የወደዱት፣ ያላቸውን ፍቅር የገለጹት። በተጨማሪም የማሽላውን መልክ ፣
ቁመት በማንሳት ይዘፍኑለታል።

በድኮ ዘፈን ግጥሞች ውስጥ ጎሣቸውን ሲያወድሱም እናገኛለን።

ለምሳሌ

Kaleessuma roobee

Dikkoo gaa

Qen maa addaattii

Dikkoo gaa

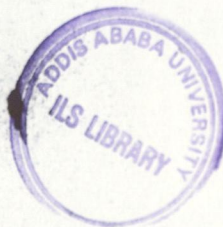
Qeen jiraa oromoo

Dikkoo gaa

Abaadir fakkaatti (1 :3)

ትናንትና ነው የዘነበው ቀዬው ለምን ነጭ ሆነ
ቀዬው ጎሣ የኦሮሞ አባድር ትመስላለች።

ትናንትና ዘንቦ ምነው ቀዬው ነጥቷል
የኦሮሞ ጎሣ ቀዬ አባድርን መስሏል።

4.2 የሹብዶ ዘፈን ግጥሞች ይዘት

እንደ ድኮ ሁሉ የሹብዶ ዘፈን ግጥሞችም የተለያዩ ማህበራዊና ኢኮኖሚያዊ ጉዳዮችን ያነሳሉ። ከነዚህ ውስጥ ሙገሣ ፣ ልመና ፣ ንቀት ፣ ምርቃትና ምክር ዋና ዋናዎቹ ናቸው።

4.2.1 ሙገሣ

በጭሮ ወረዳ አካባቢ ከጫት ቀጥሎ የሚዘወተረው ምርት ማሸላ ነው። ማሸላ ደግሞ ተወቅቶ ምርቱ የሚገባው በጉድጓድ ነው። ብዙ ጉድጓድ ወይም ሙሉ ጉድጓድ ያለው ሰው በጣም ይከበራል ፣ ይሞገሳል። በተለይ የሁለትና የሦስት ዓመት ምርት ከጉድጓድ ካለው በሹብዶ ወቅት ይዘፈንለታል ፣ ያሞግሱታል።

ለምሳሌ

Qunnee gubbaan bosonni gaaruma

Abboo boolli haddaaruma. (V :5)

ቁኒ ላይ ጫካው ጋራ ነው

አቦ ጉድጓዱ የሁለት ዓመት ነው።

ከቁኒ በላይ ጫካ ነው ጋራው

የሁለት ዓመት ነው ጉድጓዱ ባለገዛው።

ገበሬው የሁለት ዓመት ምርት በጉድጓድ ውስጥ አለው። ይህ ደግሞ የሰውዬውን ጉብዝናና ታታሪነት ያሳያል። የብዙ ዓመት ምርት ከጉድጓድ ያለው በውቂያው ወቅት በተገኙት ሰዎች ብቻ ሳይሆን በአካባቢው ማህበረሰብ ዘንድም ይከበራል ፣ ይመሰገናል። ታታሪና ጉብዝ የሆነን ገበሬ ከሰነፍ ገበሬ ጋር በማነፃፀር ያወድሱታል ያመሰግኑታል። በውቂያ ወቅት ከባለገዛው (ባለደቦው) እና ከባለቤቱ ሌላ በሬም በዘፈን ይወደሳል ፣ ይሞገሣል። ይህ የሚሆነው ማሸላ በበሬ በሚወቃበት ወቅት ነው።

በሌላ በኩል ደግሞ በውቂያ ወቅት በውቂያው ላይ የተሠማሩ ሰዎችም እርስ በርስ ይሞጋገሳሉ። በተለይ ማሸላ የሚወቃው በቡድን (በረድፍ) በመከፋፈልና በመሰለፍ ስለሆነ እያንዳንዱ ሰው የራሱን ቡድን ወይም ስልፍ ያሞግሳል።

ለምሳሌ :-

Warri Qunnee harreen tuma

Salfiin kiyya korreentuma. (V :4)

ሰዎች የቁኒ በአህያ ነው የሚወቁት

ስልፍ የእኔ ኮሬንቲ ናቸው።

በአህያ ይወቃሉ ቁኒዎች

የእኔ ቡድን ኮሬንቶች።

ዘፋኙ ወይም ገጣሚው የራሱን ቡድን ጉብዝና ፍጥነት ከኤሌክትሪክ ጋር በማነፃፀር ነው የገለፀው።

Ulee kiyya niin qaarfadha

Salfii kiyya niin faarfadha (V :37)

ዱላዬን አነሣለሁ

ቡድኔን አወድሳለሁ።

ከዚህ በላይ ከተጠቀሱት ሌላ በውቂያ ወቅት ማሸላ ፣ የሚወዷቸው ሰዎች ፣ ጎሳቸውን ወዘተ በዘፈን አማካይነት ያወድሳሉ።

4.2.2 የልመና ግጥሞች

ገበሬዎች ማሸላ በሚወቁበት ጊዜ የተለያዩ ነገሮችን ለመለመን ሲፈልጉ አፍ አውጥተው ይህ ነገር ይምጣልን አይሉም። ነገር ግን በዘፈን አማካይነት ፍላጎታቸውን በተዘዋዋሪ መንገድ ይገልጻሉ። ለምሳሌ ጫት እንዲመጣላቸው ሲፈልጉ እንዲህ በማለት ባለጉዛውን ወይም የጉዛ እናትን ያስታውሳሉ።

Gogorriin ceetee araada gamatti
Araadni diinaa najjeefte lafati
Abbiyyoon gaarii nah in dhisne lafatti
Aayyiyyoon gaarii nah in dhifne lafatti (III:7)

ቆቅ ተሻገረች ወደ ማዶ አረዳ
ሱስ ጠላት ነው ገደለኝ መሬት
አብዮ /የጉዛ አባት/ ጥሩ ሰው
ነው አልተወኝም መሬት
የጉዛ እናት ጥሩ ሰው
አልተወኝም መሬት።

ቆቅ ተሻገረች ወደ ማዶ
ሱስ መጥፎ ነው ሊገድለኝ አሳዶ
የጉዛ አባት ጥሩ ሰው
ደረሰልኝ ማልዶ
የጉዛ እናት ጥሩ ሴት
ደረሰችልኝ ማልዳ።

በማለት ጫት እንዲመጣላቸው ልመና ያቀርባሉ፣ ችግራቸውን ይናገራሉ። የጉዛ አባት እና የጉዛ እናት ይህንን ሲሰሙ ወዲያው ጫቱን ያቀርባሉ። በአገራችን ባህል ብዙ ጊዜ

ይህንን ስጦት (በተለይ ሰው ቤት ሄዶ የሚበላና የሚጠጣ ነገር ስጦት) ማለት እንደ ነውር ይታያል። ይህንን ሐሳብ ለመናገር በተለያዩ መንገዶች ይጠቀማሉ። በዘፈኑ አማካይነት የተገለፀውም ይኸው ጉዳይ ነው። በጉዛው ላይ ክርስቲያኖች ካሉ ወይም ጉዛው የክርስቲያን ከሆነ መጠጥ እንዲቀርብላቸው በዘፈኑ የሚጠቁሙበት አጋጣሚ ይታያል።

ለምሳሌ:- ትላንት አሰፋሁት ዛሬ አለቀ ጨርቁ
እባክሽ አንቺ ሴት ግገርልኝ አረቁ (VI:21)

4.2.3 የምርቃት ግጥሞች

ለባለ ጉዛው ሥራ የዋሉ ሰዎች ከበሉና ከጠጡ በኋላ ሰውዬውን (ባለጉዛውን) ይመርቁታል። ምርቃቱ ምርቱ የሠላም እንዲሆን ቤቱ የጥጋብ እንዲሆን ወዘተ... ያላቸውን ምኞት የሚያሳይ ነው።

ለምሳሌ:- Saallee mana quufaa
Ammallee quufuma quufa (III:25)

ከብቱም ቤቱም ጥጋብ ይሁን
አሁንም ጥጋብ ጥጋብ ይሁን

ሰውዬውም በሠላም ደርሶ እህሉን በሠላም እንዲበላ በምረቃው ወቅት ይለምነሱታል፤ ይመኙለታል።

ለምሳሌ:- Saani adiin kan samii aachisu
Aabboo Rabbi haa nyaachisu (V:27)

ላም ነጭ ሰማይ የሚያስጮህ
አቦን አግዚአብሔር ያብላው።

ነጭ ላም ሰማይ የሚያስጮህ
የጉዛ አባት አግዚአብሔር ያብላህ

4.2.4 ምክር አዘል ግጥሞች

ገበሬው ውቂያውን በጊዜ ካላጠናቀቀ ምርቱ ደጅ ሲያደር የተለያዩ ችግሮች ሊያጋጥሙት ይችላሉ። ሌሊት እዚያው ከአውድማው አድሮ መጠበቅ ግዴታው ነው። ደጅ ሲታደር ደግሞ ብርዱ፣ የአራዊት ትንኮሳ ወዘተ... ሊያጋጥም ይችላል። ከዚህ ሁሉ ለመዳን በጊዜ ሠርተው መግባት እንዳለባቸው እርስ በርስ ሲመካከሩ

Yuusee bari yuusee bari

Duruu sitti yuusee bari (V :42)

ጮኸ እኮ ጮኸ እኮ

ድሮ ባንተ ጮኸ እኮ

ጮኸብህ ጮኸብህ

ድሮ ጅብ ጮኸብህ

በማለት መምሸቱን ይነግሩታል። በዚህ ጊዜ ሳይመሽ ቶሎ ለመጨረስ ያለውን ጉልበት በሙሉ ተጠቅሞ ይሠራል ማለት ነው።

በሌላ በኩል ደግሞ ለመብላትና ለመኖር ሥራን በርትቶ መሥራት የሚያስፈልግ መሆኑን፣ ካልተሠራ ቁጭ ብሎ መብላት የማይቻል መሆኑን ሲገልፁ

Addis Ababaa gubbaa

Biyyi saakayyoo dhaaban waa hinjirtuu

Gad bu'ii carraaqqadhuu

Biyyi taa'anii nyaatan waa hinjirtuu (III:3)

አዲስ አበባ ላይ ሳከዩ መትከያ ቦታ የለም

ዝቅ ብለህ ሥራ ሳይሠሩ መብላት የለም። ይላሉ።

ጠንክሮ ለሠራ ሰው ማሸላ ለችግር ጊዜ ደራሽ ነው። ምክንያቱም ከእርሻ ጀምሮ እስከ መጨረሻው የምርት ጊዜ ድረስ በደንብ ከተሠራ ጥሩ ምርት ይገኛል። ምርቱ ደግሞ ለምግብነት በመዋል ከረሃብና ከችግር ያወጣል። ለዚህ ነው ገበሬዎች ማሸላ በሚወቁበት ወቅት በሚያሰሙት የሾብዶ ዘፈን

Bishingaa jettaniinii

Qaqallaa akka citaadhaa

Guddateet nama oolchaa

Dalagaatti citaadhaa (III:24)

ማሸላ አላችሁት ቀጫጭን እንደ ሳር

አድጎ ሰው ያውላል በስራ ቁረጠ።

ማሸላ አላችሁት እንደ ሣር ቀጫጭን

በሥራ ብቻ በርቱ አድጎ ከሞት ያድናል። ያሉት።

ይህ ጥናት በምዕራብ ሐረርጌ ዞን ጭሮ ወረዳ በሙቀጫ ወቀጣና በማሽላ ውቂያ ወቅት የሚሰሙ የሥራ ዘፈኖችን መሰብሰብ በሚያነሱባቸው ርዕሰ ጉዳዮች መከፋፈልና መተንተንን ዓላማው አድርጎ የተነሳ ሲሆን በዚህ መሠረት 105 የሙቀጫ ወቀጣ (ድኮ) እና 49 የማሽላ ውቂያ (ሾብዶ) በአጠቃላይ 154 የዘፈን ግጥሞችን በመሰብሰብ በይዘታቸው በመከፋፈል ትንታኔ ተሰጥቷል።

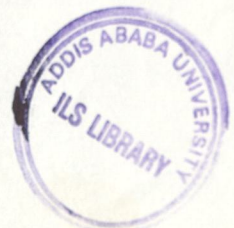
ሥራ ለቃል ግጥም የመክሰቻ አጋጣሚ ሲሆን የሥራ ዘፈኖች አድካሚና አሰልቺ የሆኑ ሥራዎችን በጋራ ለመግፋት በቡድን የሚዘፈኑ ናቸው። አልፎ አልፎ በተናጥልም ሊከወኑ ይችላሉ። የሙቀጫ ወቀጣ ብዙ ጊዜ በቡድን የሚቀርብ ሲሆን አልፎ አልፎ በተናጥልም ይቀርባል። የማሽላ ውቂያ ዘፈን ግን ሁል ጊዜ በቡድን የሚከወን ነው። ሥራዎች በቡድን ሲከወኑ ሥራዎችን ያለድካም ለመሥራት ሲሉ ሠራተኞቹ ድኮ በሙቀጫ ወቅት እና ሾብዶ በውቂያ ወቅት ይዘፍናሉ።

በጭሮ ወረዳ ማሽላ ብዙ ጊዜ በዱላ የሚወቃ ሲሆን አልፎ አልፎ በበሬም ይወቃል። በሁለቱም የውቂያ ዓይነቶች የሚወቁ ሰዎች የሚያዘኟቸው ግጥሞች አሏቸው ። በበሬ በሚወቁበት ጊዜ በአብዛኛው የሚዘፍኑት ክርስቲያኖች ሲሆኑ ዘፈኑንም በብዛት በአማርኛ ይዘፍናሉ።

ድኮ የአሮምኛ ቃል ሲሆን እህል በሚወቀጥበትና በሚፈጭበት ወቅት የሚዘፈን ባህላዊ ዘፈን ነው። ሾብዶ ደግሞ በውቂያ ወቅት የሚዘፈን ባህላዊ ዘፈን ነው። እነዚህ ሁለት የሥራ ዘፈኖች ከዚህ ቀደም በብዛት ይሰሙ የነበሩ ሲሆኑ በአሁኑ ጊዜ ግን በመረሳትና በመጥፋት ላይ ናቸው። ሙቀጫ የሚወቀጠው ብዙ ጊዜ በሴቶች ሲሆን ውቂያ ደግሞ በወንዶች የሚሰራ ሥራ ነው። ወንዶች በውቂያ ወቅት ሾብዶን ሲዘፈኑ የሴቶች ድርሻ እልል ማለት ብቻ ነው።

ወንዶች ማሽላ ሲወቁ በሁለት ሶስት ቡድን ተከፋፍለው ረድፍ በመሥራት ሲሆን ዱላቸውን በረድፍ ተራ በተራ እያነሱ ይወቃሉ። የሾብዶ ዘፈንም የሚቀባበሉት እንደ ዱላ አነሳሳቸው ተራ በተራ ነው።

የሙቀጫም ሆነ የማሽላ ዘፈን ግጥሞች የተለያዩ ጉዳዮችን ያነሳሉ። ከነዚህ ውስጥ ንቀትን፣ መለያየትን ፣ የሀብት ንብረትን ጉዳይ፣ ፍቅርንና ውዳሴን የሚያመለክቱት

የድክ ዘፈን ግጥሞች ሲሆኑ መገሳ (የገዛውን ባለቤት፣ ጎበዝ ገበሬን፣ በሬን የሚያሞግሱ)፣ ልመና፣ ምርቃት፣ ምክር አዘል የሆኑ ግጥሞች ደግሞ በሾብዶ የተነሱ ናቸው።

የድክ ዘፈን ግጥሞች ከመቀጫ ጋር የተያያዙ እንዳሉ ሁሉ ከመቀጫ ጋር ግንኙነት የሌላቸው በርካታ ናቸው። እነዚህ ግንኙነት የሌላቸው ግጥሞች ከድክ ውጭ በሌሎች ባህላዊ ዘፈኖች ውስጥም ሊዘፈኑ ይችላሉ።

በአጠቃላይ የድክና የሾብዶ ዘፈን ግጥሞች ሁለቱም የራሳቸው የሆኑ ባህሪያትና ይዘቶች አሏቸው። እነዚህ ባህላዊ ዘፈኖች በአሁኑ ወቅት በመረሳት ላይ ያሉ በመሆናቸው ቢያንስ ግጥሞቹ እንኳን ተሰብስበው ቢቀመጡ ለቀጣዩ ትውልድ ቅርስ ይሆናሉ።

የተጠቀሱ ምንጮች

ሀብታሙ አሰማየሁ ፣ «በጨቦና ጉራጌ አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ የሠርግ ሥርዓትና በሰርጉ ወቅት የሚሰሙ ዘፈኖች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1974።

ሁሴን ኢንዶሳ፣ «የሚዜሙ የአርሲ ኦሮሞ ስነ ቃላዊ ግጥሞች»፣ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1980።

ለቺሳ አሰፋ፣ «በጨሊያ አውራጃ ስለውቃቢ ያለው እምነትና የእምነቱ መግለጫ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1982።

ለገሠ አንበሳ፣ «በምዕራብ ሸዋ ግንደበረት ወረዳ የደቦ ዘፈን /Sirba daboo/ይዘት ትንተና»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1995።

ልዑል ሰገድ እርቅ ይሁን፣ «የአምባሰል ገበሬዎች በእርሻና በውቂያ ጊዜ ሲዘምሩ የሚያሰሙ የሥራ ዘፈኖች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል ትውፊት በሚል ርዕስ ለተዘጋጀ ሴሚናር የቀረበ ፅሁፍ፣ 1973።

ሐሊማ ሙሐመድ ፣ «ለባሌው ሼክ ሁሴን የተገጠሙ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1974።

መኮንን ብሩ ፣ «በመናገሻ አውራጃ በአድኦ በርጋ ወረዳ በገዳ ስርዓት ላይ የሚዘፈኑ የኦሮምኛ ዘፈኖች ይዘታዊ ጥናት»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1981።

ሙሉጌታ ሽመልስ ፣ «በባሌ ዞን ጊኒር ወረዳ ዘሉባ እና በርበሬ በተባሉ ቀበሌዎች ለአዩ ሞሚና የሚዜሙ ሙገሳዎች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1995።

ሙሐመድ እብሬ፣ «ሼህ አደም ድርቃናና ግጥሞቻቸው»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1988።

ሚሊዮን ስዩም፣ «የገበሬን ሙያና ኑሮ የሚያንፀባርቁ የአማርኛ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ለባችለር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፣ 1973።

- ሚሊዮን ረታ፡ «የጨርጨር ኦሮሞ ሴቶች የሂሴ ዘፈን ግጥም»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ሰባችላር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፡ 1986።
- ሞላ ፈለቀ፡ «በደንበጫ አከባቢ የሚሰሙ የውቂያ ግጥሞች ስነ ቃላዊ ባህሪያትና ይዘት»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችላር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፡ 1993።
- ሮማን ገብረ አምላክ ፡ «የአድዋ አውራጃ የሥራ ላይ ዜማዎች»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችላር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፡ 1987።
- ሸምሰዲን የሱፍ፡ «ሚሪይሳ በምዕራብ ሀረርጌ ኦሮሞ»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የባችላር ዲግሪ ማሟያ የቀረበ ፅሁፍ፡ 1986።
- ሸጉጤ ተሾመ፡ «በጉጂ ጉሳ የቦሊቱ ጌረርሳ ግጥሞች»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችላር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፡ 1986።
- በየነ ለገሰ፡ «በምስራቅ ወለጋ በጅማ አርጆ ወረዳ የኦሮሞ ብሔረሰብ ጌረርሳ/ቀረርቶ አይነቶችና አጭር ትንታኔ»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችላር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፡ 1992።
- ባዬ መከራያ፡ «በደብረ ማርቆስ የገበሬን የስራ እንቅስቃሴ የሚያንፀባርቁ ባህላዊ ግጥሞች»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የባችላር የቀረበ ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፡ 1976።
- ብርሃኑ ገበየሁ ፡ «የስነ ቃል ምንነት ዘውጎች አስባሰብና አተናተን»፡ አዳማ ላይ የባህል ሚኒስቴር ባዘጋጀው አውደ ጥናት የቀረበ ግንቦት ፡ 1995።
- ተስፋዬ ለገሰ ፡ «በሰሜን ሸዋ /ስላሌ ዞን ኩዩ ወረዳና አካባቢው ለሸፍቶች የተዘፈኑ ግጥሞች»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችላር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፡ 1995።
- ተስፋዬ አብሲና ፡ «በምሥራቅ ወለጋ በጅማ ገነቴ ወረዳ የኦሮሞ ብሔረሰብ የጉንዶ ቦሬ/ሠርግ ዘፈን ግጥሞች»፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችላር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፡ 1995።

ተክሎ አርጋ፡ «በምዕራብ ሸዋ ዞን እድላ በርጋ ወረዳ የኦሮሞ ብሔረሰብ የሠርግ ዘፈን ግጥሞች»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1995።

ታደሰ አለሙ ፤ «የሰላሌ ኦሮሞዎች የፍቅርና የሠርግ ዘፈን ግጥሞች»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1974።

ታደሰ ዘውዴ ፤ «የሐረር ጋልኛ ግጥሞች»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1963።

አበራ ዘመድሁን ፤ «የጉጂ ጎሳ የግጥም አይነቶች ዳሰሳና ትንተና»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1978።

አበበ መግራ ፤ «በአርሲ መስተዳድር ዞን በሂጦሳ ወረዳ የገብ ጨዋታ ግጥሞች»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1993።

አበባየሁ ደምሴ ፤ «የኦሮሞ ረገዳና ዲቺሳ ግጥሞች በየረርና ከርዩ አውራጃ»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1974።

አብረሃም ዓለሙ ፤ «በግራዎ ወረዳ አካባቢ የገበሬዎች ደረሻ/ የሥራ ዘፈን ግጥሞች»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1987።

፤ «የሥነ ቃል ጥናት በኢትዮጵያ»፤ የባህል ሚኒስቴር አዳማ ላይ ባዘጋጀው አውደ ጥናት የቀረበ ፅሁፍ፤ ግንቦት 1995።

አብዱራሂም አደም ፤ «በባሌ ክፍለ ሀገር በመንደዩ አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ የጋብቻ ጊዜ አባባሎችና ዘፈኖች»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1974።

አታለሰች ደሳለኝ ፤ «የሱፍ አመር የአምልኮ ግጥሞች»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1974።

አይሳነው ኃይሉ ፤ «በወለጋ የነቀምት አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ የዘፈን ግጥም»፤ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፤ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፤ 1974።

- አዲሱ ወርቅ ፡ «የሸዋ ጋላ ሀገረሰብ ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1963::
- አታፈራሁ መክብብ ፡ «በኢሉባቦር ዞን ወረዳ የኦሮሞ ብሔር የከዳ ጋብቻ ላይ የሚዘመዙ ዘፈኖች ይዘት» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1989::
- አንዳልካቸው አካሉ ፡ «በምዕራብ ሐረርጌ/ጨርጨር አካባቢ የአውሊያ ቤት የልመና ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1993::
- አንድሪስ ይማም ፡ «የዛር ዘፈን ግጥሞች ክዋኔ በወግዲ ወረዳ» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1997::
- አነሲሞስ ነሲብ፣ ጀልቀበ በርሲሳ ፡ መንከሎ የስዊድን ሚስጥን ማተሚያ ቤት ፣ 1894::
- አበበው ቦባሳ ፡ «የገዳ ዘፈኖች ይዘት ትንተና በጀልዱ ወረዳ» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1995::
- አባ መኮንን ፡ «በምሥራቅ ወለጋ ዞን የጃርዳን ጃርቴ ወረዳ የአዳኞች ሙገሳ ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1996::
- አተማ ጅማ ፡ «የአሩሲ ጋልኛ ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1963::
- ወርቁ አተማ ፡ «በአርሲ ዞን አሳሳ አካባቢ የጎሾ/ የከንፈር ወዳጅ ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1995::
- ወርቁ ደቻላ ፡ «በወለጋ ክፍለ ሀገር ሆሮ ጉድፍ አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ ቀረርቶ ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1978::
- ወንዱ አሰግድ ፡ «በምዕራብ ሀረርጌ ክፍለ ሀገር በአፍደም አውራጃ የኦሮሞ ብሔረሰብ የሸገጌ ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1984::
- አለም ሰገድ ክፍሉ ፡ «በምዕራብ ሐረርጌ ገለምሶ አተማ የአዶ ክብሬ በዓል አከባባርና ለበአሉ የሚዘመዙ ስነ ቃላዊ ግጥሞች» ፡ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣

ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1996።

ዘራሁን አስፋው ፣ የሥነ ጽሁፍ መሠረታዊያን፣ አዲስ አበባ ንግድ ማተሚያ ድርጅት፣ 1992።

የኔ ዓለም አረዶ ፣ «የጥዩ አካባቢ ሴቶች የስራ ላይ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1997።

ያዜ ወርቁ ፣ «የደንቢያ አውራጃ የስራ ላይ ዜማዎች ትንተና»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1984።

ይርጋለም ታደሰ ፣ «በምዕራብ ሐረርጌ በበዴሳ ከተማና በዙሪያዎ ባሉት ቀበሌ ገበሬ ማህበራት የሚደረግ የጭዳ እምነት ክዋኔ ስነ ስርዓትና የእምነቱ መለመኛ ስነ ቃላዊ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1995።

የሴፍ ሰሙ ፣ «የፋርሲ ወረዳ የሊቃ ወዳጃ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1997።

ደመቀ ቢያዝን ፣ «የሙቀጫ ግጥም በሁለት እጁ እነሴ ወረዳ»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1997።

ደረጀ በቀለ ፣ «የአርሲ ኦሮሞ ብሔረሰብ የከብት ምስጋና ዘፈኖች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1973።

ደሴ አብደላ ፣ «በአርሲ ዞን አርባ ጉጉ አውራጃ መርቲ ወረዳ ኦሮሞዎች ዘንድ አድባር ላይ የሚሰሙ መንቶ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1995።

ድሪባ ተረፈ ፣ «በምዕራብ ሸዋ ዞን ግንደበረት ወረዳ የከብቶች ሙገሳ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1993።

ገመቹ ደበሌ ፣ «በምስራቅ ወለጋ ጊዳ ኪረሙ ወረዳ የኦሮሞ ብሔረሰብ የሙገሳና ነቀፋ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1995።

ጌታቸው አዳኛ ፣ «በባሌ ክፍለ ሀገር በመንደዩ አውራጃ የአሮሞ ብሔረሰብ የጋብቻ ጊዜ አባባሎችና ዘፈኖች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1996።

ጣሰው ለማ ፣ «አሴሳ በደገም ወረዳ የአሮሞ ልጃገረዶች የአዲስ ዘመን መቀበያ ግጥሞች»፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ ፅሁፍ ክፍል የቀረበ የባችለር ዲግሪ ማሟያ ፅሁፍ፣ 1991።

ፈቃደ አዘዘ፣ የሥነ ቃል መመሪያ ፣ አዲስ አበባ፣ ኢንተርናሽናል ጀርመናዊ የጎልማሶች ትምህርት መረዳጃ ተቋም፣ 1991 ።

Addisu Tolesa. "The Historical Transformation of a Folklore Genre: The 'Gerarsa' as National Literature of the Oromo in the context of Amhara Colonization in Ethiopia" Bloomington: Indiana University, 1990.

Bartels, Lambert. "Dabo: a Form of Cooperation Between Farmers Among the Mecha Galla of Ethiopia social Aspects, Songs and Ritual" Reprinted from Anthropos St. Augustine, V. 70 in Anthropology Miscellanea, 1975.

Central Statistics Abstract, population size by sex, area and density by region, zone and wereda, July 2006.

Finnegan, Ruth. Oral Literature in Africa. 1970. Nairobi: Oxford University Daressalaam, 1998.

_____, Oral Poetry. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Galmee Jechota Afaan Oromoo. Amaarifaafi Ingilizii/ Gumii Qormaata Afaan Oromoo Biiroo Gurmaa'ina Ummata Aadaa Isportii fi Dhimma Hawaasummaa. Adaamaa: Mana Maxxansa Artistiiki, 2004.

Getie Gelaye. "Peasants and Ethiopian State: Agricultural Producers' Cooperatives and their Reflections in Amharic Oral Poetry A case study in Yetnora, East Gojjam, 1975-1991", Hamburg: LIT, 2000.

_____. 'Amharic Oral Poems of the Peasantry in East Gojjam' Hamburg, London: LIT Verlag Munster, 2001.

Krappe, Alexander H. The Science of Folklore. Newyork: W.W. Norton and Comp. 1964.

Leach, Maria. Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend. New York, 1949.

Okpewho, I . African Oral Literature. Bloomington and Indianapolis : Indiana University press, 1992.

The Regional Government of Oromia Statistical Abstract 5th ed. November 2005.

Sumner, Claude. Oromo Wisdom Literature Volume II Song Collection and Analysis. Addis Ababa Published. By Gudina Tumsa Foundation, 1997.

Temesgine Gobena. "Gege, dabo and other Communal Labours mainly among the Oromo of Western Shewa and Wallaga". AAU Department of Sociology and Social Administration, Society bulletin Vol. 1 No. 7,2002.

Wiirtuu. Barrulee Qormaata Waaltina Afaan Oromoo. Jildii-6. Biiraa Aadaa fi Beeksisa Oromiyaatti, Gumii Qormaata Afaan Oromootin Kan qophaa'e, Finfinnee, Caam . 1993.

ሰቃለ መጠይቅ የቀረቡ ጥያቄዎች

1. መቀጫ የሚወቀጠው መቼ መቼ ነው? ወቅትና ሰዓቱን?
2. ወፍጮስ መቼና በማን ይፈጫል?
3. መቀጫ የሚወቅጡ ሰዎች በዕድሜ፣ በጾታ የተገደቡ ናቸው? ወይስ ማንኛውም ሰው ሊወቅጥ ይችላል?
4. መቀጫ ሁል ጊዜ በጎብረት ብቻ ነው የሚወቀጠው?
5. በመቀጫ ወቅት መዘፈናችሁ ፋይዳው /ጥቅሙ/ ምንድን ነው?
6. በመቀጫና በወፍጮ ጊዜ የሚዘፈኑ ዘፈኖች ስማቸው ምን ይባላል?
7. የመቀጫ ዘፈንን እንማን ናቸው የሚዘፈኑት? ልዩ ችሎታን ይጠይቃል ወይስ ማንኛውም ሰው ይዘፍናል?
8. እነዚህ ዘፈኖች ከዚህ ሥራ ውጭ ይዘፈናሉ?
9. በመቀጫ የሚወቀጡ እህሎች ምን ምን ናቸው?
10. ለመውቀጥ የሚያስፈለጉ ነገሮች ምንድናቸው?

ሰውንዶች የቀረቡ ጥያቄዎች

1. ሹብዶ ማለት ምን ማለት ነው?
2. ሹብዶ መቼ መቼ ይዘፈናል?
3. ሥራ (ማሽላ ሲወቃ) በምን ዓይነት ሁኔታ ነው? በጎብረት ወይስ በተናጥል?
4. በማሽላ ውቂያ ወቅት የሴቶች ሚና ምን ይመስላል?
5. ለማሽላ ውቂያ የሚያስፈልጉ ቅድመ ሁኔታዎችና ለሥራው የሚያስፈልጉ ቁሳቁሶች ምን ምን ናቸው?
6. ማሽላ የሚወቁት በዕድሜ ተለይተው ሊታወቁ ይችላሉ? ለምሳሌ ወጣቶች ሽማግሌዎች...
7. ለማሽላ ውቂያ የሚውለው ዱላ ከምን ይሠራል?
8. ዱላው ከአንድ ውቂያ በላይ ሊያገለግል ይችላል?
9. የአውድማ ዝግጅት ምን ይመስላል?
10. ማሽላ በዱላ ሲወቃ ያለው ሁኔታ ምን ይመስላል?
11. ማሽላ በአካባቢው ሌላ ስያሜ /መጠሪያ/ አለው?
12. በውቂያ ላይ የሚዘፈኑ ዘፈኖችን ሁሉም ተሳታፊዎች ማቀንቀን ይችላሉ?
13. በማሽላ ውቂያ ወቅት የሚዘፈኑ ዘፈኖች /ሹብዶ/ ውስጥ የሚነሱ ጉዳዮች ምን ምን ናቸው?
14. ማሽላ ከተወቃ በኋላ የት ነው የሚገባው? በጎተራ ...
15. በአጠቃላይ ማሽላ የሚወቃው በጉዛ (በደቦ) ከሆነ የጉዛ አለማመን ምን ይመስላል?
16. ጉዛ ማለት ምን ማለት ነው?
17. ጉዛ እንዴት ይለመናል?
18. ማንኛውም ሰው ጉዛ ቢለምን የተለመነው ሰው ሁሉ ይሄድለታል?
19. ለማሽላ ውቂያ ጉዛ ይለመናል?
20. በጉዛ ላይ የሚቀርቡ ነገሮች ምን ምን ናቸው?
21. በጉዛ ላይ ምርቃት /የሚመረቅበት አጋጣሚ ይኖራል?
22. ከባለጉዛዎቹ የሚጠበቁ ነገሮች ምንድን ናቸው?
23. ጉዛ ሲለመን ስንት ቀን አስቀድሞ መንገር ያስፈልጋል?
24. በጉዛ ወቅት ዘፈን ይኖራል? ካለ ዘፈኑን የሚመሩት እነማን ናቸው?
25. ማንኛውም ሰው ይዘፍናል ወይስ የተለዩ ሰዎች አሉ?

የመረጃ አቀባዮች ስም ዝርዝር

ተ.ቁ	ስም	ዕድሜ	ሥራ	ያደረገው አስተዋጽኦ	አድራሻ
1	በለጠ ታዩ	73	ገበሬ	የውቀትና የማሻሻል ቆረጣ ዘፈን	ጭሮ ወረዳ አርበረከተ
2	ተሾመ	62	ገበሬ	የውቀትና የማሻሻል ቆረጣ ዘፈን	ጭሮ ወረዳ አርበረከተ
3	ዛራ መሀመድ አህመድ		ገበሬ	የሙቀጫ ዘፈን የገዛ ምንነት	ጭሮ ወረዳ መድቾ ቁጥር 9
4	ሀሊማ አብድራሂማን		»	የሙቀጫ ዘፈን	»
5	ከድጃ መሀመድ ገኖ		»	»	»
6	ሞሚና ዩሱፍ ሰኢድ		»	»	»
7	ራዲያ መሳ		»	የሙቀጫና የወፍጮ ዘፈን	»
8	አሚና መሳ አምቡራ		»	»	»
9	መርድያ ዳውድ		»	»	»
10	አሻ መሀመድ አሊ		»	»	»
11	ሀሊማ አህመድ		»	»	»
12	ከዶ ሁሴን አህመድ		»	»	»
13	ዘሀራ መሀመድ (ሙሉካ)	35	የጫት ነጋዴ	የሙቀጫና ማሻሻል ሲጋዝ የሚዘፈን ዘፈን፣ ስለገዛ	ጭሮ ወረዳ መድቾ ቁጥር 2
14	አህመድ መሳ	42	ገበሬ	የማሻሻል ውቅያኖስ ዘፈን	ጭሮ
15	አሰዱ መተቂ	-	በምዕራብ ሐረርጌ የባህል ቢሮ ሰራተኛ	- ስለገዛ - ስለአካባቢው መረጃ	ጭሮ
16	መሀመድ አህመድ	-	የምዕራብ ሐረርጌ ዞን ስታስቲክስ ቅ/ጽ/ቤት ኃላፊ	ስለ ጭሮ ወረዳ የህዝብ ብዛት	ጭሮ
17	አህመድ ከድር	-	ገበሬ	የማሻሻል ውቅያኖስ ዘፈን	አርበረከተ
18	ብርሃኑ እንዳለ	39	መምህር	ስለገዛ ዝግጅት	ጭሮ

I. Walaloo dikkoo (mooyyee)

1. Dikkoyyee koo ni waarinaa
Kaleessa galgalaa kaleen galgaltuu
Asin jira jettee na hinjajjabeessituu
2. Gaara kana gubbaaa citaan birkii birkii
Maal jettee natti boonte waanni cittoon milkii
3. Hallayyaa kabalee harki na hin laalanee
Muyra firii diimaa
Aayyoo na deessellee hanga kee hin jaalanne
4. Duumessi rarra'ee numattuu hin roobinii
Kee garaan joollumaa numattuu hin booyinii
5. Aalaa nyaatu nyaadhuu aaloo hin tutuqinii
Kajaalatte jaal'uu mara hin tuttuqinii
6. Dikkoo Alii mulluu
Bakka hinbeekne hin bullu
7. Mararaa qolfannee muuyra facaafannee
Marartuu jaalalaa maliin galafannee
8. Hidhatan shaashumaa yoo tuman mooyyuma
Qonxir subaatumaa
9. Ani durin jaaladhee taphsiiftuu qoolee
Amma irra guddadhee aachiftuu mooyyee
10. Nama maraatellee hakiima geessanii
Yoon siraa maraadhe eessa na geessanii
11. Aayyoon dubra hinqabduu bishaanin waraabaa
Muuyra niin dabalaa dhedheeraa karaabaa
12. Roobni duruu roobaa lolaasee galaanaa
Muuyraan duruu tolee dabalasaa yaana
13. Aala ooyruu keenyaa wajjin nyaannan se'ee
Tokkittii baranaa wajjin baanan se'ee
14. Aaboon muuyra qotee dheeraa firii meetaa
Boontuu kaarruu meetaa mooyyee tumuu feetaa

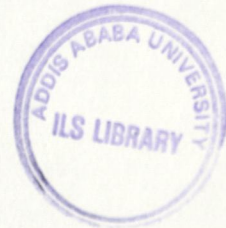
15. Asheeta naa murii muuyra firii diimaa
Koottu waliin haasofnasa meeta kaarruu lamaa
16. Muuyraan diimaa dheeraa adiin waa gaariidhaaa
Koottu mooyyee tumnaa waaree galgalaadhaa
17. Namni mooyyee tumu daakkii waa hinjarjaruu
Namni muuyra beeku mooyyee mataa hin maru
18. Burjaana kaayyadhuu lootii ladaayyadhuu
Koottu mooyyee tumnaa hiriyaa gaafadhuu
19. Manni kun haarawaa waa dagalee hinqabuu
Silaa suman faarsaa waa sagalee hinqabuu
20. Qamisni kootumaa kofoon shurraabumaa
Bareenni keetumaa kiyya carraaquma
21. Gaara kana gubbaa gufuu bakkanniisaa
Afaan gubee goote haala ilmaan kanniisaa
22. Sareen hirpha hinqabduu mucucaattee hinkuftuu
Hojjaan warraa hindhumtuu hula cuftee hindhuftuu
23. Yaa ciroo yaa ciroo maaltu ciree tuulee
Ija lamaan duraa maaltu kuulii kuulee
24. Aala ooyruu keenyaa muuyra birkii lamaa
Eessaa baatee deemata loosha kaarruu lamaa
25. Asheeta naa murii mataa boqqoolloodhaa
Koottu keenya gallaa ganda qorqoorroodhaa
26. Huccuu kaalus kutaa yaa shiggiree kiyya
Shiggiree jaalalaa marfe qulfii kiyya
27. Shinbirroon wal loltee baala muuzaarratti
Koottuu na fudhadhu Waazir muussaarratti
28. Aabboon buna dhaabee muka firii dhalu
Eeysaa baatee deemtaa meeta firii dhalu
29. Nama yaanni qabe hakiima geeysanii
Naannoo dhawaan tole rooba itti dheeyyani

30. Asheeta waadani muuyra firii meetaa
Dubroo yaamanii dikkoo doow'ii feetaa
31. Muuyra calleessanii daarota guutani
Dubroot mooyyee tumaa dikkoo hindhageessanii
32. Mooyyee tumuu hinbeekuu dhagaa naaf kaayaadhaa
Dikkoo Sirbuu hin beekuu dubroo naaf yaamaadhaa
33. Dhagaan daakuu cabee willee yaanni qabee
Akka willee sanii yaanni kee na qabee
34. Hallayyaa jaldeessaa boorteen gama keessaa
Bakka garaan jiru miilli nama geeysa
35. Qoshaa daaktuun anaa calla firii diimaa
Mooyyee tumtuun dubraa diimtuu martuun tumaa
36. Horii keenya keessaa diimaan abbaa korraa
Muuyra muruun warraa talaan taluun dubra
37. Namni goojjoo galu tirma ciqaawwataa
Namni shaggeen gante fuudha irraanfata
38. Ani loonin tiksaa qarreerra deemeetii
Koottu muuyra tumnaa mooyyee aachifneeti
39. Itillee sangaadhaa fiixa qabii afii
Barana hin heerumtuu yaada malee rafi
40. Jiini hinbaane jettaa kan nugubuu ga'ee
Na hinjaalattu jettaa kanin du'uu ga'e
41. Bishaan bishuu maddaa waabeen galaanumaa
Qotatan muuyrumaa kan biraa maalumaa
Naanoon rifeensumaa namoomni keessumaa
42. Qamisa xixiqqaa shurrubbaa qomarraa
Kan mudhiin shurrubbaa kee martuun dugdarra
43. Yoo Baddeessaa buute daawwitii naa biti
Namatti hin kenninii ofumaa naa fidi
44. Ahimad Alii tokko jimaan dhaaba jedhee mi'eessaa tarrisee
Wallaalummaa mitii dhukkuba farrisee

45. Aabboon na hinjaalatuu buna na guursisaa
Osoo na jaalatee suma na fuusisaa
46. Harottiin goggoydee kaasaan waraabanii
Ani si jalaa hin hafu nallee waraanani
47. Bishaan waabee maddaa raamis jalaan garbaa
Jiraannu wal agarraa duunu qabriin adda
48. Asiin laga buunaa qamisa miiccannaa
Marxoo micirrannaa silaa akka jaalalaa
Lubbuun kiyya kan kee waluu jijjiirrannaa
49. Aabboon na jaalataa shaamee naa baafataa
Namni biyya biyyaa yaada wal gaafataa
50. Horii keenya keessaa quluuluun raadumaa
Namni fuudhee hinqabne galgalli yaaduma
51. Roobni roobuu hindinnee duumessatu hinjirree
Dubroo dhufuu hindinnee jaalalatu hinjirree
52. Mana aabboon jaaree aayyoon haa ajjeertuu
Nuwalii gaabbinee lubbuu du'aa jirtuu
53. Billaawa aabboo shukkaa akaakoo
Silaa numan boonaa loontu gabaaboo
54. Dikkoon mooyyee hintumtuu dikkoo Alii malee
Haftuun hellee hindhaqxuu faaya dubraa malee
55. Carcar muka hinqabuu laaftoo biitee malee
Ani sijalaa hinhafu yoo na hiite malee
56. Kaleessa galgalaa aduun karaa hinbullee
Silaa wajjin bannaa situ dafee hindhufne
57. Dukkana hinduulanii ifa eeggatanii
Bareeda hinkuulanii ija sodaatanii
58. Hiddin hidda hinqabduu mee lullulii laalii
Fira asii hiqabu mee bubbulii laalii
59. Aabboon afran Qalloo lammii oromtichaa
Saba seenaa qabu kan aadaan tokkichaa

60. Dhungatiyoo buunee saawwan wareeranii
Kaarruu kee qallayyoo bassaa areeranii
61. Kalee laga buunee laga bishaan eelaa
Baddaa si hin baasinii biyya bulchaan beeraa
62. Roobni roobee gannaa maaf dheeda godaannaa
Abbaan keenya tokkoo maaliif wal sodaannaa
63. Kalee waabe buunee loowwan karaa hinbullee
Silaa wajjin gallaa atuu garaa hinmurree
64. Ahimad Alii tokkoo oduun shawaa hinbuunee
Alagaan diinumaa kan duutu sii hin naanee
65. Issa re'ee hinqabuu hoolota raafataa
Dura hindeddeeminaa gowwaan ni maraataa
66. Qooshamii qooshamii qooshaa beerri daakuu
Qoomamii qoomamii doofaa dubraa yaatu
67. Mata qomaa lagaa bubbeen walaawwaltee
Kan kaadhimaa darsaa dacheen garagalteen
68. Barbareen amaaraa diimatte akka foonii
Gadheen wallee hin beekne gadoodde akka loonii
69. Yaa karaa gooroo dheeraa dafii hin qabnee
Yaa garaa jaalalaa gowwaa sabrii hinqabnee
70. Kana ittuman dhiisaa mugee gadin ciisaa
Akka nama du'ee kee maqaa nan dhiisaa
71. Oggaa ciroo buutu nibraa timaantimii
Goofaree hin laalinii hinqabu saantimii
72. Aabboon gabaabaadhaa jilbatti na bu'aa
Silaa sin liqmsaa hudhameetin du'aa
73. Ituun guddoon baabboo gaadullaan galaalchaa
Koottu wajjin gallaa damman sii xalalchaa
Dammillee bishaanii saayyaanin sigalchaa
74. Minaminoo dooyyoo qonxir firii hinqabuu
Siifan subii deemaa du'us gumaa hinqabu

75. Gaafan dur ijoollee dirinee loon tiksee
Hangaan kaarruu keetii dukkanalle ibsee
76. Mooyyee mooyyeen kadunfuraa
Eeysaa argatte muyyoon ka mataa dunfuraa
77. Mooyyee mooyyeen ka garrii
Eeysaa argatee muyyoon ka mataa arrii
78. Si mooyyeen maali na seete dardara goobe na seete
Si mooyyeen maali na seete haftuu ulfoofte na seete
Warra dubraa talaantalli yaadee
Tokkittii akka tiyyaa waraabessi nyaatee
79. Dukkana hinduulani ji'a baafatanii
Dubbi nama dhibdee amba gafatanii
80. Farda hula qunnee bu'et laga oolaa
Ka marxoo bixxeessaa fuullee keetiin oolaa
81. Warri hula qunnee shumburaa shamatee
Shumbur shanyii intalaa sigarraan gammadee
82. Yaa karaa gooroowo dheeraa shanshalataa
Namni qawween dhooytee kufet gangalataa
83. Gaadulleessi duulee gaadullaa gaafadhuu
Hin duunee niin jiraa
Yaa boontuu oromoo imimmaan haqadhuu
84. Tokkicha laazimaa hoolaa bubbeen fuutee
Abshir wal hin dhabnuu yoo adawiin duute
85. Armaanin gadi deemaa karaa qabrii turkii
Garaa maramarii naa deebisi qurxii
86. Yaa boqqoolloo hirnaa lama dhalti barii
Yaa hiriyaa dubraa nama ganti barii
87. Karaaba karaabaa karaan na dararee
Safii akka maallaqaa sumatu na mararee
88. Dukkana halkanii dukkan dhaltuun se'ee
Dukkanooytee teessa waan naan loltuun se'ee

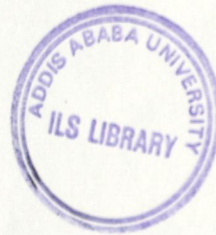
89. Robni robee roobee harargee balleessee
Loshaa Rabbiin uume alangee fakkessee
90. Sanbaleexan haamaa ctaa mana abbeetii
Qilleensat na fide shittoo morma keetii
91. Yaa karaa goorowoo dheeraa mammaranii
Wal dhabatu jiraa maa waluu baranii
92. Adal talbaa gubee wal mare aarrinii
Meeshaa faranjichaa dadhabe gaallinii
Ka dadhabbi hinqabne dhufe xiyyaarrinii
93. Gammoojjii siigadii burqaa roobnii dhibee
Jaalala koof kan kee quraannillee himee
94. Gurraattii loon Issaa burree loon Baabbilee
Lubbuu du'aa jirtuu nu wali gaabbinee
95. Armaan gadi iyyuu kuyyuu akka laalla'ee
Iyyuu haa birmatu abbaan magaala'ee
96. Kalee laman kufee qalqala wajjinii
Onnee naa ergisii sabbatuma wajjin
97. Warri hulaa qunnee bu'eet laga oolaa
Kan mudhii shonkoora fuullee keetiin oolaa
98. Yaarisii yaarisii raaree mixaaxisii
Ji'at natti ejjetee yuusee na gadhiisii
99. Gammoojjii sii gadii dhufee qonna hintaanee
Silaa siifan kennaa nafseen kennaa hintaanee
100. Konbolcha konbolchaa yaa dirree konbolchaa
Sabbataan hidhadhuu kan mudhii miidhagsaa
101. Ajaa'iba Rabbii lubbuun qabnaan duutee
Ati maa hindalagnee kan sibiraa fuutee
Tokkicha maallimaa agobar geessanii
Lukkuu namaa yaadduu eeysaa dhageessanii
102. Jiini garbuu hingogsuu numa shaakarreesaa
Hamaan dubbii hindhoksuu waliin nu balleesaa

103. Kaleessa galgalaa ogguu galgaltuudhaa
Qilleensattin dhaamee bubbeen jarjartu dhaa
104. Kaleessa galgalaa ogguu wajjin teenyuu
Ani qalbii hinqabuu ati intala eenyuu

II. Walaloo dikkoo (Daakuu)

1. Kalee ciroon oolee qamadiin saddeetii
Gaangee korii koottuu zinnarii abbeetii
2. Kalee lafan kufee qarbatuma wajjin
Mudhii naa ergisi sabbatuma wajjin
3. Karaaba karaabaa booruu fardi hindhugnee
Galgalaanin dhufaa osoo ati hin mugnee
4. Asgubeen bilchaattee naman guuruuf dhabee
Asgubee aayyowoo naman Kaadhuuf dhabee
5. Aala ooyruu teenyaa naa cabsiitii koottuu
Yaa boontuu oromoo
Sin obsa hinjennee si obse giddittuu
6. Dhagaan numa daakaa hindaaku maa jettaa
Garaan numa yaadaa hin yaadu maa jettaa
7. Karaaba karaabaa karaa kam yaatanii
Waliin galgaltanii maal walii taatanii
8. Niin deema niin deemaa eenyutu na deebisaa
Du'aa jiruu kan kee eenyutu na beeksisaa
9. Ani du'ee hin agarree dachii jalli manaa
Kan addaan nu baasee rabbi miti namaa
10. Bishaan aduut hafee goggogsuu dadhabee
Libaanata qabdaa si obsuu dadhabee
11. Aabboon gabaabaadhaa udatti na bu'aa
Silaa sin liqmsaa hudhameetin du'aa
12. Yaa Assabee Ciroo yaa assabee ciituu
Asin jira jettee nan jajjabeessituu
13. Adaliin wal lolee dhagaa irratt jigsinee
Kan martuu dachaadhaa loon wajjii tiksinee
14. Adal dasaa gubee wal mare aarrinii
Meeshaa bal'aa fidee dhufe amariinii
Meeshaa faranjichaa dadhabe Gaallinii

- Kan dadhabbii hinqabnee fuudhe faranjiinii
15. Asiinin gad deemaa loon na duraa maysii
Kee gororri dammaa harkarratti naa baqsii
  16. Qooshaa tokkon daakaa kan warra garaadaa
Dura hindeddeemini doofaan nimaraataa
  17. Kaleessuma roobee qeen maa addaattii
Qeen jiraa oromoo abaadir fakkaattii
  18. Soogidda waadani numa akaayanii
Waan darbe yaadani hinuma moranii
  19. Abbiyoon naan lolee haa lolu abbaan kiyyaa
Ati maa naan loltaa yaa hiriyaa kiyyaa
  20. Gammoojjii gommooaraa Garasuu udaan nyaatee
Silaa sinliqmsaa nan hudhamaan yaadee
  21. Gaalli gaallee hin nyaanee Mee itti qabii laalii
Garaan yaade hinrafuu meetti rafii ilaalii
  22. Awudaabii hinbu'anii miila fardaa malee
Akkamiin wal dhabnaa nabiraaf simalee
  23. Qalamshiishan hodhaa xiqqaa marsaa shanii
Biteetin sii ergaa qarshii dhibba shaniin
  24. Mana ijaaruu hinbeeknuu dallawaa nuu wayyaa
Wal dhaba hindandeenyuu wal bira nuu wayyaa
  25. Gammoojjiitti galii burqaa roobni dhibee
Jaalalan si jaal'u quraannillee himee.
  26. Utaalloo naa dhaabii mee akkan qaaruu ilaalii
Waan fete naan jedhii akkan aaru ilaali
  27. Qooshamii qooshamii qooshaa beerri daakuu
Qoomamii qoomamii doofaa durbaa deemuu

III. Yeroo mishingaa muran

1. Amiinaa culul duutee eenyu jibroo dallaalaa
Dalagaa diddan malee eenyu nyaata wallalaa
2. Amashaa boxxaq gootee akka zaara dubbaadhaa
Biddeena boosoon daakte ija tokkotu ballaadhaa
3. Addis ababaa gubbaa biyyi saakayyoo dhaaban waa hin jirtuu
Gad bu'ii carraaqqadhuu biyyi taa'anii nyaatan waa hin jirtuu
4. Gaara kana hinba'uu qoreen na fixaa
Biqiltuu dhaabbannaa qilleensa fidaa
5. Gareedhaan jaaramnaa waldaadhaan gurmoofna
Biyya abbaa keenyaa misoomaan gudifnaa
6. Way galee galee
Warri raaree oole galee
7. Aabbiyyo aabbiyyoo abbaa guuzaa kaadamaan kaadamaan duraa tan boo
Aayyiyyoo aayyiyyoo haadha guuzaa kaadhiman kaadhimaan duraa tambo
8. Gogorin ceetee Araada gamatti araadni diinaa najjeefte lafattii
Aabbiyyoon gaarii nan dhiifne lafatti aayyiyyoon gaarii nandhiifne lafatti
9. Yaa xaafii yaa xaafii afaan lagaa haamanii haamanii situulanii
Yaa gowwaa yaa gowwa ilma namaa yaamanii yaamaniitu si shuumanii
10. Saallee mana quufaa
Ammallee quufuma quufa.
11. Bishingaan ala bulaa waanni jabeessan loonii
Jaarsaaf jaartiit wal lolee gaafa iraanni foonii
12. Gabaabaa maal gabaabaa gabaabaa amma kaasaa
Nama si dalage malee irribaa namma kaasaa
13. Dhalaa nooleet wal lolee wal ga'iin ammarreessaa
Bakka garaan jiru miilumaat nama geessaa
14. Adareen ala bulaa lole caayaa waddeessaa
Waanni gabroo balleessaa boosoo fi jaldeessaa

15. Quraana gad fageenyaa saardoo hidda jabeenyaa
Jaartiin jaarsa mootee sagalee jajabeenyaa
16. Dhadhahii gaara muraa muka hundeen addaattuu
Abalu kuma galchaan nama gurbeen gargaartuu
17. Bishingiyyee baala suutaa
Nama sinyaaate malee maaltu leeyli wal suufaa
18. Bishingaa baala qajjiisaa
Nama sinyaaate malee maaltu sirraan gad ciisaa
19. Nama dalii haleelee nama gaangeen cabdeenii
Gurbaa dalagee dhabe nama gaangeen cabdeeni
20. Abbiyyoo abbaa guuzaa qalloo mudhii shugguxidhaa
Fayyaa dayii hindhageenyee kanumat natti gudiidhaa
21. Gadamsi mar'uu hinbeekuu saalaan barooduu hinbeekuu
Abbiyyoo abbaa guuzaa fayyaa dayillee hin beekuu
22. Re' ettiin abbaa guuzaa shaashoon adaadii deessee
Adawii raaree kanaa takka duutee takka yaadaan nitesse
23. Dheeratee hawaa dhaqee allaattii marfachisee
Jigee garaa nu kutee imaltuu barfachiisee
Kan du'ee darbe hinbaanuu bishingaan gaggabaa barfachiise
24. Biyya keenyaa roobu dhagaarra teenyaa
Biyya ambaa dhufnee akkam jennet gad teenyaa
25. Bishingaa jettaniinii qaqallaa akka citadhaa
Guddateet nama oollchaa dalagaatti citaadhaa
26. Saallee mana quufaa
Ammalle quufuma quufa
27. Nama daraari
Sa'a daraari
Ammallee quufuma quufa

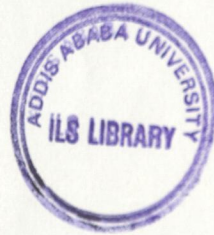
IV. Yeroo Mishingaa Guuran

1. Way lolee lolee
Way tolee muuyraan fandishaan lolee
2. Baaloo dhaabee ollachiisee
Har'uman raaree okkolchiisee
3. Lolewoo Lolewoo
Wazaaddarri udaa naanna'ewoo
4. Wayi galee galee
Warri raaree oole galee.
5. Qunnee gubbana bosqani garrama
Aabboon boolli haddaanama
6. Wirqee haamuuti geessace
Dhiira malee joolle yaasuurgeese
7. Ullee murraan waddeessuma
Daadhii dhugaaan Baddeessuma
8. Lashaa lashaa akka sooti
Fannaan kan warra mootti
9. Hoolaa morma gocharatti
Maa Ebihiille tanaaratti
10. Xayyaruma xayyaruma
Hirron rabbi ayyaattama
11. Cibaa maanaa haamanu
Gurbaa lolatti yaamanu
12. baaburatti dhaakee fiqaa gochuu
gubbaan topba hijaa gochu
13. Hojjaan dhugaa areeruma
Kaarti fiidhan barooduma
14. Biibaan dhugaa madduma
Teessoon kiyya baddeessuma
15. Doobbaa duc niskaarati
Aabboon ka dabaalan

V. Yeroo tumaa mishingaa kan sirbamu /shoobdoo/

1. Qoorasuma hin bobeessanii
Dubbi hinjirre hin odeessani
2. Tiraaktirii tiraakitrii
Nu ijoollee abaadiri
3. Aabboo gandaa niin tumaa na eebbisi
Aayyoo gandaa niin tumaa naa ililchi
4. Warri qunnee harreen tuma
Salfiin kiyya korreentuma
5. Qunnee gubbaan bosonni gaaruma
Aabboo boolli haddaaruma
6. Warqee haamuun geessee
Dhiira malee joolle yaasuun geese
7. Ulee murraan waddeessuma
Daadhii dhugnaan Baddeessuma
8. Lashaa lashaa akka sootii
Tumaan kan warra mootii
9. Hoolaa mormi goolarratti
Maa hinlaalle tumaarratti
10. Xayyaaruma xayyaruma
Hireen rabbi ayyaanuma
11. Citaa manaaf haamani
Gurbaa lolatti yaamani
12. baaburatti daakee ficaa godhee
gurbaan tapha hijaa godhe
13. Hojjaan dhugan areeruma
Jaartii fuudhan bareeduma
14. Bishaan dhugan madduma
Teessoon kiyya baddeessuma
15. Doobbaa dute nisakaalan
Aabboon ka dabaalan

16. Karaan deema karaan deema
Gummaa fixee galan deema
17. Gaafa dargiin biyya azaa godhe
Orommon dhufee nastaa godhe
18. Doonii muka garee qabu
Aabboon nama ayaa qabu
19. Woobbii gubbaan cirracha
Amman goflee yaasee sigalcha
20. Way gooroo hinqonnu raaree malee
Farshoo hindhugnu hojjaa malee
21. Kabirummaan nama callee diru
Aabboon nama makkaa jiru
22. Jiini bahee tararrate
Qeerroo kanat na laallate
23. Biyya keenyaa roobni akka roobu
Hiyyessi hundi akka boonu
24. Ilman oromoo tumaarratti maal jedhe
Itoophiyaan salaam jedhe
25. Sheek adami sheek adami
Jimaa fidii na kaadami
26. jimaan baanaan waleesuma
tumaa hinbeektu barmeeshuma
27. Saani adiin bona baddaa ba'e
Soddaan durii sodaa ta'e
28. Sheek adamii sheek adamii
Gummaa uda guutii na kaadaami
29. Odaa lagaa odaa lagaa
Odaan jalli bishaan laga
30. Doobbaa gaafni deeylaa bari
Aayyoo harki deeymaa bari

31. Tiyyaa teessoon sheek adami
Tumaa hinbeektuu na kaddaami
32. Saani adiin kan samii aachisu
Aabboo Rabbi haanyaachisu
33. Kammoonuma kammoonuma
Shoobdoon taphuma boonuma
34. Marqaa guzaaf affee lani
Aabboon kanuma afeerani
35. Aayyoon buna urgeessite
Jooleen tumaa wayyeessite
36. Warqee malee muuza haruun gahee
Callaa malee gooflee haruun gahe
37. Ulee kiyya niin qaarfadha
Salfii kiyya nin faarfadha
38. Ulee qaqii rakkoo naqi
Tumaa hin beektuu bishaan dhaqi
39. Abraahimoo bilisaa maal jedhe
Tamboo xuuxuun farsoo dhuguun
Haraam jedhe
40. Dheeratullee gobeensi waa hindhalu
Tuma kana dhiisee hingalu
41. Amman dhufee shamiza hin baafanne
Aabboo nagayaa hingaafanne
42. Yusee bari yuusee bari
Duruu sitti yuusee bari
43. Gaafa siraaccii nubaasani
Rabbit jira guyyaa sani
44. Tulluu tanan qaaruu fedhe
Aayyoo tanan faruu fedhe
45. Gummaan jigee lafa gahee
Ammaan dhufee irra gahe

46. Jiini bayee maa ibsuu didee
Aayyoon maaf ililbee didde
47. Ulee murraan ceekuma
Aabboon durattuu beekuma
48. Dirree dawaaw dukkaana xaasoo
Aabboon kan birillee maashoo
49. Huccuu miiccii addeeffadhu
Shoobdoo hin beektu dhaggee ffadhu

VI. በውቂያ ወቅት የሚዘፈኑ ግጥሞች (በበሬ ሲወቃ)

1. በርዩ እሸሩር ጠላትህ ይረር
እንደ አብሽ ቅጠል እንደ ጎመን ዘር
እንደ ወፍ ዘረር ድሙንሙን ይበል።
2. እንጅራ አለ ብለህ አትንገር ለድሃ
ተራምዶት ይሄዳል አርባ አራቱን ውሃ።
3. በሬ ሻንቆ በሬ ሻንቆ ውጣ በሽለቆ
ታገኛለህ ለቆ በማር ተለቅልቆ።
4. የበሬ ጎብዝ ይውላል እወንዝ
እየጠጣ ብርዝ እየበላ ሙዝ።
5. የበሬ ሰነፍ ይውላል ጉድፍ
አፍ ሲያነፈንፍ አተላ ሲግፍ።
6. በሬ ባንተ ኑሮ
እመቤትህ መስላ የውድማ ቀበሮ።
7. በሬ ባንተ ጫንቃ
እመቤትህ መስላ የንጋት ጨረቃ።
8. በሬ ያላንተማ አይሰራም ማማ
አያምርም ውድማ።
9. በሬ አንተን የወደዱ
በሰጋር ነጎዱ
በሰላም ተንጓደዱ።
10. የበሬን ውለታ አላወቁም ጌታ
አርሰው ያበሉታል ለሃምሳ ጋለሞታ።
11. በሬው ሥራ ተንሠራራ መጣልህ አዝመራ
ከእስላም ከአማራ ከሻንቅላ ጋራ።
12. ዛሬም እናሂደው ነገም እናሂደው
ካላለቀ ነዶ ካልሞላ ጉድጓድ።
13. በሬው ምን ያምር
በእርሻ በድንበር።
14. ሣሩን አየህና ገደሉን ሳታይ
እንክትክት አልክና ተሰበርክ ወይ
በሬው ቶሎ በል
ደመናው ብቅ አለ በጨርጨር በኩል።
15. የበሬን ውለታ እንጫወት ማታ
በዋንጫ ጋጋታ በሰፊው ገበታ።

16. በሬ ያላንተስ ቁሱም አይቀስስ
 ንጉሱም አይነግስ ቆማም አትሄድ ነፍስ።
17. ከዳገት እርስ ከማሸላ ቁርስ
 ከአቡጆዲ ልብስ።
18. መልካም ሚስት ያገባ
 ፍየሎች አረባ
 እያረሰ ነው እያርመሰመሰ
 የልግም እንጀራ አይበላም እንደሰው።
19. ከበሮቹ ጋር የሚለው ወሽባ
 እጅንም እገሬንም አደረገኝ ሽባ።
20. ይቀጠቀጥ ቢሆን ሰው እንደ ብረት
 እወስድሽ ነበረ እባለ እጁ ቤት።
21. ትላንት አሰፋሁት ዛሬ አለቀ ጨርቁ
 እባክሽ አንቺ ሴት ግዢልኝ አረቁ።
22. ጎድጎድ ካለች ቦታ ይዘራል ምስር ከሞኝ ቀዬ ቢቆረጥ ሞፈር
 የድሬደዋ ቤት ስሙ ለገሀር የችጋር መጋኛ ይነቅላል ከሥር
23. የበሬን እናት የት ባገኘኋት
 በአንቀልባ አዝዬ እሽሩሩ ባልኳት
24. በሬ የሌለው ሰው
 ማዕረግም አይደርሰው
 ሰውም አይዋሰው
25. አንድ አርጌ በሬ ከሌለ በረት
 አንድ ወደላ አህያ ከሌለ በጋጥ
 እንዴት አደራችሁ አይል ጎረቤት
26. አለ በሬ ምን አለው ገበሬ
 አለ ሴት ምን አባቱ ቤት
 ካልመራረጉት ካልለቃለቁት
27. በሬ ላንተ ብዬ ሣሩንም ቆልዬ
 መንገዱን ደልድዬ ውሃውን ጠርጌ
28. በርዬ እሽሩሩ
 እኔና አንተ ምን አለን ከ-ነኔ
 እኔም አርሶ በላ አንተም የሰው ሎሎ
29. በሬ ደገ በሬ ደገ
 ላንተ ያደግድገ ለባለ ማዕረገ

I. የሙቀጫ ወቀጣ (ድኮ) ግጥሞች

1. ድኮዬ ነይ እናመሻሻለን

ድኮዬ ነይ እናመሻሻለን

ትናንትና ማታ ትናንት ምሽት

እዚህ ነኝ ብለህ አታበረታታኝም

2. ከዚህ ጋር ላይ ሳሩ መንታ ነው

ምንድን ላከኝብኝ ያቺ ገደ እከካም ሰው።

3. አጨየው ገደሉን በጥፊ አመመኝ አላልኩም

ቀዩ ማሸላዬ ወላጅ እናቴን እንዳንተ አልወዳትም።

4. ደመናው አንዣቧል እንዳይዘንብብን

ልብሽ መቼም ገር ነው እንዳያለቅስብን።

5. ትበላ እንደሆን ብላ አገዳውን

ሁሉን አትነካካ ለይ የወደድካትን።

6. የአሊ ሙሉ ድኮ

የማናውቀው አገር አናድርም እኮ።

7. ጥሩውን ብለን ማሸላ ዘራን

ተወዳጁን ፍቅር አብረን አሳለፍን።

8. ቢወቅጡ ሙቀጫ ቢያስሩም ሻሽ ነው

እንደዚህ ሁሉ ተልባም እራት ነው።

9. እኔ ድሮ ወደድኩ የቆሌ አጫዋች

አሁን ግን አደኩኝ ሙቀጫ ወቃጭ።

10. ሰው አእምሮውን በያመውሀኪም ይወስዱታል

እኔ ባንተ ባብድ ወዴት ይወስዱኛል።

11. እናቴ ሴት የላት ውሃ እቀዳለሁ

ረዥም «ከራባ» ማሸላ እጨምራለሁ።

12. ዝናብ ጥሩ ጥሷል አገርፎ ባህር

ማሸላውም አምሯል መጣን ልንጨምር።

13. ከኛ ማሳ አገዳ እየሸከሸክን

እኔስ መስሎኝ ነበር የምንክርም አብረን።

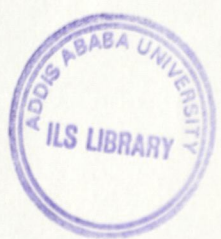
14. ማሸላ ዘራ አባቴ ፍሬው ቀይ ረጅም

ጥርስ ወርቁ ከሩ መውቀጥ አትፈልገም?

15. ከቀዩ ማሸላ ቁረጥልኝ እሸት

ጥርስ ፍንጭቱ ሰው አብረን እንጫወት።

16. ነጩም ጥሩ ነው ማሻሻል ፍሬው ቀይ
ሙቀጫ እንውቀጥ ወደ ማታ ነይ።
17. ሙቀጫ የሚወቅጥ ለወፍጮ አይቸኩልም
ማሻሻንም የሚያውቅ መውቀጥ እምቢ አይልም።
18. «ቡርጃና» አድርገህ ሎቲ አንጠልጥለህ
ና ሙቀጫ እንውቀጥ ንደኛ አስፈቅደህ።
19. ይህ ቤት አዲስ ነው ማገር የለውምይ
አወድስህ ነበር ድምፅ የለኝም እንጂ።
20. ቀሚስ ቢሉት ኮት ኮፎም ሹራብ ነው
ቁንጅናውስ ያንቺ የእኔ መባከን ነው።
21. ከዚህ ከጋራ ላይ የብላና ጉቶ
ንብ መርዟን ተፋችው ያቺ አፈቃጠሎ።
22. ውሻ መዳፍ የላት ተንሸራታ አትወድቅም
በሩን ዘግተሽው ነይ የቤት ሥራ አያልቅም።
23. ወይ ጭሮ ወይ ጭሮ ማን አጭዶ ከመረው
ሁለት ዓይኖችሽን ማን ነው የኳላቸው።
24. የኛ ማሳ አገዳ ቅርንጫፉ ሁለት
የት ነው የምትሄደው ሎጋው ሁለት ፍንጭት።
25. የበቆሎ ፍሬ ቁረጥልኝ እሽት
ና እኛ ጋ እንግባ ከኛ ቆርቆሮ ቤት።
26. «የካሉስ» ልብስ ከታ የእኔ ምላጭ
የፍቅር ምቁጭ የእኔ መርፌ ቁልፍ።
27. ወፎች ተጣሉ በሙዝ ቅጠል ላይ
ምጣና ውሰደኝ በዋዝር ሙሳ ላይ።
28. አባቴ ቡና ተከለ ፍሬያማ እንጨት
ከየት ነው የምትሄደው ፍሬ ያለህ ጌጥ።
29. በሐሳብ የናወዘን ሀኪም ይወስዷል
ባማረ ሹሩባም ከዝናብ ይሸሻል።
30. ቀይ ፍሬ ማሻሻ ተጠበሰ እሽት
ሹቶቹ ተጠሩ ለድኮ ታሻህ መመልከት።
31. ማሻሻ ተወቅቶ ዳሮታው ተሞልቷል
ሴቶች ይወቅጣሉ ድኮን ይሰሙታል።

32. መውቀጥስ አልችልም ወፍጮን አቆይልን
ድኮውን አላውቅም ሴቶችን ጥሩልኝ።
33. ወፍጮ ተሰበረ ሐሳብ ያዘው መጁን
እንደ መጁ ሁሉ ሐሳብህ ገደለኝ።
34. የዝንጀሮ ጉድጓድ «ቦርቴ» አለ ከማይ
ልብ አለበት ቦታ ያደረሳል እግር ወስዶ።
35. ሊጡን ለንቃጭ እኔ የቀይ ፍሬ ምርት
ቀይ ናት ወቃጫ ባለ ንቅሳት።
36. ከከብቶቻችን ውስጥ ቀዩ አባኮራ
ሙቀጫ የሴት ነው ቆረጣ የአባወራ።
37. ጉጆ የሚወጣ ሰው ግንድ ይቆርጣል ለእሳት
ቆንጆ የከዳችውም አያስብም ማግባት።
38. ከብት እጠብቃለሁ ገደል አፋፍ ላይ
ነይ ማሽላ እንውቀጥ አመሻሹ ላይ።
39. የበሬውን ቁርበት አንጥሬ ጫፍ ይዘሽ
ዘንድሮ አታገቢም ቁጭ በይ ተዝናንተሽ።
40. ጨረቃ ወጥታ ወጥታ ደረሰች ልታቃጥል
አትወጂኝም ትላለህ ልሞት የደረሰኩትን።
41. ውሃ ይፈልቃል ከምንጭ ዋቤ ባህር ነው
ካረሱ ማሽላ የቀረው ለምን ነው
ዙሪያው ፀጉር ማንነት የውስጥ።
42. ሽሚዞቹ አጫጭር ሹሩባው ደረት ላይ
ሹሩባሽ ወገብ ላይ።
43. በዴሳ ስትሄድ መስታውት ግዛልኝ
ለማንም አትሰጠው እራስህ አምጣልኝ።
44. አህመድ አሊ እሚሉት ጫት እተክል ብሎ
«ሚኤሳ» ደርድሮ
አለማወቅ ሳይሆን ሕመም ተመኝቶ
45. አባቴ አይወደኝም ቡና ያስለቅመኛል
ቢወደኝ ኖሮ ላንተ ይድረኛል።
46. የደረቀ ኩሬ በኩባያ ይቀዳል
እኔ ካንተ አልቀርም ቢወገኝም እንኳን።

47. ከዋቤ ውሃ ይፈልቃል ራሚስ ከሥሩ ባህር
ካለን እንገናኛለን ከሞትንም መቃብር ለያየን።
48. እወንዝ እንወርዳለን ሸሚዝ እናጥባለን
ሽርጥ እንጨምቃለን
እንደ ፍቅር ቢሆን የኔ ነፍስ ያንተ ናት እንላወጣለን።
49. አባቴ ይወደኛል ልብስ ያወልቅልኛል
ያገር ሰው ሲገናኝ ሐሳቡን ይጋራል።
50. ከከብቶቻችን ወስጥ ቀንድ የላትም ጊደር
ሁልጊዜ ሐሳብ ነው ሰው ከሌለው ትዳር።
51. ዝናብ እምቢ አላለም ደመና ጠፋ እንጂ
ሴቶች ይመጣሉ ፍቅር የለም እንጂ።
52. እናቴ ትክደነው አቦ የሠራውን ቤት
እኛም ተነፋፈቅን ነፍሳችን እስክትሞት።
53. ቢላው የአባቴ ሹካው የአያቶቼ
እኔም እኮራለሁ ባያንሱ ከብቶቼ።
54. ሌላው ድኮ አይወቀጥም የአሊ ድኮ እንጂ
ሀፍቱ ሄሌ አትሄድም ቆንጆ ሴት ናት እንጂ።
55. ጨርጨር እንጨት የለው ከ ግራር በስተቀር
እኔ ካንተ አልቀርም ካላሰርከኝ በቀር።
56. ትናንትና ማታ መንገድ አላደረሻ ፀሐይ ሳትወጣ
እኔና አንተ ሁነን እንጠፋ ነበር ፈጥነህ ብትመጣ።
57. በማታ አይዘመት ብርሀን ይጠበቃል
ቆንጆ አትኳልም አይኖቿ ይፈራል።
58. እምቧይ ስር የለውም እይ አገላብጠህ
ዘመድ ከዚህ የለኝ እይ ውለህ አድርህ ።
59. አባቴ አፍራን ቀሎ የኦሮሞ ዘር
ባህሉ አንድ ነው ታሪክ ያለው ብሄር።
60. ድንገትዬ ወርደን ከብቶች ደነገጡ
ንጥር ቅቤ መሳይ የጥርስህ ፍንጭቱ።
61. ትናንት ወንዝ ወረድን ኤላ ውሃ ካለበት
እደጋስ አያውጣህ ሴት ከምትመራበት።
62. ዘንቧል ክረምት ነው ስደት ለምን እንሄዳለን
አባታችን አንድ ሆኖ ምነው እንፈራራለን።

63. ዋቤ ሄደን ነበር መንገድ አላደርን
ብትቆርጥማ አንተ እንገባለን አብረን።
64. አህመድ አሊ ሸዋ አልሄደም
ባዕድ ጠላት ነው ብትሞት አያዝንም።
65. አሊ ፍየል የለው በጎችን ያልባል
በፊቱ አትሂጂ ሞኝ እንዳው ያብዳል።
66. ቆሸሚ ቆሸሚ ሴት የምትፈጨው ዱቄት
ይግደልህ አንተንስ የምትሄድ ሞኝ ለሴት።
67. ነፋስ ወዘወዛት የወንዝ ዳሯን ሳር
ሞኝ ባል ያገባች ዘረችባት ምድር።
68. የአማራ በርበሬ ቀላች እንደ ስጋ
ዘፈን ያልቻለው ሞኝ አገላ እንደ ሰንጋ።
69. በረጅም መንገድ ላይ ፍጠኑ አይባልም
አፍቃሪ ሞኝ ነው መጽናናት አያውቅም።
70. ይህን እተውና እንቅልፍ እተኛለሁ
ልክ እንደሞተ ሰው ስምህን እረሳለሁ።
71. ወደ ጭሮ ስትሄድ መንገዱ ቲማቲም
ጎፈሬውን አትይ የለውም ሳንቲም።
72. አባቴ አጭር ነው ይወረዳል ከጉልበት
እውጥህ ነበር ፈራሁ እንጂ እንዳልሞት።
73. ከኢቱ ትልቁ ባቦ ከጋዱላ ገላልቻ
አብረን እንገባ ማር እቆርጥልሃለሁ
ማር እንኳ ውሃ ነው ላም እሰጥሀለሁ።
74. ምናምኖ ዶዶ ቆንጥር ፍሬ የለው
ላንተ እሄዳለሁ ማለዳ ሞቴም ካሳ የለው።
75. ድርኔ ከብት አገድኩኝ ያኔ በልጅነት
ጨለማን ያበራል የጥርስህ ንጣት።
76. ሙቀጫ ሙቀጫ ውብ ሙቀጫ
ከየት አገኘች ፀጉረ ሉጫ።
77. ሙቀጫ ሙቀጫ ሙቀጫ ጥሩ
ከየት አገኘች ሸበቶ ፀጉሩ።
78. ሙቀጫዋ ምን መሰልኳት የጠገበ ወጣት መሰልኳት
ሙቀጫዋ ምን መሰልኳት ያረዝዘች ሴት መሰልኳት።

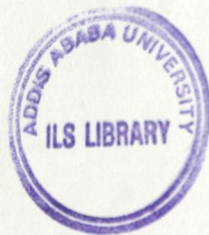
79. በጨለማ አይኬድ ብርሃን ይጠበቃል
ያልታወቀ ነገር ከሰው ይጠየቃል።
80. የቁኒ ፈረስ እውንዝ ይውላል
ባለ ቆንጆ ሽርጥ ከፊትህ ልዋል።
81. የቁኒ ሰዎች ሽንብራ ሽመቱ
«ሽምቡር» የሰው ዘር አንተን ሳይ ተደሰትክ።
82. ገደላማ መንገድ ረጅም ሰንሰለት
ወድቆ ይንከባለላል የመታው ጥይት።
83. ጋዱሴሳ ዘመተ ጋዱላን ጠይቅ
አልሞትኩም አለሁ እንባህን ጥረግ።
84. አንድ «ላዚማ» ነፋስ ወሰደው በጉን
አብሽር አንለያይም ከሞተ ጠላታችን።
85. በዚህ እሄዳለሁ በቱርኪ ቀብር
ልብህን መርምረህ ቁርጡን ተናገር።
86. የሂርና በቆሎ ሁለት ታፈራሰች
የሴት ጓደኛ ሰውን ትከዳለች።
87. ከራባ ከራባ መንገድ አስቃየኝ
እንደ ገንዘብ ሰፊድ አንተነህ ደስ ያልከኝ።
88. የሌሊት ጨለማ ወረሰኝ መሰለኝ
አኩርፈህ ቁጭ ስትል ቁጣ መሰለኝ።
89. ዝናብ ዘንቦ ዘንቦ ሀረርጌን አጠፋ
እግዜር የፈጠረው አስመስሎ አለንጋ።
90. ሰንበሌጥ አጭዳለሁ ቤት ይስሩ አባትህ
ነፋስ አመጣልኝ ሽቶ ከአንገትህ።
91. ገደላማ መንገድ ረጅም ሰንሰለት
መተዋወቅ ይቅር ካለስ መሞት።
92. ጭሱ ተያያዘ ተልባ አቃጠለ አደል
የፈረንጁን እቃ አቃተው ግመል
የማይደክመው መጣ አውሮኻላን።
93. ካንተ በታች ቆላ ዝናብ አስቸገረው ምንጩን
ቁራን ተናገረ የእኔና ያንተን ፍቅር።
94. የባቢሌ ቡሬ የኢሳ ጥቁር ከብት
ምን አጣላን እኛን ለምትሞት ነፍስ።

95. ከዚህ በታች ኩዩ ኩዩ እንደ«ላላኤ»
ከጮሁ ይድረስ የጠይም አባት ::
96. ከስልቻ ጋራ ወደኩኝ ሁለት
ልብ አበድረኝ ከነመቀነት::
97. ቁኒዎች ይውላሉ እወንዝ ዳር
ወገብህ ሸንኮራ ከፊትህ ልዋል::
98. አርሲ አርሲ «የሚጣጠስ» ማሳ
ጨረቃ ወጣችብኝ ጅብ ጮኽ ልነሳ::
99. ካንተ በታች ቆላ መጥቼ አላርስ
እሰጥህ ነበረ አይሰጥም ነፍስ::
100. ኮምቦልቻ ኮምቦልቻ የኮምቦልቻ ሜዳ
መቀነት እሰር ወገብ ያሳምራል::
101. ነፍስ ተይዛ ሞተች የእግዜር ነገር ይደንቃል
አንተ ለምን አትሰራም ካጠገብህ ይወሰዳል::
102. ጨረቃ ገብስ አያደርቅ ያሽከርረዋል እንጂ
እኛን ያጣላናል ወሬ አይደብቅ ሞኝ::
103. ትናንትና ማታ ማታ ስትቸኩል
በአየር ላኩልህ ነፋስ ነው ፈጣን::
104. ትናንትና ማታ አብረን ተቀምጠን
የማን ልጅ ነህ አንተ እኔ ቀልብም የለኝ::
105. ከዚህ ጋራ ላይ ሳሩ መንታ ነው
ምንድን ላከችብኝ ያቺ እከካም ሰው::

II. የወፍጮ ዘፈን (ድኮ) ግጥሞች

1. ስንዴ ስምንት ነው ጭር ትናንትና
ያባትህን ዝናር በቅሎ ተሳፍረህ ና ::
2. ከስልቻ ጋራ ወደኩኝ መሬት
ወገብህን አውሰኝ እስከ መቀነት::
3. ከራባ ከራባ ፈረስ አይጠጣው ድፍርስ
በጊዜ እመጣለሁ ሳይወስድህ እንቅልፍ::
4. «አስገብ» አሽታ ለማን ልልቀማት
የአዮን «አስገብ» ለማን ልጫት::
5. ከኛ ማሳ አገዳ ናልኝ ለቃቅመህ
እችላለሁ ሳልል በግዴ ቻልኩህ::
6. ወፍጮውስ ይፈጫል ትላለህ አይፈጭም
ልቤ ይናፍቅሃል ትላለህ አትናፍቁም::
7. ከራባ ከራባ በየት ነው የሄዳችሁ
አብራችሁ አመሻችሁ ምንድን ዝምድናችሁ::
8. እኔስ እሄዳለሁ ማን ይመልሰኛል
መኖር መሞትህን ማን ያሳውቀኛል::
9. እኔ ሞቼ አላየሁ ምድር ሥሩ ቤት ነው
እኛን ያለያየን እግዜር ሳይሆን ሰው ነው::
10. ውሃ እፀሐይ አስጥቼ ማድረቅ አቃተኝ
ጥሩ መዓዛ አለህ አልረሳ አለኝ::
11. አባቴ አጭር ነው ይደረሳል ጉልበቴ
እውጥህ ነበረ መሞትን መፍራቴ::
12. ወይ አሰበ አሰበ ወይ አሰበ ጨቱ
ከዚህ አለሁ ብለህ አታበረታታኝም ወይ::
13. ድንጋይ ጣልንባቸው ከአደሎች ተጣልተን
ባለ እጥፍ ሹሩባ ከብት አገድን አብረን::
14. አደል «ደሳ» አቃጥሎ ተቀጣጠለ ጭስ
ትልቅ መሳሪያ ይዞ መጣ አማራ
የፈረንጅን ዕቃ አቃተው ግመል
አነሳው ፈረንጅ አቃተኝ የማይል::
15. በዚህ እሄዳለሁ ከብቶቹን ዞር አርግ
ያንተ ምራቅ ማር ነው በእጄ ላይ አድርግ::

16. «ቆሻ» እፈጫለሁ የገራዳዎች
እንዳያብድ ሞኙ ከፊቱ አትሂድ።
17. ትናንትና ዘንቦ መነው ቀየው ነጥቷል
የኦሮሞ ጎሳ ቀዬ አባድርን መስጧል።
18. ጠብቀው ቆሉት ጨው
ያለፈ ነገር ማሰብ ማበድ ነው።
19. አብዮ ተቆጣኝ ይቆጣኝ አባቴ
ለምን ተቆጣኸኝ ጓደኛዬ አንተ።
20. የገሞራ ቆላ ገረሱን ምን በላው
እውጥህ ነበረ መታነቅን ፈራሁ።
21. ግመል «ጋሌ» አይበላም እየው ሰጥተህ
የናፈቀ አይተኛም እየው ተኝተህ።
22. ያለ ፈረስ እግር አውዳቢ አይወረድ
እንዴት እንለያይ እኔና አንተ።
23. ወስከንቢያ እሰፋለሁ ባለ አምስት ዙር
ገዝቼ እልካለሁ አምስት መቶ ብር።
24. አጥር ይሻለናል አናውቅም ቤት መሥራት
መለያየት አይበጅ ይሻላል አንድነት።
25. መሰላል አቁመህ እንደምዘል እይ
ያሻህን በልና መናደዴን እይ።

IV. ማሽላ ሲቆረጥ የሚዘፈኑ ግጥሞች

1. ማን ይነግዳል ጥጥ አሚና ሞተች
መብል ሁሉም ያውቃል ለሥራ ነው እንጂ
2. አመሻ በጠቅ አረገች እንደ ዱባ ግንድ ሸውራራ
ሙያ የሌላት የፈጨች አንድ አይና ነው እንጀራው።
3. አዲስ አበባ ላይ ሳከዮ መትከያ ሥፍራ የለም
ዝቅ ብለህ ሥራ ሳይሰሩ መብላት የለም።
4. ይህን ጋራ አላርስም እሾህ ይወጋኛል
ችግኝ እንትከል ንፁህ አየር ያስገኛል።
5. በጎጥ ተሰብስበን በማኅበር ተደራጅተን
እንገነባለን በልማት እናት አገራችንን።
6. ገቡ ገቡ
ማሳ የዋሉት ገቡ።
7. ቆቅ ተሻገረች ወደ ማዶ ሱስ መጥፎ ነው ሊገድለኝ አሳይ
የገዛ አባት ደግ ነው ደረሰልኝ ማልዶ።
8. እወንዝ ዳር ያለ ጤፍ አጭደው ከመሩት
ሞኝን የሰው ልጅ ሾሙት ጠርተውት።
9. የጥጋብ ቤት ይሁን
አሁንም ጥጋብ ጥጋብ ይሁን።
10. ማሽላ ደጅ ያድራል ማጥበቅ ከብቶችን
ባል ከሚስት ተጣላ እራት ሥጋ ሲሆን።
11. አጭር አጭር አጭር እንደ መጠጫ
አንተን ያልዘራ ሰው ከረሃብ ፍጥጫ
12. የኖሌ ሴቶች ተጣልተው እርቅ አማራሳ ስብስባ
ልብ ያለበት ቦታ እግር ቀድሞ ይገባል።
13. አደሬ ደጅ ያድራል ከዋንዛ ዛፍ ሥር
ማሽላን የሚያጠፋት ሙያ የሌላትና የዝንጀሮ ዘር።
14. ቁራን አዋቂና የሳርዶ ሥር ጠንካራ
ሚስት ባሏን አሸነፈች በዚያ በንግግሯ።
15. ደደሆ ይቆረጣል ከጋራ ግንዱ ነጭ የሆነ እንጨት
እከሌ ሺ አመረተ ልጁ የረዳው ዕለት።
16. ማሽላ እርጥብ ቅጠል
አንተን የበላ እንጂ ማን ያስባል ስለፍቅር።

17. ማሽላ ቀጭን ዘለላ ቅጠል

አንተን የበላ እንጂ ማን ይተኛል በሰላም።

18. ... ሰው በቅሎ የጣለችው

ሠርቶ ያጣ ልጅ ጀልባ የገለበጠችው።

19. የጉዛ አባት ቀጭን ወገቡ ሽጉጥ

ፈያ ደይ አላለንም ይኼ ነው ለኛ ጉድ።

20. አጋዘን አያጓራም ሳላም አያጋሳም

የጉዛ አባት ምን ነካው ፈያ ደይም የለም።

21. የጉዛ አባት ፍየል ሻሽ ነጭ ወለደች

የዚህ ማሳ ጠላት አንዴ ትሞታለች

አንዴ በሐሳብ ትሄዳለች።

22. ረዝሞ ሰማይ ደርሶ አሞራ አንገርበበ

ወድቆ መንገዱን ዘግቶ መንገደኛን ገደበ

የሞተውን አናውቅም ሞት አፋፍ ያለው አገገመ።

23. በአገራችን ሲዘንብ ድነጋይ መቀመጫው

እሰው አገር መጣን እንዴት ነው የምንሆነው።

24. ማሽላ አላችሁት እንደ ሳር ቀጫጭን

በሥራ ብቻ በርቱ አድጎ ከሞት ያድናል።

25. የጥጋብ ቤት

አሁንም የጥጋብ ቤት አሁንም ጥጋብ ይሁን።

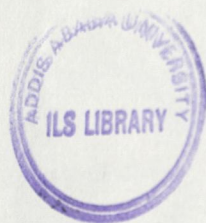
30. በሰው አብዙ

በከብት አብቡአሁንም ጥጋብ ይሁን።

V. ማሽላ ሲወቃ የሚዘፈን ዘፈን (ሾብዶ)

1. የማጥንት አንጨት አይማገድም
የሌለ ነገር አይነገርም።
2. ትራክተር ነው ትራክተር
አባታችን አባድር።
3. የቀዬው ሽማግሌ መርቀኝ ልውቃ
የቀዬዋ አሮጊት መርቁኝ ልውቃ።
4. በአህያ ይወቃሉ ቁኒዎች
የእኛ ቡድን ኮሬንቶች።
5. ቁኒ በላይ ጫካ ነው ጋራው
ጉድጓዱ የሁለት ዓመት ባለገዛው።
6. ወርቅ ማፈስ ደረሰ
ወንድ እንጂ ልጆችን ማባረር ደረሰ።
7. ዱላ መቁረጥ የዋንዛ
ጠጅ ከጠጡ በዴሳ።
8. እንደ እባብ ለግላጋ
የንጉስ ነው ውቂያ።
9. የበግ አንገቱ «ጉላ» ላይ
ለምን አታይም ውቂያ ላይ።
10. አውሮፕላን ነው አውሮፕላን
እግዚአብሔር የሰጠው ዕድል።
11. ይታጨዳል ሳር ለቤት
ወንድ ይጠራል ለጦርነት
12. በባቡር ፈጭቶ ዱቄት አደረገ
ልጁ ጨዋታውን ሂጃ አደረገ።
13. ሆጃን መጠጣት እንደ አሬራ ነው
ሚስት ማግባት ቆንጆዋን ነው
14. ከጠጡ የምንጭ ውሃ
አድራሻዬ በዴሳ።
15. ከተቆጣ ደባን ማሰር ነው
የኛ አባት የሚወደስ ነው።
16. መንገድ እሄዳለሁ
ክምር ጨርሼ እቤት እሄዳለሁ።

17. ደርግ ሲያደርግ ሀዘቡን አዛ
ኦሮሞ መጥቶ አረገው ነፃ።
18. ዶኒ ቅርንጫፍ ያለው እንጨት
አቦ ክብር ያለው አባት።
19. ዋቢ አሸዋ ነው ላዩን
አስገባሃለሁ ጠርቤ አሁን።
20. አናርስም ወጣ ገባ
ሆጃ እንጂ አንጠጣም ጠላ።
21. «ከቢርነት» ጨሌ የሚሰፋ ሰው
አባቴ መካ ያለ ሰው።
22. ክርር ብላለች ጨረቃ ወጥታ
እጮኛዬ ይኼ ወጣት።
23. አገራችን ይዘንባል
ድሃ ሁሉ ይኮራል።
24. የኦሮሞ ልጆች አሉ በውቂያ
ሰላም ትሁን ኢትዮጵያ።
25. ሼክ አደም ነው ሼክ አደም
ጫት ይዘህ ከድመኝ።
26. ጫት ከቃሙ ለምለሙን ማውጣት
ውቂያ አታውቅም እቃ ናት።
27. በበጋ ደጋ ወጣ ነጭ ላም
የድሮ አማች ማስፈራሪያ ሆኗል።
28. ሼክ አደም ነው ሼክ አደም
ከድመኝ አውድማ ሞልተህ ክምሩን።
29. አዳ ያለው ወንዝ ዳር
የወንዝ ውሃ ዛፋ ሥር።
30. ዶባ ቀንዱ ድልዱም ነው
አዩ እጂ ማር ነው።
31. አድራሻዬ ሼክ አደም
አስተናግደን ውቂያ አታውቅም።
32. ነጭ ላም ሰማይ የሚያስጮህ
የጉዛ አባት እግዜር ያብላህ።
33. ከሞና ነው ከሞና ነው
ሾብዶ ጨዋታ ከራት ነው።

34. ለጉዛ ይገነፋል ገንፎ
የሚወደስ ነው አቦ::
35. አዮ ቡና ቆልተው አሸተቱ
ልጆቹ ውቂያውን አገባደዱ::
36. ወርቁን እንጂ መጥረግ ደረሰ ሙዙን
ምርቱን እንጂ መጥረግ ደረሰ ግርዱን::
37. ዱላዬን አነሳለሁ
ቡድኔን አወድሳለሁ::
38. ዱላህን አንቃቅተህ አስቀምጥ ጥግ
ውቂያ አታውቅም ውሃ ሂድ::
39. አብራሄም ቢልሳ ምን አለ
ጠላ መጠጣት ሲጋራ ማጨስ ሀራም ነው አለ::
40. ሸምበቆ ቢረዝም ፍሬ አያፈራም
ይህንን ውቂያ ትቼ አልገባም::
41. አሁን ነው የመጣሁት ሸምዝ አላወለኩ
ለባላገዛው ሰላምታ አላቀረብኩ::
42. ጮኸብህ ጮኸብህ
ድሮ ጅብ ጮኸብህ::
43. «ሲራጢ» ያወጡን ዕለት
እግዜር አለ የዘያን ዕለት::
44. ይህንን ተራራ ፈለኩኝ መውጣት
እስቲ ላወድሳት ይህቺን እናት::
45. ክምሩ ወድቆ ደረሰ መሬት
አሁን መጥቼ ደረስኩበት::
46. አላበራችም ጨረቃ ወጥታ
እልል አላለችም የገዛ እናት መጥታ::
47. ዱላ መቁረጥ የ«ጨካ» እንጨት
ባለገዛው አዋቂ አባት::
48. ድሬደዋ የጣሶ ሱቅ
አቦ መልኩ የፋኖስ ብርጭቆ
49. ልብስህን እጠበው አድረገው ነጭ
ውቂያን ስለማታውቅ ስማ ብለህ ቁጭ::

1. ንቀትን የሚያሳዩ ግጥሞች

- የሙቀጫ ግጥሞች

2

21

54

65

66

67

68

- ማሽላ ሲቆረጥ የሚዘፈኑ ግጥሞች

2

8

13

- ማሽላ ሲወቃ የሚዘፈኑ ግጥሞች (በዱላ)

26

49

2. መለያየትን የሚያሳዩ ግጥሞች

- የሙቀጫ ግጥሞች

13   84

37   86

46   91

47   94

55

69

70

83

3. ፍቅርን የሚገልጹ ግጥሞች

- የመቀጫ ግጥሞች

3	33	51	81
4	34	56	85
7	40	58	87
10	45	63	90
19	46	72	93
22	48	74	99

4. የሀብት ንብረት ጉዳይ የሚያሳዩ

- የመቀጫ ግጥሞች

25			
53			
71			
73			
23			

5. ውዳሴን የሚገልጹ

- የመቀጫ ግጥሞች

14	26	60	
15	29	75	
20	35	89	
23	42	97	
24	57		

6. መቀጫን የሚመለከቱ ግጥሞች

8	30	77	
9	31	78	
16	32		
17	38		
18			

7. የሙገሣ ግጥሞች

- የሙቀጫ ግጥሞች

59

- የማሽለ ውቂያ ግጥሞች (በዱላ)

2 30

4 34

5 37

15 44

18 47

21 48

8. ምክር አዘል የሆኑ ግጥሞች

- የሙቀጫ ግጥሞች

5

50

100

101

- የማሽለ ቆረጣ ግጥሞች

3

4

5

- የውቂያ (በዱላ)

39

42

9. ምርቃትን የሚገልጹ ግጥሞች

- የማሽለ ቆረጣ

9

25

26

- የውቂያ (በዱላ)

3

32

10.ልመናን የሚያሳዩ ግጥሞች

- የማሽላ ቆረጣ
7
19
20
- የውቂያ (በዱላ)
25
46

11.ስለማሽላና ስለውቂያ የተገጠሙ ግጥሞች

- የሙቀጫ ግጥሞች
11
12
30
31
- የማሽላ ቆረጣ
11
11
16
17
22
24
- ማሽላ ሲጋዝ
1
3
- በማሽላ ውቂያ
8   33
9   35
16   36
24   38
28   40
31   45

12. ሌሎች ጉዳዮችን የሚያነሱ ግጥሞች

• የሙቀጫ ግጥሞች

6	52	92
27	61	95
28	62	96
39	64	102
43	79	104
44	80	
49	82	
	88	

• የውቂያ ግጥሞች

1	17
6	19
7	20
10	22
11	23
12	27
13	29
14	41
	43

ማረጋገጫ

እኔ ከዚህ በታች ፊርማዬን ያስቀመጥኩኝ የድህረ ምረቃ ተማሪ ይህ ሥራ የራሴ
ወጥ ሥራ መሆኑንና የተጠቀመኩባቸውንም መረጃዎች ምንጫቸውን መግለጹን
አረጋግጣለሁ፡፡

ስም ድርቤ ቀነዓ

ፊርማ

አድራሻ:- አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ሥነ-ጽሑፍ ክፍል

አዲስ አበባ

የማስረከቢያ ቀን ጥቅምት 1999 ዓ.ም.

